

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

На правах рукопису

КЕРБАЛЬ Маргарита Олегівна

УДК 329.78 (477.7)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО РУХУ В УКРАЇНІ:
(НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ)**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня

кандидата політичних наук

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор

Багмет Михайло Олександрович

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНОГО РУХУ.....	
1.1. Стан наукової розробки феномену молодіжного руху.....	12
1.2. Характеристика джерельної бази дисертаційного дослідження.....	27
1.3. Теоретичні та методологічні підходи дослідження молодіжного руху.....	38
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНО-РЕЛЯТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО РУХУ У ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ.....	
2.1. Законодавче та інституціональне забезпечення реалізації регіональної молодіжної політики.....	56
2.2. Характерні риси та особливості впровадження на Півдні України молодіжних програм.....	72
2.3. Врахування регіональними політичними і громадськими інститутами специфіки сучасних молодіжних тенденцій і напрямів.....	90
Висновки до розділу 2.....	113
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ШЛЯХІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОЛОДІЖНОГО РУХУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ.....	
3.1. Особливості періодизації та типологізації молодіжних об'єднань у південному регіоні України.....	114
3.2. Кросрегіональне вимірювання політичного спектру в діяльності молодіжних організацій.....	136
3.3. Роль, місце та перспективи громадських молодіжних об'єднань в суспільно-політичній практиці регіону.....	162
Висновки до розділу 3.....	176
ВИСНОВКИ.....	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	183
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АГУ – Асоціація гайдів України

АСУ – Асоціація скаутів України

БЮТ – Блок Юлії Тимошенко

ВМГБ – Всеукраїнська молода гвардія більшовиків

ВМГО – Всеукраїнська молодіжна громадська організація

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВЦРПС – Всесоюзна Центральна Рада Професійних Спілок

ДПУ – Демократичні перетворення України

ДСМ – Демократична спілка молоді

ДЦССМ – державний центр соціальних служб для молоді

ЕС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

КПУ – Комуністична партія України

КУН – Молодіжний Конгрес Українських Націоналістів

ЛіМо – Ліберальне молодіжне об'єднання

ЛКСМУ – Ленінський Комуністичний Союз Молоді України

ЛПУ – Ліберальна партія України

МДГУ – Миколаївський державний гуманітарний університет ім. П.Могили

МОНРУ – Молодіжна організація Народного руху України

МОРУ – Молодіжна організація республіканців України

МПУ – Молодіжна Партія України

МРУ – Молоді республіканці України

НДП – Народно-демократична партія

НДЛМ – Народно-демократична ліга молоді

НДО – недержавні організації

НДПУ – Народно-демократична партія України

НРМОУ – Національна рада молодіжних організацій України

НУНС – Наша Україна – Національна самооборона

ОМК – об'єднання молодіжних клубів

ООН – Організація об'єднаних націй

ОУН-УПА – Організація Українських націоналістів – Українська повстанська армія

Пласт – Українська скаутська організація

ПоСтУП – Перша студентська українська профспілка

ПР – Партія регіонів

РХМ – Республіканська християнська молодь

СДПУ(о) – Соціал – демократична партія України (об'єднана)

СКМ – Соціалістичний Конгрес Молоді

СМОУ – Спілка Молодіжних Організацій України

СМРУ – Союз Молоді Регіонів України (Молоді Регіони)

СМС – Спілка молодих соціалістів

СНД – Союз незалежних держав

СНПУ – Соціал - націоналістична партія України

СНУМ – Спілка незалежної української молоді

СПУ – Соціалістична партія України

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ССМ – соціальні служби для молоді

СУМ – Спілка української молоді

СУС – Союз українського студентства

СХДМ – Спілка християнсько-демократичної молоді

УкрНДІ – Український науково - дослідницький інститут

УМА – Український молодіжний авангард

УНА-УНСО – Українська національна асамблея – Українська самооборона

УНКМО – Український національний комітет молодіжних організацій

УРП – Українська радикальна партія

УСС – Українська студентська спілка

УСДМ – Українська соціал-демократична молодь

ФПУ – Федерація профспілок України

ХДМ – Християнсько-демократична організація

ЧДУ – Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження пов'язана з важливістю вивчення сучасного етапу української державності, стратегічним завданням якого є розбудова громадянського суспільства. Вітчизняний і міжнародний досвід переконує, що прорив суспільства до нової якості можливий лише тоді, коли до трансформаційних процесів активно долучається молодь.

Молодіжний рух як різновид соціальної ініціативи та громадської активності виконує низку функцій, серед яких однією з найважливіших є залучення молоді до суспільного життя, її соціалізація у складних політичних процесах. Участь в організованій громадській діяльності дозволяє молодій людині відчутися частиною суспільства, в якому вона живе, усвідомити свої можливості та корисність своїх дій, а успішне становлення та розвиток молодіжного руху є гарантією розвитку громадянського суспільства.

Саме цим зумовлюється актуальність звернення до сучасного досвіду молодіжного руху. Останніми роками український молодіжний рух пройшов складний шлях розвитку, перетворившись на дієву складову українського суспільства. Він все активніше заявляє про себе в алгоритмі суспільного життя країни як учасник формування та реалізації молодіжної політики. Представники молоді не лише становлять найбільш масову групу учасників громадських подій, але й намагаються висувати свої прогресивні погляди щодо подальшої долі української держави та суспільства. Аналогічні тенденції спостерігаються і на Півдні України.

Особливості розвитку молодіжного руху, його організованого сегменту визначаються значною мірою сутністю політичної системи та адаптацією державної політики до потреб молоді. Від цього залежить: спрямованість молодіжної ініціативи, ступінь її радикалізму та безкомпромісності; кількість молодіжних організацій та ступінь їхньої політизованості; поширення неформальних рухів та популярність субкультур у молодіжному середовищі.

Тому дуже важливо, щоб молодіжний рух як сукупність різних організацій, неформальних об'єднань, течій являв собою активну складову громадянського

суспільства з дієвими механізмами саморегуляції, самоорганізації та контролю, що дозволить їй надалі розвивати українські демократичні інститути.

Незважаючи на досить велику наукову розробленість проблем молодого покоління, у вітчизняній політологічній науці відсутні дослідження територіальної варіативності молодіжного руху, а саме у південному регіоні України. Ці обставини й стали ключовими для розуміння ролі, місця та специфіки сучасного молодіжного руху в політичному житті країни, його впливу на суспільно-політичні процеси на загальнодержавному та регіональному рівнях. Завдяки такій постановці питання підвищується актуальність дослідження за рахунок включення конкретних форм громадсько-політичної ініціативи молоді до контекстів загальнонаціональних та регіональних вимірів.

Територіально дослідження здійснювалося на прикладі південного регіону України, який репрезентований трьома сучасними адміністративними областями – Одеською, Миколаївською та Херсонською. Об'єднання даних областей за територіальною близькістю, схожістю традицій, історичних коренів, мовного діалекту, економічних, екологічних проблем дозволяє дослідити як загальні, так і специфічні тенденції молодіжного руху.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження пов'язаний із науково-дослідною темою «Політичні, соціально-економічні та етнонаціональні процеси і внесок визначних громадсько-політичних діячів у їх розвиток у південному регіоні України», яка розробляється Центром політичних досліджень, що діє на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили (номер державної реєстрації теми 0103U008821). Крім того, дослідження виконане за індивідуальним планом відповідно до науково-дослідної теми «Трансформація сучасного молодіжного руху в Україні: на прикладі південного регіону» (номер державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0110U005340).

Мета і завдання роботи. Виходячи з окреслених проблем та актуальності теми, автор поставив за мету з'ясувати загальнодержавні тенденції та регіональну специфіку розвитку сучасного молодіжного руху, а також визначити вплив

політичних та громадських організацій на формування державної молодіжної політики.

Реалізація цієї мети передбачає виконання таких завдань:

- встановити стан наукової розробки вивчення молодіжного руху як суспільно-політичного феномену;
- визначити концептуально-методологічні засади дослідження, уточнити інтерпретацію понятійно-категоріального апарату;
- проаналізувати законодавче забезпечення реалізації регіональної молодіжної політики та особливості впровадження на Півдні України молодіжних програм;
- дослідити особливості класифікації етапів в розвитку молодіжних об'єднань у південному регіоні України;
- розробити типологію молодіжних об'єднань новітнього часу, оцінити ефективність різноманіття форм та типів юнацької ініціативи на Півдні України;
- дослідити варіанти трансформацій політичної активності молодіжних організацій у регіоні на тлі загальнонаціональних тенденцій, показати роль молоді у партійних структурах та розкрити форми діалогу між партійною елітою і молоддю;
- узагальнити роль та перспективи громадських молодіжних об'єднань південного регіону України в суспільно-політичній практиці.

Об'єктом дослідження є сучасні молодіжні об'єднання як суб'єкт політичного процесу.

Предмет дослідження є специфіка трансформації сучасного молодіжного руху в політичному просторі Півдня України (на прикладі Одеської, Миколаївської та Херсонської областей).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань автором застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, використання яких обумовлюється особливістю предмета дослідження. Зокрема, застосовані в дисертації такі загальнонаукові методи як аналіз та синтез, індукції та дедукції. Вони сприяли розкриттю теоретичних основ дослідження, узагальненню та систематизації ряду понять, які визначають зміст сучасної молодіжної політики,

розробленню концептуальних моделей в ході трансформації сучасного молодіжного руху та варіативності схем проявів регіональних молодіжних ініціатив.

Логічний метод був використаний для теоретико-методологічного аналізу джерел при визначенні сутнісних характеристик і ключових теоретичних положень, які є складовими частинами молодіжної політики й молодіжного руху.

Сучасний стан молодіжного руху в Україні характеризується значною мірою складним становищем молоді і нагальною потребою її суспільної самореалізації. Тому в дослідженні акцентувалася увага на комплексному підході до вивчення існуючого стану в молодіжному середовищі, на виявлення механізмів «включення» і «виключення» молоді у суспільно-політичні процеси, повноти її присутності у владних та громадських інституціях.

Застосування структурно-функціонального підходу дозволило вивчати політичні явища і процеси як розчленовані цілісності, де кожний елемент має своє особливе функціональне навантаження. Використання цього методу дало змогу виділити різні види аналітичних взаємозв'язків: між самими молодіжними організаціями; між молодіжними організаціями і владними структурами; між молодіжними організаціями та суспільством. Даний метод дозволив простежити функції, які виконують громадські, громадсько-політичні молодіжні організації і молодіжний рух у цілому. Також метод структурно-функціонального аналізу використовувався для виявлення семантичного змісту сучасних викликів, з'ясування артикульованих прагнень лідерів молодіжного середовища, реконструкції структури діяльності окремих політичних інституцій стосовно молоді.

Особливе значення для роботи мав компаративістський метод, який сприяв здійсненню порівняння різних типів молодіжних об'єднань із метою виявлення загальних і специфічних рис, окреслення оптимальних умов для аналізу різних за ідеологією і характером діяльності структур.

Завдяки статистичному методу в дисертаційному дослідженні були використані зведені числові характеристики явища, в яких розглядаються кількісні виміри в молодіжному русі і, зокрема, дані, що стосуються політичного спектру діяльності південноукраїнських молодіжних політичних і громадських об'єднань.

Важливе місце відводилося використанню принципу історизму, який сприяв окресленню особливостей періодизації етапів трансформації молодіжного руху у південному регіоні України. Такий аналіз у ретроспективному розвитку надав можливість у достатньо повній мірі оцінити стан молодіжної політики і висвітлити місце й роль молоді у державотворчих процесах південного регіону.

Серед методів прикладної політології до аналізу досліджуваної проблеми залучено контент-аналіз та фактор-аналіз.

Інститутційно-нормативний підхід зорієнтував дисертанта на вивчення вітчизняної та закордонної законодавчої бази, що реалізується такими інститутами як держава і влада. За допомогою цього методу було проаналізовано переваги і недоліки у нормативно-правовому забезпеченні щодо вирішення сучасної молодіжної політики як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Наукова новизна роботи полягає в розробленні особливостей трансформації молодіжної політики в південному регіоні України.

В дисертації вперше:

– ґрунтуючись на теоретико-методологічних засадах розглядається феномен сучасного молодіжного руху на Півдні України у період 1991 – 2010 рр. здійснюється дослідження вимірювань політичних і громадських об'єднань в ринкових умовах, вводиться до наукового обігу та узагальнюються свідчення, отримані в загальнодержавних та місцевих, зокрема, поточних архівах;

– розроблено періодизація етапів розвитку молодіжних об'єднань південного регіону. Виокремлено ознаки молодіжних організацій – від формальних до структурно-функціональних. Визначено та проаналізовано характерні особливості громадсько-політичних структур та їх впливів на реалізацію формування молодіжної політики на Півдні України.

У даному дослідженні удосконалено:

– систематизацію, із урахуванням специфіки південного регіону, змісту державно-молодіжної політики, яка формується і застосовується державними інституціями, громадськими об'єднаннями, партійними структурами;

- характеристику специфіки розвитку молодіжних об'єднань політичного спектру Півдня України в умовах трансформації суспільства;
- теоретичні засади та методологічні основи дослідження молодіжного руху, як органічної частини проявів молодіжної ініціативи, та водночас, як активного суб'єкту політичної системи українського суспільства;
- визначення ролі і місця молодіжних політичних і громадських об'єднань у південному регіоні України;
- теоретичні аспекти та механізми реалізації впливу політичних партій на підвищення ролі молодіжних об'єднань у формуванні загальнонаціональних пріоритетів та відстоювання європейських цінностей.

Дістали подальшого розвитку:

- уточнення категоріально-понятійного апарату в дослідженні сучасного молодіжного руху в Україні;
- уявлення про шляхи залучення молоді до реалізації регіональних проблем на Півдні України;
- виокремлення стадій створення молодіжних організацій на Півдні України, в основу яких покладено критерії вияву ініціатив як у власно молодіжному середовищі, так і у політичному українському суспільному русі в цілому;
- тенденції і напрями діяльності молодіжних організацій як суб'єктів суспільної практики;

Результати дисертаційного дослідження конкретизують загальнотеоретичні засади аналізу молодіжних організацій як соціально-політичного інституту. Це надає змогу розширити можливості політологічного пояснення процесів становлення та еволюції молодіжних об'єднань у контексті розбудови громадянського суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розглянуті в дисертації проблеми та їх системний політологічний аналіз дають змогу краще пізнати суть тенденцій і проблем в сучасному молодіжному русі у південному регіоні України.

Основні положення роботи можуть сприяти покращенню взаємодії політичних і громадських інститутів з різноплановими об'єднаннями молоді з метою вирішення молодіжних проблем для стимулювання нових продуктивних ініціатив.

Крім того, наведені дані, а також уведені до наукового обігу документи, можуть бути застосовані в ході підготовки узагальнюючих наукових праць з політології, історії, філософії, соціології, педагогіки, ювентології та розроблення загальних і спеціальних курсів лекцій, підручників й посібників для вищої школи.

Висновки і рекомендації дисертаційного дослідження також можуть бути використані у виховній роботі з учнівською та студентською молоддю, спрямованої на формування почуття патріотизму, популяризації кращих починів і тенденцій в сучасному молодіжному русі.

Особистий внесок здобувача. Всі дослідницькі процедури у межах наукової розробки заявленої теми, результати, рекомендації та висновки дисертації сформульовані і отримані автором самостійно. Головні наукові ідеї, отримані в процесі дослідження, відображені в одноосібних публікаціях.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на засіданнях кафедри політології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського і міжкафедральних методологічних семінарах в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили. Основні положення дослідження також апробовані у виступах і матеріалах чотирьох Міжнародних науково-практичних конференцій «Ольвійський форум» під загальною назвою «Стратегії України в геополітичному просторі», які відбулися в м. Ялті в Автономній Республіці Крим у 2007, 2008, 2009 і 2010 рр., трьох Щорічних науково-методичних конференціях «Могилянські читання» під назвами «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний», які проходили в Миколаївському державному гуманітарному університеті імені Петра Могили, а потім у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили у 2007, 2008, і 2010 рр., Міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні аспекти формування та розвитку майбутнього фахівця», яка відбулася 15-17 лютого 2008 р. у Миколаївському державному університеті ім. В.О. Сухомлинського,

науково-практичної конференції «Соціокультурний розвиток Причорноморського регіону: європейський контекст», яка відбулася 21 жовтня 2009 р. у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили.

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення і висновки дослідження відображені у 11 одноосібних наукових публікаціях, 7 з яких надруковані у фахових виданнях з політичних наук.

Структура роботи та її зміст впливають із мети та завдань дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 182 сторінок. Список використаних джерел містить 381 найменувань (33 сторінки).

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА КОНЦЕПТУАЛЬНО -

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ

1.1. Стан наукової розробки у вивченні молодіжного руху

Про значення ролі молоді у розвитку суспільства можна відшукати чимало слушних думок у різноманітних писемних джерелах. Перші наукові узагальнення стосовно молодіжної проблематики з'явилися наприкінці XVIII - початку XIX ст. А у середині XIX ст. у О. Конта, Г. Спенсера та інших класиків позитивізму вже окреслено перші спроби наукового узагальнення проблем молоді в суспільстві та необхідності вироблення державної молодіжної політики з метою посилення у молоді соціально-політичної активності [121; 321].

Наприкінці XIX – початку XX ст. для вчених стала зрозумілою важливість посилення уваги до вивчення молодого покоління, особливо – під час трансформаційних переходів. «Завжди цікавою та завжди гідною самої щирої уваги, молодь заслуговує її спеціально у ті критичні періоди, коли починають проголошувати себе нові течії», - ось як цю думку сформулював один із соціологів того часу [27, с.4-5].

Але формування спеціальної міждисциплінарної наукової галузі щодо дослідження молоді слід віднести на кінець 1960 – початок 1990-х рр. У різних країнах представниками таких дисциплін, як соціологія, психологія, політологія, історія внаслідок відомих подій «юнацького бунту» в 1968 р. почала розроблятися система знань про «молодь», «конфлікт поколінь», «молодіжні субкультури». Отже, яскраві громадсько-політичні події стимулювали гуманітарні та суспільні перспективи таких розробок.

Коло питань, навколо яких нещодавно велись активні дискусії та вибудовувалися нові наукові напрями, окреслюється таким чином: молодь як категорія суспільної практики та як об'єкт наукового аналізу; вікові межі зазначеної групи; різноманіття та функції молодіжних субкультурних утворень. Все це завжди враховувалося автором дисертації в ході розкриття поняття не лише до наукового обігу, але й до політично-громадської практики.

Зокрема, встановлено, що у витоків конструктивізму щодо молодіжних феноменів знаходився англійський вчений С. Фріс [378]. Згідно з його підходом до визначення молоді, розглядався соціальний контекст стану молодості, як процесу переходу від дитинства до дорослості. У його уявленні, поняття молоді – це соціальний конструкт, якийсь узагальнений образ для виділення осіб більш менш певного віку (у межах від 11 до 28/30 років). Для цієї групи характерний обмежений доступ до значущих економічних, соціальних і культурних ресурсів.

В той же час Т. Парсонс [207], М. Брейк [376], Х. Пілкінгтон [379] виділяли молодь як самостійну соціальну групу для соціологічного і психологічного аналізу. На їх думку, бурхливі процеси індустріалізації призвели до руйнування сільських співтовариств, для яких характерною була сімейна і сусідська підтримка патріархального порядку, коли юнаки «природним чином включалися до «чоловічої» аграрної роботи, а дівчата так само «природно» виходили заміж, народжували дітей і вели домашнє господарство. Дорослішання в соціальному й психологічному, а також і в політичному сенсі було безпроблемним, окремі виключення не порушували загального правила. Трансляція патріархальних засад від покоління до покоління допомагала збереженню загальноприйнятих соціальних зразків, процес переходу з дитинства у дорослість проходив «безболісно», соціальний статус «молоді» практично був відсутній. Молоді люди, на їх думку, були ті ж дорослі, але у яких ще не було свого досвіду, сім'ї, власності. «Вільного» часу, дозвілля як такого, також практично не існувало. Разом з тим в ході бурхливого розвитку міст і масовими переселеннями з'явилися й перші симптоми «молоді, як проблеми». Найбільш чітко це простежується у роботі Х.Пілкінгтона «Молодь Росії і її культура» [379], де показано, що молодь не просто стала видимою, але й почала відкрито загрожувати спокою і безпеці населенню міст, які чисельно зростали. У СРСР цей бум припав на 1970-80-ті рр. Саме тоді почалося масове переселення цілих сіл в міські райони. Молодь підростала в цих районах цілими будинками, тут з'явилися молодіжні угруповання, основним принципом об'єднання яких став захист власних територій.

Інший підхід – функціональний. Він знайшов своїх прихильників серед представників американської політологічної думки. Так Ш. Айзенштадт, С. Річ [2; 380] виходячи з того, що кожен соціальний інститут виконує свою специфічну функцію і що історія суспільств – кращий тлумач соціальної еволюції, довели, що соціальні структури змінюються, стають більш спеціалізованими і, отже, виконують все більш спеціалізовані функції в обслуговуванні суспільного організму. Згідно з цією концепцією, соціальні інститути повинні бути пояснені з погляду їх сприяння соціальній стабільності, і в якості певних, позитивних моментів як сьогодення, так і в плані просування суспільства в майбутнє. Таким чином, деякі соціальні інститути (деструктивного характеру), які хоч і не позитивно, але все таки функціонально, по суті не можуть довго проіснувати і, отже, мають тимчасовий характер. З другого боку, ті соціальні інститути, які стали деструктивними, повинні насправді допомагати підтримці соціального порядку. Для такого підходу принциповим є поняття «тінейджер» (teenager – підліток, юнак або дівчина з 13 до 19 років) [177, с.680].

Таким чином, основна ідея американських функціоналістів зводиться до того, що молодіжна культура з'явилася саме тому, що вона вирішувала певні проблеми, які виникли у результаті повоєнних змін в американському суспільстві, насамперед, внаслідок індустріалізації. І завдання вчених полягали в тому, щоб знайти ту соціальну функцію, яку відіграє молодіжна культура у підтримці соціального порядку, і показати, як саме це відбувається [2; 380].

Класовий підхід до вивчення молодіжного протесту другої половини ХХ століття також став популярним на Заході. У витоків його adeptів знаходяться англійці – Д. Доунс і П. Уїлліс, які відіграли значущу роль в розвитку основ цього «нового» класового підходу [377; 381]. Перший, досліджуючи різні девіантні субкультури в Лондоні, довів, що річ не в тому, що у підлітків існував надлишок засобів і вільного часу, і не в тому, що девіантна поведінка передавалася від одного покоління до іншого через гени або за допомогою входження до криміногенних структур. Він вважав, що причини полягають у системі освіти, яка не враховує інтереси і здібності підлітків. Як наслідок – такі діти відкидалися (відчужувалися) і

від освіти і, відповідно, від сфери праці, оскільки їх стартові позиції виявлялися набагато біднішими. Це позначалося і на проблемі дозвілля: бо якби в суспільстві були розв'язані проблеми як освіти, так і роботи, тоді б були вирішені і питання вільного часу.

П. Уїлліс продовжив ці ідеї та підтвердив їх на матеріалах способу життя групи однокласників в одній англійській середній школі. У своєму дослідженні він зробив припущення, що юнаки із робочого середовища серйозно відходять від орієнтації на досягнення в рамках загальноприйнятих в школі цінностей просто тому, що шкільні заняття представляються їм абсолютно безглуздими (тут зіграло роль і їх уявлення про майбутнє, в якому не було місця формованим школою навичкам). Тому учні створили свій власний світ, який складався з «інших» цінностей: умінь «приколюватися», «прогулювати», «наїжджати на відмінників». Насправді ж, їх співтовариство залишалося дуже замкнутим. Відходячи від цінностей, які здавалися їм чужими, вони самі прирікали себе на ту ж підлеглисть, яка була у їх батьків, оскільки без освіти вони в майбутньому могли розраховувати лише на малокваліфіковану роботу.

За окресленою аналогією зроблена спроба політологічного аналізу відносно співставлення характерних ознак стиляг 50-х рр. XIX ст. і сучасних скін-хедів [197, с.56-61]. Опрацювання чисельних джерел свідчить, що юнаки із робочого класу були виключені зі всіх способів соціального просування. Надягаючи костюми так званого стиляжного покрою, вони досягали цього просування на символічному рівні.

Стиль одягу скін-хедів відображав саме ті цінності, які вважалися важливими для цієї групи: сильний чоловічий дух, групування, пуританство і робочий колективізм. Матеріальні передумови виникнення субкультури скін-хедів (голенноголові) виявляються у відносному погіршенні стану робочого класу у другій половині 1960-х рр. Цей занепад особливо гостро відчували саме молоді і малокваліфіковані робочі. Щоб якось примиритися з таким станом, одні молоді люди вибирали «просуваючу» субкультурну стратегію («теди» або «моди»), а інші, навпаки, вибирали «природну» їхньому стану субкультурну форму, яка

представлялася їм ближче до справжньої робочої культури. До останніх якраз і належали скін-хеди. Вони збиралися за територіальною ознакою, проявляючи крайню агресивність до тих, кого вони звинувачували у розпаді робочої общини і забутті її цінностей. Найчастіше їх агресія була спрямована проти іммігрантів і негрів, скін-хеди часто нападали на них і жорстоко їх били. Знаменита любов скін-хедів до футболу також пояснюється проявом їх чоловічого духу, особливо це проявлялося в постійних бійках після матчів.

Актуальність всіх цих підходів виявляється і на сучасному етапі. Вони широко «імпортуються» та використовуються у різноманітних довідниково-інформаційних електронних ресурсах України та Росії, які присвячені субкультурному різноманіттю молоді [53; 158; 325; 326].

В СРСР основним методологічним ресурсом був марксизм. Серед тем, які розроблялися у тодішній вітчизняній науці, слід відзначити: реалії «юнацького бунту» на Заході [51; 129; 130; 135; 141; 357; 358], теорія соціалізації молоді [14; 18; 88; 89; 119; 120]; виникнення та поширення субкультурних угруповань [51; 363].

Справжній історіографічний вибух стався за часів так званої перебудови. Це було зумовлено як загальною демократизацією науки, так і появою цілої академічної інфраструктури, що вивчала молодіжну проблематику. Більшість вчених зосереджувалися у Вищих комсомольських школах (інститутах молоді), які діяли у всіх радянських республіках. Саме цей кадровий потенціал використовувався протягом 90-х років ХХ ст. По-різному, але дуже схоже склалися долі молодіжної проблематики на пострадянському просторі.

Національну школу «ювентології» очолює Державний інститут розвитку сім'ї та молоді при Міністерстві України у справах сім'ї, молоді та спорту. Він є чи не єдиною академічною установою, яка в комплексі досліджує молодіжну проблематику в Україні. Хоча слід зазначити, що за 9 років молодіжна проблематика захопила й багатьох представників регіонально-університетської науки.

Протягом 1991-2010 рр. фахівцями цього інституту видано безліч довідникової, аналітичної, експертної бібліографії. Він став справжнім центром

координації та стимулювання розвитку і регіональних досліджень з молодіжної проблематики в Україні.

Ще на початку 90-х років ХХ ст. учені цього інституту М. Головатий [39; 40], В. Головенько [42-45] та інші на основі опрацювання теоретичних розробок та практичного як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду науково обґрунтували і виробили головні засади, напрями провадження та механізм реалізації сучасної державної молодіжної політики в Україні [116, с.136-138]. Їм же належать перші дослідження стану та потенціалу еволюції молодіжного руху в сучасній Україні.

Певні аспекти молодіжного руху досліджували І. Андропова, М. Багмет, О.Баснін, В. Бебик, Т. Белавіна, О. Бойко, Г. Коваль, Н. Колесніченко, О.Корнієвський, В. Кулік, Р. Мазан, В. Соколов, В. Якушик, В. Гончарук, Ю.Загородній, Н. Дембицька, М. Іванов, О. Ярема, В. Ярошенко.

Значну увагу основним засадам цієї специфічної діяльності держави приділяли Є. Бородін (історико-юридичні аспекти), В. Барабаш, В. Бачигін, А. Матвієнко, В.Плохій, І. Хохленков та багато інших авторів, практична діяльність яких була тісно пов'язана з молоддю та громадською діяльністю. У подальшому ці наукові та методичні доробки стали стрижневими при розробці, формуванні, провадженні, а відтак і науковому дослідженні тих чи інших аспектів регіональної державної молодіжної політики.

У наступні роки досить широко розроблялися проблеми зайнятості молоді, молодіжного підприємництва (І. Демченко, Н. Комарова, О. Яременко) та соціальної роботи в молодіжному середовищі (Р. Вайнола, З. Зайцева, А. Капська, Н. Комарова, С. Толстоухова, І. Хохленков, О. Яременко) [30; 319], духовності, політичної культури молодого покоління (В. Бебик, М. Головатий, В. Єленський, Г. Коваль, В.Перебенесюк, В. Ребкало, Н. Черниш) [12], молодіжного руху (В. Головенько, О.Корнієвський [44; 123-125], В. Кулік [136-139], М. Пашков, В. Рябіка, В. Соколов, С. Сорока, А. Фіщук, В. Якушик) [47; 165; 330], що безпосередньо пов'язані як з основними напрямами державної молодіжної політики на місцях, так і з формуванням механізму її реалізації. У середині 90-х років ХХст. УкрНДІ проблем молоді такими вченими, як Ю. Белкін, В. Головенько, О. Костенько,

Я.Немирівський, О. Пустовойт на прикладі окремих областей України було проведено кілька досліджень, в яких систематизовано фактологічний матеріал щодо форм і методів роботи з молоддю, нормативну базу регіональної молодіжної політики. Узагальнення цього досвіду здійснено у монографічній праці М. Перепелиці [228].

Ці ж питання продуктивно розробляються на регіональному рівні такими вченими, як О. Гаврош, А. Коновалов, О. Копил, Д. Мельников, О. Остапюк, М.Шишкова [33; 60; 114; 161; 164; 168; 203; 277]. Проте зазначені видання мають переважно довідково-практичний характер і не містять аналітичних матеріалів щодо розвитку громадського молодіжного руху. Але поступово з'являються серйозні доробки праці вчених Півдня України. Зокрема, можна відзначити успіхи досягнення місцевих вчених в аналізі проблем державної молодіжної політики [5; 6; 11]; реальних процесів молодіжного руху у пострадянському контексті [35; 131; 149]; аспектів політичної соціалізації молоді [112; 115; 144; 203], походження та розвитку молодіжного субкультурного середовища на Півдні України [315; 316].

Серед такого роду наукових студій окремо слід назвати колективну монографію одеських вчених за редакцією Н. Победи [157]. Вона містить в собі оригінальні матеріали соціологічних досліджень, а також цікаві емпіричні дані та аналітичні оцінки молодіжних субкультур Півдня України. Особливу увагу фахівці приділили девіантним типам поведінки та угруповань в одеському юнацькому середовищі.

Активно розробляються питання політичної соціалізації [4, с. 42-44; 55, с. 48-51; 68; 234, с. 17-25] та інституалізації молодіжного руху України [7, с. 98-111; 8, с.119-130; 9; 13; 311, с.18-24; 354]. В історіографічних здобутках молодіжної проблематики вже є й монографічні дослідження, які присвячені окремим суб'єктам молодіжного руху в Україні (наприклад «Пласту») [66]. Слід визнати традиційною увагу вчених до субкультурного середовища молоді України [20; 22; 15; 312; 328; 371].

Окремим напрямом в історіографії необхідно вважати розроблення дослідження з історії та діяльності новітніх суб'єктів політичної системи України.

Зокрема, мова йдеться про електронні версії різних партій, суспільних рухів (насамперед – молодіжних) [93; 95; 97; 98; 188; 189; 324] та державних установ [96; 97]. Вони мають подвійний характер: з одного боку, це спроби послідовного відтворення минулого (факти історії), а з другого – містять чимало унікального фактографічного матеріалу, що є недоступним з інших джерел.

Можна також вказати на ще один важливий напрям – репортажні матеріали. Незважаючи на той факт, що приводом для таких публікацій виступають конкретні актуальні події для молодіжного середовища України, вони містять аналітичні оцінки та інтерпретаційні схеми, що наближає публікації такого роду до початкових форм історіографії [26; 33; 36; 65; 69; 147; 175; 183; 204; 206; 229; 350; 364]. На підтримку цієї тези наведемо той факт, що в таких матеріалах доволі часто зустрічаються концептуальні проєкції типології молодіжного руху, факторів діяльності молодіжних об'єднань, визначення ролі молодих осіб як суб'єктів політичної системи України та т.п. Нерідко авторами цих публікацій виступають активісти та практики молодіжного руху, які намагаються відобразити контекст своєї діяльності.

Близько до цього знаходиться аналітика сучасного молодіжного руху, яка намагається вписати його тенденції та стандарти до європейської культури [163; 200; 308; 374]. Більшість розробок такого роду знаходиться у практичній площині, але порівняння з досвідом інших країн, а також виявлення тенденцій в історико-політичній динаміці надає таким студіям зміст історіографічного напрямку. Характеризуючи загальні дослідження молодіжного руху, необхідно звернути увагу й на вивчення науковцями окремих періодів розвитку молодіжного руху в Україні.

Своєрідну періодизацію українського молодіжного руху запропонували фахівці УкрНДІ проблем молоді. Всю історію українського молодіжного руху вони умовно поділили на чотири періоди [44, с.25-26]:

– перший – з часу появи молодіжних об'єднань і до кінця XIX ст. У цей час молодіжний рух в Україні лише зароджувався;

– другий – з кінця XIX ст. до середини 20-х р. XX ст. Це період становлення молодіжного руху України, що складався тоді з десятків молодіжних об'єднань, різноманітних за політичними та іншими уподобаннями;

– третій – з кінця 20-х до початку 80-х рр. XX ст. Протягом цього періоду молодіжний рух Радянської України був представлений лише комсомольською та піонерською організаціями. Більш різноманітним він був до 1939 р. на Західній Україні;

– четвертий – з кінця 80-х рр. XXст. і по цей час. Це період відродження молодіжного руху України, його становлення як складного явища, різноманітного за політичними, структурними ознаками, формами роботи з молоддю.

Ця періодизація охоплює увесь спектр розвитку молодіжного руху в Україні і подається в його розгорнутій історичній ретроспективі. Слід зазначити, що більшість науковців визначають початком сучасного організованого молодіжного руху середину 80-х рр. XX ст. Хронологічна різниця у визначенні точки відліку в різних авторів визначається «міфологізацією» певної історичної події. Так представники української західної діаспори визначають початок сучасного організованого молодіжного руху в Україні з утворення Українського культурологічного клубу та Товариства Лева (1987 р.) [69, с.11; 99, с.415-428].

На відміну від цієї точки зору, існує твердження про значно ранній період датування початку сучасного організованого молодіжного руху. Згідно із цим, перший етап розвитку сучасного організованого молодіжного руху припадає на кінець 70-х – початок 80-х рр. XX ст. і пов'язаний він з масовим виникненням неформальних груп, угруповань та формувань різного напрямку, створених на основі спільності інтересів. Другий етап (середина 80-х рр. XX ст.) характеризується виникненням та розгортанням діяльності об'єднань молоді, що ставили перед собою соціально значимі завдання. Третій етап (кінець 1989 – початок 1990 рр.) відповідає створенню громадсько-політичних молодіжних організацій та розширення їх участі в політичній діяльності [123, с.43-44].

Окрему періодизацію розвитку сучасного студентського руху пропонують ті дослідники, які повністю виокремлюють студентський рух із загальномолодіжного, вважаючи їх двома різними течіями суспільного розвитку [116, с.137].

Слід також згадати доробки радянських вчених, які за часів «перебудови» досліджували і намагалися скласти періодизацію молодіжного руху та класифікувати неформальну молодіжну ініціативу, вказуючи на тенденції організаційного оформлення молодіжних об'єднань [51, с.9-11; 363, с.24-25].

Більш конкретизована періодизація розвитку сучасного організованого молодіжного руху подається у роботах таких провідних фахівців УкрНДІ проблем молоді: В. Головенька, М. Головатого та О. Корнієвського, хоча їх періодизації дещо відрізняються між собою. Так, В. Головенько, а слідом за ним і М. Головатий виділяють три етапи становлення сучасного організованого молодіжного руху в Україні. Вони вважають, що перший етап (середина 1980-х рр. – кінець 1989 р.) розпочався з виникнення молодіжних неформальних груп та об'єднань, створених на основі спільних зацікавлень («гіппі», «металісти», «панки» тощо), а також значної кількості політичних дискусійних клубів та громадсько-політичних об'єднань, діяльність яких була пов'язана з проблемами екології, відродження національної культури тощо. Другий етап (кінець 1989 р. – кінець 1991 р.) означений масовою політизацією молодіжного руху, активним процесом організаційного оформлення та значною опозиційністю стосовно існуючого режиму. Третій етап (кінець 1991 р. – по цей час) бере свій початок з проголошення 24 серпня 1991 р. Акту про незалежність України та підтвердження його на всенародному референдумі 1 грудня 1991 р. Фактично, третій етап у В. Головенька це – «етап незалежності». На його думку, на цьому етапі більшість молодіжних організацій перейшли від опозиційності до конструктивної співпраці з владою. Саме тоді утворився координуючий центр організованого молодіжного руху та налагоджено ефективні механізми реалізації молодіжної політики [39, с.43-44; 165, с.37-40].

О. Корнієвський запропонував власну схему періодизації сучасного організованого молодіжного руху [123, с.42-43]. Він виділяє такі чотири головних етапи сучасного розвитку молодіжного руху в Україні:

– «неформальний» (середина 80-х – осінь 1989 р.) або клубно-гуртовий період широкої громадсько-політичної дискусії, теоретичного пошуку в молодіжному середовищі нової системи ідеологічних координат; переоцінки традиційних цінностей, політизації молодіжних громадських об'єднань, які за своїм статусом не стосувалися політики;

– «самодіяльний» (осінь 1989 – жовтень 1990 рр.) – поширення руху соціально-політичних, громадянських ініціатив молоді. Політична платформа більшості новостворених на той час молодіжних організацій еволюціонує від загальноперебудовчих вимог до антикомуністичних гасел, спрямованих на здобуття повної незалежності України. Молодіжний рух набув тоді більш організованих форм національно-патріотичного волевиявлення молоді, почав, образно кажучи, виходити з межі клубної самодіяльності;

– «інтегративний» (кінець 1990 – серпень 1991 рр.) – період поглиблення політичної диференціації, у тому числі за партійною ознакою, подальшої інтеграції молодіжних об'єднань в єдиний український молодіжний рух за національну державність, демократичні перетворення і соціальну справедливість; період пошуку ними оптимальної організаційної моделі співпраці на всеукраїнському та регіональному рівнях. Молодіжний рух дедалі більше набував на цьому етапі свого розвитку соціально-державницького спрямування;

– «посткомуністичний» (з 24 серпня 1991 р. і по цей час) – етап його інституалізації, формування інтегрованої сукупності державних і недержавних громадських інституцій, організацій, установ, що ставлять за мету створення необхідних умов для самореалізації молоді, сприяння її соціальному становленню та розвитку. Пріоритетними функціями молодіжного руху стають соціально-захисна, патріотично-виховна та комунікативна.

Однак, вищезначені підходи щодо вивчення проблеми не відповідають динаміці процесів, які відбуваються в молодіжному середовищі і в першу чергу – в

організованому молодіжному русі. Виходячи з комплексного підходу до аналізу явища, цікаву періодизацію розвитку сучасного організованого молодіжного руху в Україні запропонував В. Кулік [139, с.38-49]. За його висновками, перший період розвитку сучасного організованого молодіжного руху припадає на другу половину 80-х років ХХ ст. Він вважає, що організована молодіжна ініціатива виникла саме в середовищі «неформалітету». Ця тенденція набула значного поширення і в середовищі самодіяльності в рамках офіційних структур ЛКСМУ та піонерської організації. Неформальні групи усвідомили обмеженість такої форми існування і звернулися до розширення регламентації своїх стосунків та юридичного оформлення свого статусу. Цей період умовно можна визначити як «період зародження» організованого молодіжного руху.

Другий етап (1989 – 1990 рр.) розвитку організованого молодіжного руху в першу чергу характеризується поширенням масових молодіжних та студентських громадсько-політичних рухів, виникненням чисельних молодіжних громадсько-політичних організацій. Кульмінацією цього етапу стало голодування студентів у жовтні 1990 р. на площі Жовтневої революції у Києві. «Студентське голодування, - зазначав тодішній лідер студентів О. Доній, – стало символом народження нового суспільства. Саме жовтень 1990-го став відправною точкою, а не абсолютно відірваний від реалій серпень 1991-го чи збуджений грудень 1991-го. Саме в жовтні 90-го прийшло усвідомлення, що «покоління 90-го» виступає окремою історично-соціальною групою» [63, с.8]. Таким чином, голодування студентів стало переломним моментом не лише у свідомості цілого покоління, але і в розвитку організованого молодіжного руху.

Третій етап (1991–1992 рр.) характеризується ідеологічною, політичною та організаційною кризою організованого молодіжного руху. Після проведення акції голодування 1990-го молодіжні об'єднання постали перед проблемою вироблення нових форм роботи в молодіжному середовищі. Досягнення державної незалежності викликало масовий відхід частини молоді від активної роботи в організаціях. Розпочався процес припартизації молодіжних структур та розпаду масових молодіжних громадсько-політичних рухів.

Четвертий етап (1993 - 1996 рр.) умовно можна означити як період пошуку й становлення організаційних форм роботи в молодіжному середовищі та налагодження механізмів діалогу між молоддю та державною владою. У цей час набувають значного поширення молодіжні філії при політичних партіях. Молодь шукає самореалізації через участь в партійній роботі. Загалом цей період є своєрідною школою організаційної роботи сучасних молодих політиків.

П'ятий етап (1996 – 1999 рр.) означений активізацією спроб очолити загальноукраїнський стихійний рух. Значної популярності набула ідея створення єдиного репрезентанта інтересів молодіжного руху перед державою та міжнародними організаціями. Крім того, спостерігається активізація участі активістів різних молодіжних організацій у виборчих кампаніях. Крім того, під час парламентських виборчих кампаній 1998 та 1999 рр. молоді активісти брали найширшу участь, як в ролі ініціаторів створення широкої громадської підтримки в молодіжному середовищі тієї чи іншої партії, політика, так і в ролі кандидатів в народні депутати. Кінець періоду відзначився значною політизацією молодіжного середовища і, в першу чергу, організованого молодіжного руху.

Шостий період розвитку організованого молодіжного руху розпочався в 1999р. внаслідок створення молодіжних партій. Власне, цей період якісно відрізняється від усіх попередніх. В середовищі політизованої частини організованого молодіжного руху відбулося усвідомлення необхідності політичного оформлення своїх інтересів, у вигляді політичної партії, та необхідності боротьби за владу, задля реалізації цих інтересів. В орбіту даних партій потрапили різноманітні культурницькі, національні, спортивно-виховні, наукові, громадські та громадсько-політичні молодіжні організації. Тому можна говорити про поширення цього явища на увесь молодіжний рух, включаючи і «неформалітет».

Узагальнюючи дослідження українських вчених окремих періодів розвитку молодіжного руху в Україні, можна зробити висновок, що сучасний організований молодіжний рух пройшов ряд певних періодів свого розвитку і на сьогодні перебуває на новому етапі свого існування. На цьому етапі відбувається його фактичне становлення не тільки як невід'ємного елементу громадсько-політичного

життя держави, але як унікального явища української державності ХХІ ст. та як фактор швидкого розвитку країни, як основа побудови громадянського суспільства. Сьогодні ж, по завершенню процесу виходу країни з авторитарного режиму і поступового переходу в демократичний лад, молодіжний рух має всі можливості проникнути в усі сфери громадської активності та суспільної практики.

Всі наукові досягнення вітчизняних вчених систематизовано за такими проблемно-тематичними напрямками:

- загальна теорія молоді та її роль у суспільстві;
- визначення принципів молодіжної державної політики;
- етапи еволюції молодіжного руху України до початку ХХІ ст.;
- політична культура молодого покоління.

Існує і розробка регіональних аспектів зазначених проблем, зокрема на Одещині, Харківщині, Львівщині, Донеччині, Київщині тощо. Спираючись на цей історіографічний досвід, стало можливим узагальнити події молодіжної політики та активності протягом 1991 – 2010 рр., а також дослідити ці проблеми на емпіричному матеріалі Півдня України, який ще не мав ґрунтовної наукової обробки.

Подальшого розвитку отримали дослідження молоді, її рухів та субкультурних угруповань на сучасному етапі в сусідніх з Україною країнах, зокрема – у Російській Федерації. На особливу увагу заслуговують праці І. Ільїнського [90], В.Криворученко [132; 133], А. Ковальнової [110], Т. Ісламшіної [91], О. Карпенко та І. Ламанова [100], В. Кудінова [134] та інших. Взагалі, слід визнати, що бібліографія щодо феноменів молоді та їх проявів у політично-соціальних практиках в сучасній Росії займає чимале місце [148; 309; 318; 320; 331; 356].

Серед такого історіографічного доробку в Росії особливо визначаються роботи Т. Щепанської, яка є одним із піонерів у розробці теорії субкультурності молоді [365; 366]. Їй вдалося шляхом власного спостереження та моніторингу не лише дослідити юнацьку систему протягом тривалого часу, але й висунути продуктивні гіпотези про походження, формування та функціонування субкультурного середовища молоді. Крім того, її праці розкривають механізми та форми соціалізації особистості, її специфіку у різних варіантах субкультурних утворень.

Іншим результативно-ефективним напрямом у російській історіографії слід вважати вдалу спробу сформулювати «ювентологію» [205]. Прихильники цієї міждисциплінарної галузі наукових та академічних знань намагаються окреслити комплекс предмету уваги, специфічність завдань та методів цього напряму гуманітарної науки.

Проблеми сучасного молодіжного руху присутні також в узагальнюючих роботах, які були присвячені політологічним аналізам українського суспільства [23; 41; 67; 99; 143; 192; 214; 372; 373]. Слід визнати те, що проблеми молодого покоління поступово змінюють позиції, входять до академічного дискурсу. Автор дисертації впевнена, що достатньо швидко розділи «Молодь та політика», які відображають специфічність сприйняття стосунків та структурних взаємодій, увійдуть до основних навчальних посібників та нових монографічних досліджень.

Таким чином, серед різноманітного історіографічного доробка у вивченні сучасного молодіжного руху як складової підсистеми політичного середовища України слід відзначити:

- історія наукового вивчення молоді зараз знаходиться на етапі формування «ювентології» як міждисциплінарної наукової галузі: виокремлено проблематику, визначено методи та характер, йде активний пошук інструментарію та концептуальних схем щодо інтерпретації;

- у цьому контексті, в українському науковому обігу є продуктивний досвід історико-політичних студій новітнього молодіжного руху 90-х рр. ХХ ст., вдалі спроби розглянути молодіжний рух як організаційну структуру у загальнонаціональному масштабі;

- наявні, але недостатні, дослідження регіональних аспектів наукового розгляду молодіжного руху;

- домінуючою тенденцією слід вважати розгляд цієї теми як приваблюючої з боку «дорослого» суспільства та його елементів (держави, політичних партій, громадських організацій тощо) або, навпаки, повністю як самостійну молодіжну ініціативу;

– на жаль, дуже рідко зустрічаються роботи, в яких обидва боки молодіжного середовища розглядаються гармонійно та органічно, у взаємному функціональному впливі;

– у вивченні субкультурних угруповань на сучасному етапі провідні позиції належать антропологам, соціологам, психологам, політологічні аналізи представлені вкрай фрагментарно та епізодично (винятком є радикально-екстремістські юнацькі об'єднання).

1.2. Характеристика джерельної бази дисертаційного дослідження

Дослідження сучасного молодіжного руху на Півдні України стає можливим завдяки цілому комплексу джерел, в якому відобразилися реалії, тенденції та напрями проявів соціальної та політичної активності представників молодого покоління. Для вирішення завдання було використано низку різнохарактерних документів та матеріалів. Вони, в цілому, дозволяють якісно проаналізувати процеси у молодіжному середовищі, які відбувалися протягом 1991 – 2010 рр.

За евристичними можливостями, формальними ознаками та характером змісту даних можна визначити такі типи документальних свідчень, які використано автором у джерельній базі: законодавчі та нормативні акти; документи політичних партій та суспільних установ; довідники; збірки документів та матеріалів; спогади; періодичні видання. Всі ці дані можна поділити на:

- «зовнішні» джерела, тобто ті документи та свідчення, які спрямовані на молодь або відображають положення та процеси в її середовищі, але створені в інституціях та особами «дорослого» суспільства (акти, програми, оцінки тощо);

- «внутрішні» джерела – документи та дані, що породжені власне молодіжним середовищем (статути, листування, інтерв'ю тощо).

У відображенні загальних процесів та ставлення до молодого покоління суспільства значну роль відіграють джерела I-го різновиду. А ось студіювання молодіжного руху як соціокультурного явища можливо, якщо опиратися на матеріали, що породжені різноманітними молодими особами, лідерами та

активістами молодіжних спілок, гуртків та партій. Враховуючи такий підхід, в дисертації надається перевага відповідно до конкретних своїх завдань.

Проаналізуємо потенціал різних видів джерел. При цьому будемо використовувати обидва варіанти класифікації джерельної бази.

Законодавчі акти представлено законами, указами, постановами та рішеннями різних органів влади та самоврядування, в яких визначаються права та обов'язки молоді, вказуються її специфічні можливості або зумовлюються своєрідні умови для розвитку.

До цього кола джерел належать закони, прийняті законодавчою владою. Для діахронного порівняння та виявлення витоків державної молодіжної політики в Україні було залучено Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі СРСР) від 16 квітня 1991 р. «Про загальні засади молодіжної політики у СРСР» [72]. Цей законодавчий документ готувався протягом майже двох років, пройшов тривале публічне обговорення у різних верствах громадськості та став компромісом між ідеями комуністичної еліти та очікуваннями молодих осіб. Але внаслідок політичних трансформацій – розпаду СРСР – він так і не був реалізованим [359].

За схожими завданнями компаративного дослідження були також залучені аналогічні закони Республіки Білорусь [70; 71] та Російської Федерації [250; 335]. Завдяки цьому вдалося простежити та продемонструвати схожість та розбіжності в юридичному закріпленні соціально-політичного становища молоді на пострадянському просторі, вказати специфічність української законодавчої практики.

Базовими документами цього типу стали Конституція України та закони, які протягом 1992 – 2010 рр. приймалися Верховною Радою України. Слід відзначити, що подібних законодавчих ініціатив було достатньо багато протягом новітнього часу історії українського парламентаризму. Не випадково, «молодіжне питання» визнавалося одним із актуальних під час існування всіх каденцій Верховної Ради України.

Основи ставлення держави до молодого покоління та її юридичного положення сформульовано у Законі України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. [79].

Саме цей нормативний акт до цього часу визначає права та обов'язки молодих громадян України. В умовах лібералізації суспільства та становлення ринкових стосунків також прийнято Закон України, що має функцію захисту соціальних свобод молоді – «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993р. [80].

Тривалий час Верховна Рада України лише уточнювала та доповнювали ці засади державної молодіжної політики [75]. Принципові зміни почалися вже на початку ХХІ ст. Тоді виявилось усвідомлення диференціації у молодіжному українському середовищі, а також необхідність додаткових соціальних зусиль стосовно різних груп, що раніше визнавалися за єдину: з'явилися та були прийняті спеціальні закони [81-83], які мали б сприяти цьому.

Ще однією групою соціально-юридичних ініціатив Верховної Ради України стали розроблення та прийняття цільових програм підтримки молоді. В якості законів вони вже двічі були ініційовані нашим парламентом – у 2003 та 2008 рр. [84; 242].

Структурні зміни політичного режиму в Україні, разом із тенденціями до удосконалення державного управління, зумовили необхідність подальшого уточнення правових аспектів життєдіяльності молоді та її громадських об'єднань. Законів такого роду було прийнято чимало протягом 2004-2005 рр. [73-78]. Особливо відзначилися депутати Верховної Ради останньої VI каденції.

Для характеристики участі молоді у виробничій галузі України та безпосередньої їх діяльності й окреслення соціальних норм молоді України було залучено «Кодекс законів України про працю» [111]. Він, зокрема, дозволив відзначити істотні суперечності між новітніми реаліями економічної діяльності молодих осіб із застарілими положеннями цього Кодексу. Яскравий приклад – заборона дитячої праці та часове обмеження підліткової, що порушується майже

скрізь. Гарантоване право на працю в контексті ринкових відносин часто виступає обов'язком для одних та безробіттям для інших.

Заради студювання зусиль та характеристики таких важливих державних інфраструктур, якими є Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України, Міністерство сім'ї, молоді та спорту, Соціальна служба роботи із молоддю та інші, було проаналізовано окремі накази цих установ, точніше, та їх частина, яка була оприлюднена. Ці накази містяться у юридичних базах даних [152].

Близько до цієї групи документів знаходяться Постанови Верховної Ради України. Найбільш принциповим у цьому виявилися ті з них, які були прийняті як результати щорічних парламентських слухань з питань практичної діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування щодо реалізації законодавства у сфері молодіжної політики [235; 236]. Вони містять у собі рекомендаційні пропозиції щодо удосконалення взаємодії різних гілок влади, громадських організацій та власне молоді.

Не менший корпус юридичних документів репрезентує діяльність центральних виконавчих органів влади України. Опікуючись проблемами молоді, її соціального захисту, становленням інфраструктур в юнацькому середовищі, Кабінет Міністрів України активно розробляв та приймав як постанови різноманітні ініціативи.

Одна група таких постанов регламентує діяльність державних українських служб [237; 239; 244-246]. Друга – спрямована на формування та розвиток освіти як складової системи соціалізації української молоді [247]. Окремо слід розглядати виконавчі версії пріоритетів у межах загальнодержавних програм підтримки молоді [238; 240; 242]. Крім того, уряд розробляв спеціальні програми для різних соціально-економічних груп молодого населення, наприклад, щодо молодіжного бізнес-класу [243; 288].

Принципову турботу про молодь проявляли й усі Президенти. Незважаючи на зміну персон на цій посаді та їхніх уподобань, можна стверджувати, що всі виконуючі ці обов'язки стало слідкували за молодіжною політикою, намагаючись її

формуванню. Так, зокрема, багато сучасних принципів державної молодіжної політики викладено в Указі Президента України від 6 жовтня 1999р. [345].

Більшість ініціатив інституту президентства щодо молоді опиралася на громадські структури, які регулярно створювалися при Президентах України [339–343]. Про важливість Національної Ради з питань молодіжної політики свідчить той факт, що під час президентства Л. Кучми її діяльністю керували голови адміністрації Президента.

Із секретаріату Президента України також виходили правові ініціативи щодо створення та функціонування різних виконавчих структур для здійснення державної молодіжної політики [336; 338; 346; 347].

Нерідко Президенти України виступали ініціаторами загальнонаціональних програм або вироблення новітніх пріоритетів у підтримці молоді [337; 345]. Яскравим прикладом цього може бути оголошення про проведення в Україні Року Молоді у 2009 р. [334].

При написанні дисертації використані чотири типи архівних документів:

1) матеріали першого і сьомого фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО); 2) матеріали державних архівів Миколаївської, Одеської, Херсонської областей; 3) матеріали поточних архівів керівних органів і осередків громадських молодіжних організацій; 4) матеріали поточних архівів ряду підприємств, навчальних закладів, наукових і культурно-освітніх установ [359-361].

Заради вивчення регіонального аспекту української молодіжної політики було використано корпус діловодства місцевих органів влади трьох областей – Миколаївської, Одеської та Херсонської. Саме це дозволило з'ясувати, яким саме чином здійснювалося не лише формування, але й впровадження конкретних дій влади щодо молоді.

Безпосередній аналіз цього кола документів знаходиться у відповідному розділі цієї роботи, тут же лише коротко охарактеризовано джерела, які використовувалися для вивчення молодіжного руху на Півдні України. Опрацювання їх здійснювалося шляхом виявлення у періодичних виданнях та

поточних архівах відповідних управлінь Миколаївської, Одеської та Херсонської облдержадміністрацій. Використано також можливість познайомитися із документами Одеської міської Ради. Це надало можливість прослідкувати, як формувалися завдання молодіжної політики органами місцевого самоврядування. Вдалося знайти та проаналізувати чимало оригінальних програм, положень, розпоряджень тощо.

Крім того, було проведено контент-аналіз юридичної бази даних аналогічних матеріалів, що містяться у діючій нормативній електронній базі «Ліга-закон». Такий підхід дозволив говорити не лише про емпірику молодіжної державної політики на регіональному рівні окремих областей, але й прослідкувати динаміку по різних з них, співставити синхронність або розбіжність конкретних рішень стосовно молоді.

Більшість розпоряджень місцевих органів влади відображають процес адаптування та пристосування загальнонаціональних програм підтримки молоді [260; 280; 283; 284; 289-291; 295; 299; 300; 303]. Значна частина діловодства була присвячена створенню, удосконаленню та діяльності різноманітних «молодіжних» інфраструктур [286; 287; 292; 293-297; 302]. Спеціальну увагу ми приділили тим документам, які безпосередньо відображали взаємодію молодіжного руху, окремих організацій із місцевою владою [285]. Ще одна група розпоряджень та рішень спрямована на безпосередні соціальні виклики молоді (наприклад, забезпечення житлом, створення структури працевлаштування, надання пільг тощо) [281; 299; 300].

Отже, проаналізовані законодавчі акти розкривають основні принципи формування та втілення державної молодіжної політики, дозволяють простежити їхню еволюцію, а також втілення в практику державного та місцевого самоврядування. Їхнє загальне значення для нашого дослідження може бути сформульовано як розгляд контексту, передумов та факторів розвитку молодіжного руху. Завдяки використанню такого типу джерел вдалося прослідкувати, як саме «доросле» суспільство крізь інституції влади та адміністрації ставиться до молодіжних проблем та які шляхи їхнього вирішення пропонуються.

За таким саме істотним значенням було проаналізовано ще один тип джерел – документи політичних партій та суспільних установ України 1991 – 2009 рр. У цій групі розглядалися окремо як загальносуспільні програмні документи, так і аналогічні їм, що були прийняті у молодіжному середовищі.

Без цього типу джерел було б не повним та адекватним вивчення двох складових нашого дисертаційного дослідження. По-перше, комплексного розгляду молодіжної політики, бо ж партії та громадські організації виступають такими ж активними суб'єктами її формування, входячи із структури політичної системи суспільства. По-друге, реконструювання власне молодіжних суспільних ініціатив та проєктів, їхньої еволюції та співвідношення «молодь – суспільство».

Евристичну цінність представляють статuti та різноманітні програмні документи політичних партій України. Завдяки їм стає можливим відтворити в історичній перспективі, як саме ставилися ці важливі політичні інституції до молоді, її проблем; які пропонувалися цінності та форми співпраці. При цьому показовим стало порівняння звичайних статутних документів з передвиборчими гаслами та обіцянками [29]. Крім того, звернення до політичного спектру дозволило встановити світоглядно-ідеологічний контекст соціалізації молодого покоління України ХХ – ХХІ ст.

Випереджаючи власне аналіз, що викладений у відповідному розділі, можна вказати, що у програмах політичних партій до 2000-го року майже не була артикульована специфіка молодіжних проблем. Вони лише згадуються побіжно [122; 252]. Виключення традиційно складають хіба що комуністи [191]. Але, починаючи з 2002 р., молодь починає усвідомлюватися не лише як об'єкт партійного впливу, але й як активний суб'єкт. Внаслідок цього, відповідні розділи з'являються у програмних документах інших партій [209; 262-274].

У цій групі можна виокремити прагнення окремих державних і громадських структур та закладів з'ясувати становище у молодіжному середовищі та русі. Вони спрямовані не стільки на ангажування та залучення на свій бік молодих осіб, скільки на спробу окреслити коло проблем, які містяться у практиці молодіжного буття в Україні. Ілюстрацією цього є безліч аналітичних та експертних доповідей, записок

та інших матеріалів [57; 255-257]. Близькими до цього знаходяться офіційні оціночні матеріали, які в узагальненому вигляді щорічно докладаються Президентом України на засіданнях Верховної Ради та Кабінету Міністрів України [186; 233].

Власне молодіжні громадські організації також постійно створюють свої програмні документи. Але у зв'язку із мобільністю активістів та, нерідко, короткотерміновості існування подібних об'єднань, такі документи мало використовуються дослідниками в якості джерел.

Крім того, до таких декларацій сподівань та молодіжного бачення суспільних проблем слід ставитися з урахуванням того факту, що або вони створюються під зовнішнім впливом представників «дорослого» світу, або можуть бути відредаговані та «удосконалені» пізніше. Яскравим прикладом є резолюція молодіжних делегатів на Конференції з питань міжрегіонального співробітництва в басейні Чорного моря, в якій стимулюється створення молодіжних рад при органах місцевого самоврядування. Безумовно, думки молодих осіб, які щиро висували цю ініціативу, були літературно опрацьовані кимось із чиновників [54].

Саме тому, слід визнати відносно раритетними факти отримані із програмних документів молодіжних організацій. Однак, виявлені нами джерела репрезентують майже весь спектр політичних поглядів української молоді – від радикально правих [146; 261] до лівих [322], включаючи широкий спектр центристських організацій [266; 275]. Близько до цього знаходяться юридично-інформаційні ресурси державних та громадських установ, що займаються молодіжною проблематикою [152].

Окремо за змістом слід розглядати програмні засади організацій та об'єднань, що створені у межах передвиборчих кампаній [259; 323]. Такі напівштучні організації молоді нерідко короткотривалі та малопомітні у політичній практиці повсякдення. Але їх документи – результат пропаганди та агітації більше ніж є логічним усвідомленням проблем представниками молодіжного середовища. Частина із програмних документів увійшла до складу безлічі як практичних, так і наукових збірок матеріалів.

Аналогічно два класи матеріалів можна визначити у даних періодичних виданнях України. Один з них – це різноманітні репортажі, інтерв'ю та пропагандистські заяви активістів молодіжних організацій [28; 31; 48; 87]. Вони насичені оригінальними свідченнями, які не відобразилися в інших типах джерел. Незважаючи на свідому суб'єктивність подібних матеріалів, без них не вдалося створити цілісну картину молодіжного середовища.

Інколи молодіжні об'єднання досягали такого структурованого вигляду, що починали видавати свої власні друковані органи [310; 327]. Це найбільш корисні для нашої теми джерела, оскільки вони відображають молодіжне середовище безпосередньо. Але в них треба визнати дві вади: обмежений наклад та короткий, як правило, час видання. Тому вони дозволяють розкрити тенденції та діяльність однієї організації, а не широкого хронологічного діапазону. Лише зараз, на новітньому етапі, з'являються новітні формати засобів мас-медіа. Мова йде про електронні ЗМІ та інформаційно-довідникові портали. Слід вказати, що принаймні по одному з таких функціонує в кожній з областей на Півдні України [170; 174; 190].

Серед другого класу періодичних матеріалів – «зовнішніх», тобто звичайних газет та часописів – можна виділити: загальні, регіональні, державні.

Особливе значення в цьому плані відводиться таким центральним офіційним виданням, як «Голос України», «Президентський вісник» та «Урядовий кур'єр» [46; 254; 351]. В них розміщено законодавчі акти та інші офіційні матеріали про державну молодіжну політику, інформацію про інші законодавчі ініціативи, актуальні репортажі та дані щодо молодіжної проблематики.

Аналогічно, з метою детального ознайомлення з розвитком політичних процесів та вивчення настроїв в українському суспільстві, а також реконструкції окремих подій у молодіжному середовищі було використано й інші суспільно-громадські видання загальноукраїнського статусу [34; 58; 108; 349]. Вивчення їх публікацій сприяло більш адекватному відображенню факторів політичного життя та повсякденної практики. В них достатньо часто присутні матеріали інформаційно-аналітичного характеру. З них можна дізнатися як про події у молодіжному середовищі, так і виявити експертні оцінки тенденцій [126; 140; 154; 159].

Більш пропагандистський зміст мають джерела партійних засобів інформації [118; 333]. В них чимало текстів, в яких формулюються проблеми та шляхи їхнього вирішення з боку партійної еліти [304; 370]. Але всі вони, як правило, мають яскраво виражений заполітизований характер.

Щодо регіональних видань, то дисертантом було обрано по декілька найпопулярніших видань Миколаєва [185; 279; 368], Херсону [176; 187; 230; 355] та Одеси [193; 194; 367]. Критерій відбору мав також й додаткову хронологічну умову – обрані видання мали виходити протягом всього часу дослідження (2001 - 2009 рр.). В ході їх використання проведено суцільний контент-аналіз – прослідковано присутність «молодіжної проблематики» на сторінках цих видань. Виявилося, що вони не складають самостійного сюжету у жодній з регіональних газет. Молодіжні питання з'являються на їх сторінках оказіонально, як правило, внаслідок певних подій або у результаті конкретного яскравого явища у молодіжному середовищі. Регіональні реалії молодіжного руху на Півдні України дуже рідко ставали предметом уваги журналістів та репортерів. Однак, ці джерела надали можливість реконструкції становлення окремих обласних структур молоді, а також основних видів діяльності публічних та громадських молодіжних організацій. Вони також мали цінність для відтворення контексту суспільної практики та молодіжного політичного життя у цих областях.

Останній тип джерел – еkleктичні збірки матеріалів та документів. Вони створювались з практичних міркувань та завдань, але в них, як правило, міститься чимало різноманітної оригінальної інформації. Тут є й нормативна база діяльності молодіжних об'єднань, і регіональні програми та фонди, і бази даних конкретних молодіжних організацій та їх координати. Без цього важко було б відтворити спрямованість та характер діяльності суб'єктів молодіжного руху на Півдні України.

Інколи, молодіжні сюжети потрапляли до загальноукраїнського виміру. Наприклад, деякі відомості про ранній етап молодіжного руху України можна знайти у біографії сучасних політичних лідерів нації [1].

Уточнити тенденції та події у молодіжному русі України стає можливим завдяки збіркам юридичних та політологічних матеріалів, що видає Український

науково-дослідний інститут проблем сім'ї та молоді [166; 167; 173]. Завдяки зусиллю фахівців цієї установи вдалося зберегти чимало цінних та унікальних свідчень з історії новітнього молодіжного руху України.

Можна також відзначити, що аналогічні збірки видавалися у Харківському громадсько-інформаційному аналітичному центрі для молоді [61; 153; 162]. У Миколаєві інформаційно-статистичні матеріали щодо молоді та молодіжної політики у регіоні видавалися дослідно-аналітичним центром на протязі 2000-2006 рр. [161;172]. Але, розроблені, скажімо, в Одесі моделі участі молоді у місцевому самоврядуванні скоріше можна знайти у загальноукраїнських свідченнях, аніж безпосередньо в області [170].

Дуже обмежені, але вагомі документи, які зібрали та видали власно молодіжні організації. До яскравих ілюстрацій цього можна віднести збірку з історії діяльності Української Студентської Спілки (далі УСС) [62] та збірки поточних документів щодо одеських громадських та культурних об'єднань молоді [199; 306].

За якістю свідчень близько до цього знаходиться такий тип «молодіжних» джерел, як праці лідерів молодіжних організацій, які мають характер водночас спогадів, пропаганди та програмних заяв [63].

Регіональну емпірику – організації, події, настрої у молодіжному середовищі тощо – вдалося відтворити завдяки моніторингу різноманітних електронних ресурсів. Інтернет вже стає інструментом дослідження, як комунікаційний простір. У цій інформаційній мережі містяться різноманітні дані про світоглядні уявлення, організаційні плани та діяльність багатьох молодіжних організацій Півдня України. Цінність такого джерела зумовлена тим фактом, що таке видання може не реєструватися і навіть не оприлюднювати себе за межами гуртка або спілки, проте воно майже обов'язково проявить себе у веб-просторі.

Таким чином, аналіз джерельної бази даного дисертаційного дослідження дозволяє зробити такі висновки:

- молодіжний рух на Півдні України 1991 – 2010 рр. відображено у різноманітних типах джерел, що пояснюється різноплановим характером власне явищ та процесів у молодіжному середовищі;

- спектр матеріалів щодо аналізу молодіжної державної політики у регіональному вимірі та діяльності молодіжних організацій на сучасному етапі включає у собі: законодавчі та нормативні акти; програмні та пропагандистські документи політичних партій, суспільних та громадських організацій; матеріали преси; спогади тощо;

- для вивчення різних аспектів соціальної та політичної активності молоді вдалося виявити як джерела, які створені власне молоддю, так і документи щодо молоді різних суспільно-громадських інституцій;

- в цілому, тема виявляється забезпеченою належним колом джерел, які дозволяють адекватно та комплексно розглянути сюжети передумов, формування та процесів молодіжного руху на Півдні України кінця ХХ – початку ХХІ ст.

1.3. Теоретичні та методологічні основи дослідження молодіжного руху

Питання розробки та вдосконалення розвитку сучасного молодіжного руху потребує вирішення низки теоретичних та концептуальних проблем. Особливого значення набуває необхідність дослідження молодіжного руху у контексті теорії громадсько-політичних рухів. З погляду на молодь як на об'єкт і суб'єкт наукового дослідження особливої уваги потребують проблеми визначення понятійно-категоріального апарату, зокрема таких понять, як «молодь», «громадсько-політичні рухи», «молодіжний рух», «молодіжна організація», «молодіжна державна політика», «регіональна молодіжна політика». Нагальними проблемами вивчення молоді, а, відтак, і вдосконалення методології та методики такого вивчення є дослідження сучасного молодіжного руху в Україні на загальнодержавному рівні та регіональних особливостей його розвитку. А тепер спробуємо узагальнити методологічні та теоретичні дискусії.

За визначенням українських вчених: «Молодь є суспільно-диференційованою, соціально-демографічною спільнотою, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей. Молодь тому і є специфічною

спільнотою, що її суттєві характеристики і риси, на відміну від старших поколінь і вікових груп, знаходяться в стані формування і становлення» [317, с.230-231]. З одного боку, воно позначає певну соціальну групу, яка відрізняється від інших за істотними ознаками. З другого – включає певний набір загальноприйнятих характеристик, згідно з якими і сама людина, і ті, хто вивчають ці питання, могли б віднести даний індивід саме до молоді як особливої суспільної та соціально-культурної категорії.

Багатогранність феномену «молодь» породжувало різні підходи щодо його вивчення. Перш за все, предметом дискусій є проблема вікових меж. В науці до цих пір не існує загальноприйнятого визначення молоді, а її хронологічні межі в різних країнах і культурах не однакові. ООН, ЮНЕСКО вважають молоддю юнаків і дівчат віком від 17 до 25 років. Соціологи деяких країн, США, наприклад, період молодості визначають з 12 до 24 років. При цьому, у тих же США поділяють молодь на «юнацтво» (12 – 18 років) і «молодих дорослих» (18 – 24 роки). В колишньому СРСР, в Україні, зокрема, вікові межі молоді були визначені 14 – 29 роками. Традиційно вважалося, що межа молодіжного віку – від 16 до 30 років [11].

До того ж вікові межі молодіжної групи суворо не окреслювались, а лише обумовлювались як особливостями даного суспільства, так і дослідницькими цілями. Тобто перехідний вік по суті займав період у життєвому циклі від залежності до незалежності, від безвідповідальності до відповідальності [196; 198, с.18-19]. Розвиваючи такі твердження, відомий український вчений М. Головатий стверджував: «Межі молодіжного віку обумовлені, перш за все, особливостями підготовки та вступу молоді до продуктивного життя. На основі цього вони фіксуються у відповідних нормативно-правових документах, де обумовлюються право і можливість молодих людей займатися самостійною професійною діяльністю самого різного характеру, нести відповідальність за свої вчинки» [40, с.9-10]. Цим самим він вступив в полеміку стосовно визначення молодого віку у 16-30 років, як було прийнято у 1960-1980-х рр. [18; 88; 89; 119; 120]. Автор дисертації погоджується з думками даного вченого про те, що на сучасному етапі ускладненість процесів соціалізації приводить до 35 років як верхньої межі поняття

«молодь». До речі, саме так прийнято зараз в українському законодавстві, яке базується на сучасному міжнародному документознавстві [73, ст.501].

Відомо, що індивід включається до суспільства через процес розуміння та сприйняття досвіду попередніх поколінь, що закріплені у традиціях, правилах і нормах, у культурі в цілому. «Молода людина стає суб'єктом загальної політичної системи, - вважає один із молодих сучасних політологів, аналізуючи молодіжну політику України, - чим ефективніше діє політична система, тим краще навчається індивід: адже система відіграє роль механізму збереження цінностей, зокрема політичних, а це дає можливість збереження спадкоємності поколінь в політиці. Політична система формує політичну свідомість молодій особі, що пізніше виявляється в поведінці молодій людині; і в результаті - формування його як громадянина, патріота» [11, с.171]. Цей механізм було зруйновано, а замість нього прийшов новий підхід, головним принципом якого став стимул діалогу із молоддю, активізація її як суб'єкту суспільного життя.

Процес побудови громадянського суспільства можливий тільки за умов залучення молоді до активної участі у суспільних процесах. Невід'ємним елементом будь-якого демократичного суспільства є різноманітні об'єднання громадян. Їх соціально-політичне призначення полягає насамперед у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування.

Свідчення про об'єднання людей зі спільними поглядами на природу, суспільство, літературу, мистецтво можна знайти вже у стародавніх суспільствах. У різних народів виникають різноманітні громадські об'єднання, що певною мірою впливають на суспільно-політичний розвиток. Починаючи із середньовіччя мислителі намагалися розрізнити державу і суспільство. І вже у XVIII ст. Ш.Монтеск'є розглядає їх як окремі феномени. На початку XIX ст. цей підхід у І.Канта втілюється в концепції громадянського суспільства, що характеризується правовим статусом і свободою. За вченням К. Маркса та його послідовників, політичні відносини у державі виступають як суспільні, оскільки держава є похідною від суспільства. Відповідно й виникнення громадських об'єднань – процес

об'єктивний, закономірний, зумовлений потребою людей у колективній творчості розвитку ініціативи, здібностей. Лише через об'єднання індивід досягає особистої свободи.

Однією з перших спроб звернення до цих самодіяльних громадських утворень була їх оцінка і місце в розвитку суспільства давніми мислителями Аристотелем і Цицероном. Дж. Локк враховував їх специфіку під час обґрунтування договірної концепції, зокрема взаємодії політичного і громадянського суспільства. А. Кавсон та Р. Шміттер розглядали проблему взаємодії громадських утворень та державних структур в рамках корпоративістської концепції [67, с.94].

Різноманітні форми громадських об'єднань можуть бути представлені через поняття «групи інтересів». Групами інтересів називають добровільні об'єднання людей із формальною структурою, у яких особисті вимоги поєднуються з матеріальною, духовною суспільною вигодою і котрі виражають себе всередині своєї організації або через співробітництво і впливи контактують з іншими групами та політичними інститутами.

Значний внесок у розвиток теорії групових інтересів і відносин зробили представники стратифікаційного напрямку. Відомі теоретики функціоналізму Т. Парнсонс, Б. Барбер, У. Мур обґрунтували проблеми соціального статусу, мобільності рольових позицій, участі у соціальних переміщеннях, в яких задіяні великі та малі групи [313, с.332-333].

Найбільший внесок у аналіз групової політики зробили американські теоретики. Проблему групових інтересів ще на початку минулого століття обґрунтував А. Бентлі, який виходив із того, що немає групи, в якій не було б свого окремого інтересу. На його думку, суспільство є сукупністю різноманітних груп інтересів, а їх кількість обмежується лише одним показником – інтересами, заради яких вони створені і діють [192, с.416]. Відомий французький дослідник М. Дюварже звернув увагу на вторинність і постійність впливу громадських груп на

владу [192, с.419]. Методологічно важливою є думка професора Брайтонського університету Л. Елісона до підходів співвідношення групової стратифікації, громадянського суспільства та розвитку політичної системи: «Громадянське суспільство – це спектр відносин і організацій, яким властива тенденція сформувати політичну систему» [127, с.675].

Важливим показником розвитку громадянського суспільства є утворення суспільних об'єднань - це громадські та громадсько-політичні об'єднання, спілки, організації, рухи, політичні партії. Вони створюють складну систему громадських об'єднань, елементи якої перебувають у взаємодії та зазнають постійних взаємовпливів.

Громадські об'єднання функціонують у певній атмосфері, яка формується суспільством. Ця атмосфера стимулює або гальмує розвиток громадських об'єднань. Визначальний вплив на ці процеси має тип політичного режиму. Зокрема, за тоталітарних режимів громадським об'єднанням дозволяється функціонувати тільки під контролем держави або у вигляді підпільних груп. За лібералізації режиму створюються умови для виникнення незалежних від держави суспільних об'єднань. Демократичний режим характерний наявністю широкого спектру громадських рухів, організацій, діяльність яких незалежна від держави. Чим більше таких об'єднань, тим вищий ступінь демократизації суспільства, його динамічності.

У системі громадських об'єднань вирізняють два основних типи об'єднань: громадські організації та громадські рухи. До громадських, а по суті громадсько-політичних, рухів відносять наймасовіші об'єднання громадян, що виникають для реалізації певної мети. Масовий характер таких рухів багато в чому споріднює їх з громадськими організаціями, хоч між ними є певні відмінності. Так, громадський рух може бути структурно неоформленим, але його масовість і сила відчутна в суспільстві. Громадська організація — це переважно об'єднання однодумців, а громадський рух включає зазвичай різні верстви і групи людей, навіть з різними політичними поглядами, заради досягнення якоїсь мети.

Відрізняються громадсько-політичні рухи і від інших складових політичної організації суспільства – держави та політичних партій. Від останніх він відрізняється тим, що не має інституалізованого характеру, не створюється свідомо та цілеспрямовано, а, принаймні у більшості випадків, становить собою форму спонтанної політичної активності мас.

На противагу державі та політичним партіям, громадсько-політичний рух не постає, зазвичай, також у якості однієї з органічних складових механізму тієї політичної влади, яка діє в суспільстві на даний відрізок часу.

Так само, як й інші елементи політичної організації суспільства, громадські рухи теж типологізуються за декількома ознаками:

- за масштабами: на міжнародні, загальнонаціональні, регіональні, місцеві;
- за часом виникнення: «традиційні» (профспілкові, кооперативні, підприємницькі) та «нові» (ті, що започаткувалися після другої світової війни й зорієнтовані не стільки на реалізацію позитивних, конструктивних цілей, скільки - на усунення негативних суспільно-політичних явищ);
- за ставленням до політичного та економічного ладу суспільства: революційні, реформаторські, консервативні та контрреволюційні;
- за сферою зосередження зусиль: правозахисні, політичні, екологічні, економічні, соціальні, національні, пацифістські тощо;
- за релігійною (ісламський, індуїстський тощо), соціальною (селянські, буржуазні, робітничі рухи), національною (український чи російський громадсько-політичний рух) та демографічною (молодіжний, жіночий рух) основою.

Однією з причин піднесення ролі громадських рухів у політичній системі суспільства є неспроможність традиційних інститутів держави розв'язувати назрілі завдання. На основі цих завдань і визначається мета створюваних громадсько-політичних рухів. При цьому мета може відображати інтереси тільки окремих прошарків населення, може бути загальнонаціональною, а за певних умов може трансформуватися в загальнолюдську.

Про зародження молодіжного громадського руху, як такого, ми можемо говорити лише в умовах зародження громадянського суспільства, правової держави і демократичного устрою.

Щодо дослідження з проблем становлення молодіжного руху та їх впливів на політику держави слід відзначити, що одні вчені розглядають молодіжний рух як конкретно-історичну сутність крізь призму розвитку соціальної активності молоді, інші як «складову частину молоді» чи як «сукупність молодіжних громадських об'єднань».

Представники вітчизняної науки пропонують розглядати цей рух, по-перше, як одну з мінливих форм соціальної активності молоді, її соціально-політичних громадських ініціатив; по-друге, як один із засобів участі молоді у суспільних процесах через колективні (як організовані, так і неструктуровані) форми прояву її самодіяльності на засадах спільних інтересів [123, с.19].

Такий підхід був впроваджений у багатьох конкретних розробках. Він зумовлює зосередження уваги на контекстуальному аналізі. Згідно з цим, молодіжний рух вивчається як органічна частина проявів молодіжної ініціативи та, водночас, як активний суб'єкт політичної системи та громадського суспільства.

Хоча, слід відзначити, що у більшості довідниково-інформаційних видань продовжує використовуватися механістичний підхід. При ньому втілюється проста концепція – «молодіжний рух – сукупність молодіжних організацій». Тобто молодіжну активність досліджують лише в її організаційній формі, залишаючи поза предметом вивчення неформальний рух молоді, що є набагато потужнішим і впливовим.

Інша гіпотеза значно удосконалює попередню теорію та заперечує такому формалізму. Так, Ю. Булатецький у середині 80-х рр. ХХ ст. доводив, що молодіжний рух охоплює «значну частину молоді, яка вірно або невірно усвідомлює свої як безпосередні, так і опосередковані інтереси і намагається свідомо або стихійно, організовано або спонтанно, самостійно або спільно з іншими молодіжними суспільно-політичними силами боротися за їх здійснення, за певний

вплив на існуючий лад. Це складне соціально-політичне і демографічне явище, яке має свою самостійність» [25, с.36].

Порівнюючи молодіжний рух із своєрідною політичною системою, головне завдання якої визначення та реалізація молодіжної політики суспільства, В.Головенько продемонстрував слушність та продуктивність такої метафори [43, с.8-12]. На його думку, будь-який молодіжний рух включає в себе ряд підсистем, основними з яких є організаційно-інституційна, регулятивна та інформаційна. Його положення продуктивно продовжили О. Корнієвський та В. Якушик. «Молодіжний рух, за їх твердженням, продемонстрованим на українському матеріалі, це один з компонентів суспільно-політичної системи, представлений певним чином організованими молодіжними суспільствами (у тому числі і політичними силами), які певною мірою усвідомлюють свою власну специфічність, особливості свого місця й ролі в суспільстві і своїх власних (групових, стартових) інтересів, здійснюють певну діяльність, спрямовану на реалізацію цих інтересів, а також на утвердження своєї специфічності і власної ролі в суспільстві» [123, с.7].

Цікавим є той факт, що ці ідеї ґрунтувалися на доробці «радянської науки». Так, ще на початку 80-х рр. ХХ ст. вже стверджувалося: «під молодіжним рухом, як правило, розуміють масову організовану соціально-політичну активність, спрямовану на реалізацію як специфічних вимог і цілей молодого покоління, так і цілей інших громадських груп, об'єктивні інтереси яких відповідають інтересам молоді. Організована політична активність виявляється у формі участі молоді у широких соціальних рухах. Вузькоцільові рухи, як правило, мають чітко обмежену молодіжну базу та спрямованість на відображення безпосередніх інтересів молоді. Зазначаючи впливу провідних політичних рухів і партій, вони, разом з тим, являють собою самостійні ідейно-політичні утворення. До таких рухів можна віднести, наприклад, рух школярів і студентів ВНЗ за академічні права, різного роду виступи під прапором культурних перетворень. Вузькоцільові рухи являють собою необхідну та важливу форму боротьби молоді за свої соціально-економічні інтереси і одночасного залучення до боротьби» [129, с.37].

Застосовуючи таке контекстуально-функціональне розуміння «молодіжного руху», слід розглядати дві сукупності факторів.

Перша з них – «зовнішні» передумови та обставини формування й еволюції молодіжних організацій. Серед них істотними можна вважати сутність та принципи державної політики щодо молодого покоління; механізми та форми втілення цих принципів у практичну площину шляхом адміністративних засобів; система ставлення та використання молоді у поглядах та досвіді партійної діяльності як важливих суб'єктів громадського суспільства. В результаті, можуть бути виявлені контекст факторів та можливі варіанти проявів молодіжної ініціативи.

Друга група факторів безпосередньо пов'язана із молоддю та її участю у суспільній практиці та політичному житті. Тут принциповими слід вважати різні рівні вираження молодіжної активності: у межах окремих політичних партій та течій; в іманентних пошуках самоорганізації, створенні власних об'єднань та сформульованості специфічності своєї тактики; у стосунках з іншими соціально-громадськими інституціями суспільства. Оскільки ці сюжети відображають процеси у внутрішньомолодіжному середовищі, ці складові є й вдалим вираженням молодіжного громадського руху.

Варто звернути увагу як на розуміння категорії «молодь» та її впливу на українські процеси, так і на безпосередню роль молодіжних організацій як структурованих одиниць суспільства. Необхідно враховувати той факт, що молодіжна ініціатива виникає та проявляє себе у конкретному соціальному контексті, в тому числі і на регіональному рівні.

Взагалі за допомогою організації молоді люди як в центрі, так і в регіонах, мають можливість повніше реалізувати свої інтереси, запити та потреби, тобто самореалізуватися як особистість. Отже, молодіжні організації дозволяють адекватно відрегулювати стосунки молоді з державою, її структурами. Вважається, що саме молодіжні організації є інструментом найбільш дієвої соціалізації молодого покоління.

Проте, не звертаючи уваги на популярність тези про соціалізацію молоді в об'єднаннях, досі не існує єдиного повного визначення терміну «молодіжна

організація». Вітчизняні вчені, як правило, розглядають молодіжну організацію – «як добровільне об'єднання молодих громадян, що утворюється для реалізації і захисту їх різнобічних, зокрема, специфічних (як особливої вікової категорії населення) колективних інтересів з метою об'єднання зусиль молоді для участі в соціально-економічних, суспільно-політичних, державотворчих процесах» [123, с.11].

Безумовно, з цим визначенням можна погодитися. Молодіжні організації на добровільних засадах об'єднують молодих людей задля захисту їх певних спільних інтересів. Крім того, як правило, ці інтереси дійсно є специфічними, в силу вікової ознаки членства в цій організації. Зокрема, організація може мати вузько фаховий напрямок, або ж навпаки – загально-громадський, чи навіть – політичний.

Молодіжні організації переважно виникають внаслідок усвідомлення неформальною групою молодих людей необхідності «акту формалізації» своїх внутрішньогрупових відносин задля ефективності досягнення спільної мети. Актом формалізації і є створення організації. Іншими словами, відбувається формалізація внутрішньої ієрархії та відносин.

Однак, молодіжні організації не завжди виникають у результаті самодіяльності та ініціативи. Вони можуть бути ініційовані як державою, так і політичними партіями, громадськими об'єднаннями тощо. Тим більше, передумовою створення молодіжних об'єднань на сьогодні виступають не молодіжні субкультури, а спільність тих чи інших інтересів, задля досягнення яких молодь, під час не протиставляючи себе дорослим, об'єднується в організації. Отже, головним джерелом утворення молодіжних об'єднань як організованої частини загального молодіжного руху є спільність інтересів та мета, досягнення якої можливе лише в умовах цієї організації.

Сучасні умови розвитку українського суспільства характеризується як початковий етап інституціоналізації молодіжного руху, що обумовлюється складнощами одночасного реформування всіх галузей суспільного життя. Внаслідок цього оформлення сучасному молодіжному рухові притаманні певні ознаки

безсистемності. Цим і пояснюється швидка поява та зникнення молодіжних організацій різної спрямованості.

Перспективи інституціоналізації політичної участі молодіжного руху можуть бути успішно реалізовані при вирішенні таких завдань, як: визначення правового статусу молодіжних об'єднань; виділення правових ознак молодіжних об'єднань; визначення змісту, способів, об'ємів і порядку здійснення державної підтримки; встановлення повноважень і відповідальності державних і посадових осіб у питаннях державної підтримки молодіжних об'єднань та збільшення чисельності молодіжних об'єднань; фінансово-економічне забезпечення.

Вирішення вказаних проблем можливе у межах чинної системи державної підтримки молодіжного руху. Але її основою повинні стати взаємні зобов'язання держави і молодіжного руху, які виражаються у: визнанні важливої ролі молодіжного руху в реалізації державної молодіжної політики; посиленні уваги держави до змісту діяльності молодіжного руху, усвідомленні важливості його соціальної спрямованості; підтримці різноманітності спрямованості, форм і змісту діяльності молодіжного руху; створенні умов для продуктивного розвитку молодіжного руху; розширенні сфер і змісту взаємодії державних органів управління з молодіжним рухом та збільшенні фінансової і матеріально-технічної підтримки.

У контексті нашого дослідження доцільно визначити термін «молодіжна політика». В українській практиці він виявляється неоднозначним. Аналіз правових документів з 1992 по 2010 рр. свідчить, що він застосовувався в різних аспектах. По-перше, це дуже широка багатофункціональна політика, що включає значний перелік заходів, які торкаються молодого покоління з моменту народження і до 28 (35) років (дитячі садки, підтримка сім'ї, освіта, соціальне забезпечення, зайнятість, житло...) [133, с.12-13]. По-друге, під «молодіжною політикою» розуміється діяльність спеціалізованих центральних урядових установ, комітетів, комісій у справах молоді [90, с.575-583]. По-третє, термін «молодіжна політика» охоплює лише політику у сфері вільного часу та освіти молоді.

Четверте значення поняття синонімічне процесу політичної соціалізації молоді, тобто створення належних умов для гармонійного входження нових сил до громадянського суспільства. Це не простий механізм зміни поколінь, а складний процес вироблення основ політичної культури серед молоді. Г. Хаймен вважав, що це процес, «у ході якого народжуються політичні переконання як результат навичок спільного проживання в суспільстві» [67, с.131].

Український науковець Т. Поснова сформулювала такі заходи щодо розвитку політичного мислення і культури молодого покоління на всіх рівнях функціонування суспільства:

- забезпечення рівня політичної освіченості, необхідного для сприйняття демократичних ідеалів і норм, для об'єктивного аналізу політичних процесів;
- гарантування доступу до отримання знань у соціально-політичній сфері через публікацію актуальних наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, а також об'єктивного висвітлення поточних подій засобами масової інформації, можливість доступу до передових інформаційних технологій;
- врахування тез про те, що будь-яка держава ставить за мету виховання такого національно свідомого громадянина, який підтримує суспільно-політичні процеси, що в ній розвиваються;
- формування інтересу до суспільно-політичних подій, усвідомлення молоддю можливості впливати на них. В цьому плані слід пам'ятати, що соціально-політична пасивність може призвести до стану «надбаної безнадійності» молоді в соціально-політичній сфері і втрати цього покоління для майбутнього України [234, с.24].

Цікавими є тези М. Головатого про молодіжну політику у державі, який розглядає її не взагалі, а з урахуванням того, що її суб'єктом є держава, державні органи (які практично реалізують цю політику), політичні партії, громадські організації і об'єднання, профспілки, соціальні інститути, окремі громадяни, і, обов'язково, самі молоді люди [39; 40].

Узагальнюючи наведені визначення молодіжної політики, відзначимо, що вона є «певною системою ідей, теоретичних положень щодо місця, ролі і перспектив молоді в суспільстві, закріплених в законодавчих, нормативних актах, інших

документах, а також діяльністю суб'єктів молодіжної політики щодо втілення цих теоретичних положень в реальність. Молодіжна політика здійснюється в суспільстві у всіх сферах життєдіяльності молоді як в її інтересах, так і на користь суб'єктів молодіжної політики. Суб'єктами її здійснення є всі суспільні інституції, які взаємодіють безпосередньо або опосередковано з молоддю, а також сама молодь» [228, с.24-25].

Аналогічні підходи щодо молодіжної політики як обов'язкової турботи про політичну соціалізацію молоді знайшли своє відображення в різних працях В.Бебика, Н. Дембицької, І. Андронova, Ю. Загороднього, Н. Гедикової та інших напрямків [12; 11; 37; 55; 68]. Вірно висловилася миколаївська політолог Н.Колісниченко про те, що не тільки суспільство соціалізує молодь освітою і вихованням, а й молодь, несучи нові ідеї й погляди, в свою чергу, змушує, змінюючи і розвиваючи його, пристосовуватися до неї [115, с.89].

Організаційно-нормативне забезпечення умов суспільної адаптації молоді, її самореалізації є складовою частиною механізму здійснення молодіжної політики в регіоні. «Молодіжна політика взагалі і регіональна державна молодіжна політика зокрема, – відзначав М. Перепелиця, – відображаючи положення молоді, є засобом створення необхідних для її соціального становлення і розвитку умов і гарантій, тобто може розглядатися як механізм, за допомогою якого держава вступає у взаємини з молоддю, сприяє її соціалізації» [228, с.6-7]. Отже, регіональна політика не лише віддзеркалює і втілює загальнодержавні принципи та підходи, а й виступає безпосереднім контекстом, в якому молодь зустрічається із суспільною регуляторною практикою.

Таким чином, узагальнивши трактування різних теоретичних шкіл, ми зупинилися на таких варіантах визначень і категорій:

1. Молодь – суспільно-диференційована, соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості. Молодими громадянами, за чинним законодавством в Україні, є особи віком від 14 до 35 років.

2. Громадсько-політичні рухи – це своєрідні форми вияву політичної активності людей, масові об'єднання громадян, що виникають для реалізації певної мети.

3. Молодіжний рух – це об'єднання молодіжних організацій, окремих груп та індивідів, спрямоване на вирішення важливих соціально-політичних проблем і проведення змін, що стосуються прав та можливостей молоді.

4. Молодіжна організація – громадська інституція, створена на основі самоуправління і самодіяльності з метою задоволення потреб та захисту інтересів молоді.

5. Молодіжна політика – це комплексне явище, яке є результатом практичної, науково-теоретичної, ідеологічної та іншої діяльності соціальних інституцій дотичної молоді. На нашу думку, її можна розглядати як інтегральну функцію багатьох змінних: діяльності держави, партій, громадських, релігійних організацій тощо. Молодіжна політика включає у себе безліч елементів і має складну структуру. Однією з її складових є державна молодіжна політика.

6. Регіональна державна молодіжна політика – надзвичайно різноманітне за регіонами і в часі явище, яке, з одного боку, значною мірою визначається державною молодіжною політикою, а з іншого, коригується її суб'єктами, виходячи з прийнятих орієнтирів, особливостей та можливостей регіонів.

Вирішення дослідницьких завдань спиралося на використання комплексу методів, які повністю вписуються до новітніх продуктивно-теоретичних засад. Серед методів варто вказати загальнонаукові: аналіз та синтез, які використовувалися для визначення теоретичних основ дослідження, узагальнення та систематизації теоретичних положень щодо визначення складових молодіжної політики та молодіжного руху.

Важливе значення мав історичний підхід до аналізу молодіжного руху в процесі його становлення і трансформації. Для того, щоб вивчити існуючу ситуацію в молодіжному русі, необхідно проаналізувати її генезу. Аналіз молодіжного руху в його ретроспективному розвитку дав можливість у достатньо повній мірі оцінити

нинішній стан молодіжних громадських об'єднань, їх місце і роль у державотворчих процесах, простежити розвиток державної молодіжної політики.

Методологічна база досліджень до недавнього часу переважно складалася з напрацювань історичної науки й емпіричних пошуків громадських і державних молодіжних інститутів. Такі дослідження були переважно ідеологічними нарисами з діяльності молодіжних організацій. Разом із тим у них взагалі відсутній аналіз сутнісних процесів у молодіжному середовищі.

Структурно-функціональний підхід використаний автором з метою виокремлення різних видів аналітичних взаємозв'язків: між самими молодіжними організаціями; між молодіжними організаціями і владними структурами; між молодіжними організаціями та суспільством. Послугуючись цим підходом, виявлено особливості трансформації молодіжних організацій як елементів політичного процесу в суспільстві.

Для виявлення семантичного змісту окремих партійних гасел, з'ясування артикульованих прагнень лідерів молодіжного середовища, реконструкції структури діяльності окремих політичних інституцій стосовно молоді широко використовувався метод структурно-функціонального аналізу. Це дало змогу вичленити досліджувану проблему із широкого спектра політико-владних відносин, дати їй розгорнуту характеристику в межах політичних систем, що зазнавали кардинальних трансформацій.

Метод системного аналізу використовувався в ході розроблення концептуальних моделей принципів державної молодіжної політики та варіативності схем проявів молодіжної ініціативи, а також теоретичного конструювання механізмів політично-громадської соціалізації молодого покоління України на сучасному етапі. Соціально-політична дійсність має чітко виражені структурні ознаки, що дає змогу описати ці явища через взаємовідносини між елементами системи.

Наступним методом, що використовувався у дослідженні, став компаративістський. Компаративістський опис реалізовувався під час здійснення,

порівняння, вивчення, специфіки ставлення різних політичних сил до молодіжних проблем; особливостей розвитку окремих суб'єктів юнацького руху.

У дослідженні широко використано інституційний метод, що дає змогу вивчати молодіжні об'єднання як інституції, через які реалізуються інтереси молодіжних груп. Використання цього методу пояснюється намаганням уточнити правові норми української держави, їх сприяння розвитку молодіжних структур.

Продуктивним методом дослідження став соціологічний, який допоміг наповнити дослідження конкретним емпіричним матеріалом. Його застосування сприяло вивченню поведінки чітко окреслених соціальних груп молоді і вираження їх суб'єктності на різних фазах політичної активності.

Цьому ж сприяв і біхевіористський метод (поведінковий аналіз), що спрямований на вивчення політичного процесу через молодіжних суб'єктів, передусім молодіжних еліт та лідерів.

Оскільки громадсько-політичні об'єднання включають у себе не лише громадські організації, а й політичні молодіжні партії, то виникла потреба в детальному аналізі статутних і програмних документів молодіжних партій. Це допомогло визначити градацію їх ціннісних засад, відстежувати організаційні форми діяльності, визначити рівень суб'єктності.

Сучасний стан молодіжного руху в Україні характеризується значною мірою складним становищем молоді і нагальною потребою її суспільної самореалізації. Тому в дослідженні акцентувалася увага на комплексному підході до вивчення існуючого стану в молодіжному середовищі, на виявленні механізмів «включення» і «виключення» молоді у суспільно-політичні процеси, повноти її присутності у владних та громадських інституціях.

Під час дослідження динаміки процесів молодіжного середовища широко використовувалися емпіричні методи, які забезпечили отримання об'єктивної первинної інформації. Серед них, передусім, використовувалися методи: електоральної статистики, анкетного опитування, спектрального аналізу документів молодіжних структур.

Крім того, з метою вивчення регіонального функціонування державної молодіжної політики дисертантом застосовано контент-аналіз на базі нормативних рішень місцевих органів влади. Це дозволило розкрити спрямованість та зміст втілення загальнонаціональних проєктів у регіональному вимірі. Серед методів прикладної політології до аналізу досліджувальної проблеми залучено фактор-аналіз, що сприяв виявленню у численних (конвенційних і неконвенційних) акціях молодіжних структур закономірні прояви і характерні явища.

Типологічний аналіз здійснювався у вигляді класифікації для визначення основних критеріїв та ознак молодіжних угруповань, у вигляді періодизації для виявлення основних етапів офіційної політики щодо молоді та еволюції молодіжного руху України.

Важливу групу методів склали ті, що безпосередньо включені у процедуру пізнавального процесу. До них належать методи індукції і дедукції, аналізу й синтезу, моделювання тощо.

В ході дослідження діяльності конкретних молодіжних організацій на Півдні України були застосовані методи аналітичної експертизи та моніторингу. Завдяки результатам залучення таких методик вдалося встановити як програмні очікування, так і практику їхнього втілення у регіональному досвіді молодіжного руху.

Істотно допомогли здійсненню роботи інтерв'ю, які проводилися з офіційними посадовими особами, а також з лідерами окремих молодіжних організацій півдня України. Вони проводилися як безпосередньо, так і шляхом опитування через інтернет-мережу.

Отже, сукупність методів дозволила продуктивно реконструювати тенденції та події молодіжного руху, простежити розвиток державної молодіжної політики, а також показати взаємозв'язки між різними гілками суспільної практики регіону. Вона також сприяла включенню емпіричних даних до методологічних конструкцій, розгляду їх у контексті суспільно-політичних трансформацій українського суспільства на сучасному етапі.

У висновках до Розділу 1 відзначається, що проблеми молодіжного руху завжди викликали і викликають увагу, як у зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. В Україні історіографічний вибух відносно розроблення молодіжної проблематики розпочався в роки перебудови в кінці ХХ ст. і триває до теперішнього часу. Національну школу «ювенології» очолює Державний інститут проблем сім'ї та молоді, дослідники якого займаються аналізом теоретичних розробок та практичного вітчизняного і зарубіжного досвіду реалізації державної молодіжної політики. Нині в університетах всіх регіонів, в тому числі й південного посилилась увага до вивчення сучасного молодіжного руху, однак цілеспрямованого дослідження, де б системно відображався характер трансформації сучасного молодіжного руху на Півдні України ще не має місця в українській політологічній науці.

Що стосується джерельної бази дослідження, то вона в цілому дозволила якісно проаналізувати процеси у молодіжному середовищі, які відбулися у південному регіоні України протягом 1991-2010рр.

Виходячи з того, що проблеми трансформації сучасного молодіжного руху на прикладі південного регіону потребувало вирішення низки теоретичних та концептуальних проблем, то в розділі узагальнені дискусії відносно розгляду понятійно-категоріального апарату.

Широкомасштабне використання сукупно - існуючих наукових методів і принципів дозволило об'єктивно проаналізувати тенденції в еволюційному процесі молодіжного руху в умовах варіативного фактологічного використання бази та наукових знань та практичного досвіду трьох південних областей України.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМНО - РЕЛЯТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО РУХУ У ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

2.1. Законодавче та інституціональне забезпечення реалізації регіональної молодіжної політики

Жодна країна у світі не може нормально розвиватися без чіткої і глибоко продуманої програми виховання і підготовки молодого покоління до політичної діяльності. У цьому зацікавлено, насамперед, само суспільство. «Соціальний досвід, який накопичено людством, показує, що молодь завжди була противником старого, застійного, консервативного і знаходилася в перших рядах творців нового, прогресивного. Молодість – це не тільки пора мріянь та фантазій, а й час дерзань, великих наукових відкриттів і винаходів, що надають величезний вплив на весь хід соціального прогресу людської цивілізації» [192, с.594].

Сучасна ситуація в Україні характеризується економічно-фінансовою кризою, зниженням рівня життя. Вона вимагає від політологів ретельного аналізу всіх сторін життя різних верств населення, зокрема, молоді. Вочевидь, що успішне реформування держави можливе лише за активної участі молоді. Це вимагає від політиків серйозної уваги у підходах до розроблення і здійснення молодіжної політики. Протягом останніх майже двадцяти років українські центральні органи влади накопичили чималий досвід у цьому напрямі соціальної політики. Основним результатом є усвідомлення необхідності системного дослідження проблем молоді, збору достовірної інформації про її життя, потреби та інтереси. Тільки на основі об'єктивних даних про стан молоді може бути здійснена молодіжна політик; причому, до цього висновку доходили всі без винятку політичні сили, що перебували при владі в Україні.

І саме молодь у цій складній соціально-економічній та політичній ситуації виявилася найбільш незахищеною і схильною до різних радикальних та

екстремістських дій. Тому є сенс говорити про необхідність впливу на молоде покоління з метою формування фізично і морально розвиненого індивіда.

На сьогодні в Україні існує велика кількість міністерств і відомств, які тим чи іншим чином приймають рішення про долю молодого покоління. Відсутність загальної координації і єдиного центру дозволяє нам розглянути реалізацію молодіжної політики у державі через аналіз діяльності всіх центральних органів, які, так чи інакше, брали участь у формуванні молодого покоління.

До недавнього часу молодіжною політикою активно займалася Національна Рада з питань молодіжної політики при Президентові України. [339-343]. Вона була утворена 3 грудня 1995 р. як координаційний та консультативно-дорадчий орган. Рада була покликана сприяти постійному вдосконаленню державної молодіжної політики, забезпечувати узгодження дій у вирішенні питань, пов'язаних із життям молоді та її участю в усіх сферах життя суспільства й держави. До основних завдань Національної Ради входив системний аналіз і прогнозування соціальних та морально-політичних процесів у молодіжному середовищі, без чого неможлива успішна реалізація державної молодіжної політики.

До складу Національної Ради постійно входили керівники центральних органів виконавчої влади, народні депутати, представники громадських молодіжних організацій. За часів своєї роботи Національна Рада порушувала різні молодіжні питання на найвищому урядовому рівні, що значно допомагало у вирішенні цих проблем. Молодіжна політика мала своїх кураторів й у Кабінеті Міністрів України.

На сучасному етапі особливе місце у виконавчій гілці влади щодо реалізації молодіжної політики відводиться Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту [152]. На протязі з 1996р. по 2005р. Міністерство пройшло ряд реорганізацій з метою підвищення ефективності реалізації основних завдань молодіжної державної політики України [96, 336, 338, 346]. Воно виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення втілення в життя державної політики з питань сім'ї, дітей, молоді, фізичної культури та спорту. Відповідно до Указу Президента України від 18 серпня 2005 р. № 1176 «Про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту» Міністерство України у

справах молоді та спорту перейменовано у Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, мова про яке буде вестись на наступних сторінках [347].

Формування державної молодіжної політики почалося майже одразу з процесом становлення незалежної України. Вже 15 грудня 1992 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [79, ст.166], чим започаткувала послідовну роботу органів центральної влади, а також структур на місцях у напрямі здійснення молодіжної політики [16, с.76-78; 17, с.88-90; 39, с.17-33].

Цим документом визнавалося, що «державна молодіжна політика в Україні є пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави», яка здійснюється «в інтересах молодої людини, суспільства, держави; з урахуванням можливостей України, її економічного, соціального, історичного, культурного розвитку і світового досвіду державної підтримки молоді». Головним гарантом визнається Україна як суверенна держава.

У Законі України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. вперше сформульовано поняття «державної молодіжної політики», під якою розуміється «системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України» [79, ст.166].

Показово порівняти це визначення з аналогічними трактуваннями на пострадянському просторі. У майже синхронному документі Республіки Білорусь дане поняття розкривається таким чином: «Це система соціально-економічних, політичних, організаційних і правових заходів, що спрямовані на підтримку молодих громадян Республіки Білорусь у віці до 31 року, здійснюваних державою для соціального становлення, розвитку молоді і якнайповнішої реалізації її потенціалу на користь всього суспільства» [70, ст.304]. Так само визнається

«молодіжна державна політика» у відповідних законодавчих актах і Російської Федерації [250; 335].

Головними напрямками державної молодіжної політики в Україні визнаються:

– розвиток і захист інтелектуального потенціалу молоді, поліпшення умов і створення гарантій для здобуття молоддю освіти, спеціальної професійної підготовки та перепідготовки;

– забезпечення зайнятості молоді, її правового захисту з урахуванням економічних інтересів, професійних і соціальних можливостей суспільства;

– створення умов для оволодіння духовними і культурними цінностями українського народу та для безпосередньої участі молодих людей у їх відродженні і розвитку, в охороні та відтворенні навколишнього природного середовища;

– формування у молоді почуття національної гордості, патріотизму, готовності захищати суверенітет України;

– охорона здоров'я молоді, формування у неї глибокої потреби в духовному і фізичному розвитку, вжиття інших заходів, які б забезпечували здоровий генофонд народу України.

До механізму формування та реалізації молодіжної політики в Україні повинні залучатися всі законодавчі та виконавчі органи влади, спеціальні соціальні служби і фонди.

Подальші наміри щодо формування єдиної молодіжної політики у державі знайшли відображення у Законі від 5 лютого 1993 р. «Про сприяння соціального становлення та розвитку молоді в Україні» [80, ст.167], в який згодом відповідно до Закону України № 1659-IV від 23.03.2004 р. було внесено доповнення та зміни [77, ст.370].

Варто зазначати те, що в умовах становлення України у суспільстві і у владних колах ще на початку 90-х рр. ХХ ст. активно обговорювалося прийняття закону про молодь. Цей юридичний документ був прийнятий наприкінці існування Радянського Союзу, після більш ніж дворічних публічних обговорень та дискусій [71, с.1-2]. Враховуючи цей досвід, українським парламентаріям вдалося створити нормативно-правову базу для розвитку молодіжного руху, а також захисту вказаної

верстви населення. Ось чому сучасні політологи високо оцінюють цей процес формування молодіжної політики в Україні [11, с.169; 16, с.54-86; 17, с.56-78].

Зокрема, достатньо продуктивним було розроблення понятійно-термінологічного апарату. Це вочевидь видно із 1 статті Закону України від 5 лютого 1993 р. «Про сприяння соціального становлення та розвитку молоді в Україні» [80].

Вперше у пострадянській практиці вводяться чіткі межі вживання таких ключових понять, як «молодь», «неповнолітні», «соціальне становлення молоді», «перше робоче місце», «молодіжні центри праці», «молода сім'я», «центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді», «молодіжні громадські організації», «молодіжні трудові загони».

Наприклад, під «молоддю, молодими громадянами» пропонувалося розуміти «громадян України віком від 14 до 28 років». Правда згодом таке «комсомольське» розуміння вікової категорії молоді було значно розширене у 2004 р., коли було внесено зміни верхньої межі – 35 років [77, ст.370]. Цікавим є той факт, що у Білорусі мав місце протилежний процес – зменшення віку з 31 року до 25-ти [70, ст.304].

Решта визначень мала чіткий соціально-економічний зміст. Окремо визначалися громадсько-політичні права молоді та дітей на одну з демократичних свобод – право на організації. Згідно з цим, «молодіжні громадські організації – об'єднання громадян віком від 14 до 28 років, метою яких є здійснення і захист своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших спільних інтересів». У 2006 р. було змінено як формальні ознаки (вік досягнув вже 35 років), так і можливості індивідуального та колективного, фіксованого та нефіксованого членства у цих організаціях [73, ст.501].

У другій статті Закону України від 05.02. 1993 р. декларуються основні принципи соціального становлення та розвитку молоді.

У 3-й статті зазначеного закону сформульовано законодавчу базу (національну та міжнародну) цих процесів. А у 4-й визначаються суб'єкти виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері соціального становлення та розвитку

молоді. Згідно з цим, утворюється «центральный орган виконавчої влади, який забезпечує її реалізацію та несе відповідальність за її виконання». Крім того, всі місцеві органи влади мали створити відповідні структури. До їхньої компетенції належить розроблення, затвердження та виконання соціальних норм та нормативів щодо соціального становлення та розвитку молоді. Обсяги та система фінансування цих програм та закладів за рахунок цільових коштів визначається 5 статтею.

Окремою 6-ю статтею створювалися Центри соціальних служб для дітей та молоді. Обов'язки цих Центрів були значно розширені в 2002 [75, ст.232] та 2005 рр. [74, ст.191]. До компетенції цієї ж служби було включено турботу про підтримку родини. Спеціально нормативно-правовим чином оговорювалися умови та гарантії на працю. Для цього держава, крім створення центрів зайнятості, зобов'язувалась забезпечувати молодь першим робочим місцем, квотами для молодих фахівців на підприємствах тощо. Саме на це спрямовувались статті 7 і 8.

Соціальне забезпечення життєдіяльності молодих родин декларується в окремій статті про «Житлові умови молоді» (ст.10). Зокрема, в ній оговорюються механізми створення житлових кооперативів, пільгові умови кредитів на житло та інші моменти.

«Україна гарантує молодим громадянам рівне з іншими громадянами право на освіту, культурний розвиток, дозвілля і відпочинок» – зазначається у спеціальній 11 статті. Щоправда пільгові положення щодо кредитів на навчання уточнилися лише у 2009 р. [78, ст.283]. Під дію цієї статті потрапляють також безкоштовне знайомство молоді з надбаннями культурної спадщини, розвиток юнацького туризму тощо.

Важливим напрямом молодіжної політики, згідно із Законом України від 05.02. 1993 р., визнається охорона здоров'я та фізичний розвиток молоді (ст.12). У подальшому влада не лише визнає турботу, але й намагається економічно стимулювати розвиток спортивної мережі та закладів для занять фізичною культурою.

Цим же законом оговорюються гарантії правового захисту молоді (ст.13) та правовий статус молодіжних громадських організацій (ст.14). Саме на останні розраховувала влада у справах ініціювання та формування молодіжних проблем та

шляхів їх вирішення. В умовах розбудови громадянського суспільства це був прагматичний розрахунок – суб'єкти політики беруть активну участь у структуруванні своїх потреб та їх задоволенні. Саме цьому присвячена 15 стаття, в якій окреслено гарантії діяльності подібних молодіжних організацій [80].

Отже, Закон України від 05.02.1993 р. виявився достатньо ефективним. У ньому задекларовано найважливіші ключові питання молодіжних проблем та очікування на наступні покоління з боку «дорослого» суспільства й держави. Незважаючи на численні уточнення та доповнення, більшість з яких була продиктована швидкими трансформаціями громадського суспільства та державотворчих процесів, зазначений Закон України продуктивно функціонує до сьогодні.

Крім Верховної Ради України, до формування національної молодіжної політики залучалися Кабінет Міністрів та Президент України. У 1993 р. у складі Кабінету Міністрів України було утворено спеціальне Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту. Майже одночасно створюються Комітет у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України, Комітет у справах жінок, материнства і дитинства при Президентові України [96].

Декларовані у Законі України від 05.02. 1993 р. принципи та завдання мали отримати конкретне наповнення. Ось чому нормативні документи інших органів влади України мали характер комплексних програм.

Так, наприклад, у 1998 р. Кабінет Міністрів ініціював та ухвалив Комплексні заходи щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні [238], уточнення до цього документу було прийнято у 2004 р. [280]. Ці документи стали статутними для діяльності Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту.

Вони передбачали та стимулювали: правове забезпечення й удосконалення юридичної бази для здійснення молодіжної політики; розвиток трудової активності молоді; піднесення національної свідомості серед представників молодого покоління громадян України; формування правової культури та профілактику правопорушень серед молоді; сприяння розвитку інфраструктури дозвілля; підтримку діяльності молодіжних громадських організацій і творчої обдарованої

молоді; поліпшення становища молоді сім'ї та підготовку молоді до подружнього життя; удосконалення міжнародних молодіжних контактів; науково-методичне та інформаційне сприяння здійсненню державної молодіжної політики.

У межах цієї Комплексної програми вже 21 червня 1999 р. відбулися перші парламентські слухання з питань практичної діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування щодо реалізації законодавства у сфері молодіжної політики. Учасники слухань прийняли рекомендації, в яких зазначалися основні проблемні питання формування та реалізації молодіжної політики в Україні. Депутати, зокрема, визнали той факт, що виконавча влада не виконує у повному обсязі вимоги Закону України від 05.02. 1993 р., і задля виправлення цього звернулися до Президента України. Крім того, вважали за необхідне розроблення спеціальних законів про соціальну роботу з дітьми, молоддю та про державну підтримку забезпечення молоді житлом [235].

Парламентарії у рекомендаціях вказали також на те, що необхідно забезпечити «виділення коштів на фінансування молодіжних соціальних програм та заходів стосовно молоді, дітей, сім'ї та жінок і належний контроль за їх виконанням органами центральної та місцевої виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними та громадськими організаціями» (пункт 1.2 та 2.3). Державну підтримку отримали також об'єднання молоді, зокрема, Український національний комітет молодіжних організацій та всеукраїнські молодіжні громадські організації. Було обговорено механізми збереження соціальної інфраструктури у регіонах, надання пільг молоді. Проте, на жаль, більшість з пропозицій мали декларативний характер.

Показово, що ніхто з депутатів не звернув увагу про протиріччя, які існували між Законами України про молодь та відповідними статтями XIII розділу Кодексу законів про працю [111]. Наприклад, якщо юридично молоді люди вважалися особи до 35 років, то Кодекс праці визнавав це право лише до 28 років, не кажучи вже про те, що нормативно заборонялася праця осіб молодших за 15 років, а у реальній практиці – це використовувалося достатньо широко.

Частина з Рекомендацій парламентаріїв була конкретизована у відповідному Указі Президента України [345]. У ньому Л. Кучма доручав Кабінету Міністрів України запровадити механізми «надання молодим громадянам пільгових довгострокових кредитів на здобуття освіти у вищих навчальних закладах..., здійснити заходи щодо забезпечення молоді житлом, передбачати... видатки на фінансування молодіжних програм і заходів, спрямованих на соціальну підтримку молоді, забезпечити надання пільг на проїзд у транспорті для учнів та студентів денної форми навчання». Були також доручення і різним відомствам щодо удосконалення молодіжної політики.

Продовжує цю соціальну ініціативу ще один Указ, який був підписаний у 2001р. [337]. У ньому визначаються розміри мінімальних стипендій та збільшується кількість іменних стипендій для обдарованої молоді. Президент країни вперше підтримав цим Указом ініціативу громадських молодіжних організацій щодо проведення форумів: у серпні 2001 р. II Всеукраїнського форуму «Молодь – за майбутнє України» та V Світового конгресу українських молодіжних організацій, у листопаді 2001 р. – Всеукраїнського студентського форуму. Також було продовжено удосконалення програм підтримки молодіжного житлобудівництва та розширення пільг для цієї категорії громадян України. Важливе значення мали модернізація освіти та поширення комп'ютерного забезпечення у навчальних закладах. За традицією, Указом стимулювався процес створення та функціонування молодіжних громадських об'єднань. Для координації зусиль Президент України утворював Всеукраїнську студентську раду як консультативно-дорадчий орган.

З метою виявлення проблем у діяльності молодіжних трудових об'єднань, а також тимчасового працевлаштування учнівської та студентської молоді у Луганську з ініціативи молодіжної громадської організації «Асоціація трудових об'єднань молоді України» та Українського державного центру соціальної служби для молоді було проведено I Всеукраїнські збори трудових об'єднань молоді України у листопаді 2000 р. В них взяли участь понад 150 делегатів із 25 областей України [47, с.74].

Перші принципові зміни до Закону 1993 р. були внесені вже на початку ХХІ ст. Таким слід вважати Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III [82, с.231]. Цей Закон виокремлює в особливу галузь суспільно-громадської діяльності соціальну роботу з дітьми, сім'ями та молоддю. На правову та статусну забезпеченість подібної державної інфраструктури й був спрямований даний закон. В ньому детально обговорювалися принципи, механізми та форми такої соціальної роботи. Вона мала комплексно охопити всі галузі життєдіяльності родин – від економічної до культурної. Власне у цьому законі основним об'єктом виступає якраз найменша соціальна одиниця, якою є «сім'я».

Таким чином, визнавалася важливість турботи про наступне покоління. Щоправда, як і в інших Законах України з соціальною спрямованістю головна увага приділялася не стільки гармонійному розвитку, скільки будь-яким девіантним формам відхилення від норми. Більш захищеними ставали особи, які входили до «груп ризику»: наркомани, ВІЛ-інфіковані, інваліди тощо. Такий «гуманістичний» підхід широко запроваджувався згідно з європейським досвідом [319; 331].

Важливо, що майже у той же час було прийнято ще два нормативних акти: Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III [81, ст.142] та Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» [83, ст.70]. Вони логічно продовжили ідеї специфічної уваги до надзвичайних ситуацій та негативних тенденцій у сім'ях і вихованні дітей.

У подальшому центральні органи влади продовжили диференціацію підтримки різних груп молоді. Так, наприклад, спеціальну увагу отримали молоді підприємці. Державну програму підтримки молодіжного підприємництва на 2002-2005 рр. розробив та затвердив Кабінет Міністрів України [243].

У зазначеному документі визначається, що «Сектор малого бізнесу в Україні охоплює понад 1,7 млн. суб'єктів малого підприємництва. За останні п'ять років їх кількість збільшилася порівняно з попередніми роками майже у 2 рази. Чисельність працюючих у сфері малого підприємництва зросла більше ніж у 1,6 рази і становить понад 3,2 млн осіб. На початок 2002 р. на 10 тис. чоловік населення припадало 47 малих підприємств. Майже 5 відсотків осіб віком від 18 до 28 років провадять

підприємницьку діяльність». Виходячи з такої ситуації, Програма була спрямована на «створення сприятливих умов для розвитку молодіжного підприємництва, зменшення рівня безробіття серед молоді шляхом її залучення до підприємницької діяльності».

Довгий час (майже 11 років) Верховна Рада України вважала, що достатньо лише задекларувати свої «благі» наміри щодо молоді. Але практика суспільного життя та діяльність окремих установ, які опікувалися цими питаннями, переконливо продемонструвала необхідність системної програмної роботи з виховання молоді когорти, її різнобічної підтримки та турботи на рівні цільового фінансування. Все це знайшло своє відображення у розробленні та прийнятті Закону України «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 рр.» від 18.11.2003 р. № 1281-IV [84, ст.144].

Цікавим є той факт, що під метою та основними завданнями даної Програми мали б підписатися всі без винятку політичні партії України, громадські інституції та суспільні рухи. Програма декларувала намагання українського суспільства до «створення сприятливих політичних, соціальних, економічних, законодавчих, фінансових та організаційних передумов для життєвого самовизначення та самореалізації молоді, розв'язання її нагальних проблем» [84, ст.144].

Напрями виконання цієї Програми спрямовувалося на такі соціально активні верстви молоді України: учні, студенти, молоді спеціалісти, обдарована молодь, молоді науковці, підприємці, фермери тощо. Вони охоплювали всі галузі життя – від соціальних питань до освітньо-культурних, від нормативно-правових до економічних [131, с.212-218]. Окремо оговорювалися процеси формування здорового способу життя молоді та підтримка молодих сімей. Спеціальну увагу Програма приділяла «розвитку громадянської активності молоді, забезпечення постійної співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з молодіжними та дитячими громадськими організаціями». У контексті цього вважалося, що існує потреба в активному залученні представників молоді до роботи в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. Таким чином, передбачалося посилення інтеграції молоді до світової та європейської молодіжної

спільноти. Окремо визнавалася важливість посилення інформаційної політики серед молоді, розвиток власне молодіжних засобів медіа, особливо – Інтернет.

Розроблення і здійснення Програми покладалося на Кабінет Міністрів України. У зв'язку з політичними пертурбаціями 2005-2008 рр. наповнення цієї Програми залишалася на «добрій волі» кожного з урядів. Проте незалежно від кольорів політичних уподобань, всі вони майже забули про виконання цієї програми, фінансуючи її за «остаточним принципом».

Діяльність у галузі молодіжної політики довгий час характеризувалася інертністю та відсутністю оперативних та стратегічних відповідей на виклики конкретних ситуацій в Україні та світі. Останні доповнення до державних програм розгортання державної опіки щодо молоді відбулися нещодавно.

Перший із сучасних Законів України [78, ст.283] був спрямований на чітку регламентацію у кредитуванні житла молодим сім'ям. Їм гарантувалося, що збільшення кількості дітей у родині значно погашає відсотки за кредитами. Другий же закон [76, ст.284] упорядковував систему соціальної роботи з дітьми та молоддю – він був новітньою редакцією відповідного закону 2001 р. [82, с.213]. Удосконалення стосувалося поліпшення інфраструктури соціальної роботи в Україні, а також підвищення її ефективності шляхом уточнення та розширення повноважних функцій, їхня більш чітка правова база.

У 2006 р. знову відбулися слухання у Верховній Раді [236, ст.272]. Дивно, але вони навіть текстуально повторювали попередні – нічого принципово нового. Декларативні намагання виконувати спеціальні Закони України і все. «Очевидно, парламентські слухання мали стати тим барометром, який показав би проблеми молодіжних організацій і шляхи їх вирішення, – вказувала одна з журналісток у своєму репортажі з засідання. - Натомість жодних конкретних пропозицій, як змінити законодавчу базу, окрім хіба тих, які містилися у виступі координатора Молодіжної громадської колегії при голові Верховної Ради України Андрія Черних, не прозвучало» [229]. Аналогічно коментували ситуацію й інші репортери [65].

Потрібно відзначити, що 2009 р. був оголошений в Україні Роком молоді [334]. Це мало б, на думку Президента, збільшити асигнування на заходи з реалізації

молодіжної політики, підтримку молодіжних і дитячих громадських організацій. Однак, економічна та політична криза в країні призвела майже до повного саботування цього проекту. «На сьогоднішній день жодної гривні не спрямовано на реалізацію програм молодіжної політики», – говорив Президент у своєму інтерв'ю 15 червня 2009 р. [370].

Але державна молодіжна політика вимагає серйозної координації, так як всі гілки і структури влади беруть у цьому процесі активну участь. Неабиякою мірою ініціатива повинна виходити і від громадських організацій, політичних партій, об'єднань, рухів. Особливо слід підкреслити роль самої молоді, її лідерів. До таких можна віднести і депутатський корпус, і, насамперед, осіб молодого віку, їм ближче і зрозуміліше молодіжні проблеми. А ось в цьому плані в Україні існували принципові проблеми – молодь та її представники виявилися відчуженими від проведення конкретної політики. Щоправда, молодь власне рідко усвідомлювала необхідність самостійного впливу на суспільство та владу.

Саме цю тенденцію визначало створення державної молодіжної політики в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Слушно відзначили політологи, «молодіжна політика 90-х рр. – це пошук шляхів активізації молодіжної ініціативи у вирішенні власних проблем. Нещодавно держава займала патерналістську позицію стосовно покоління, що підростає. Її основу складали єдині уявлення про блага усіх осіб. Молодь розглядалася як мобільний трудовий резерв комсомольських новобудов, як спільність, що потребує опіку, як об'єкт впливу для виховних та ідеологічно - пропагандистських інститутів. Ініціатива молоді мала існувати лише у межах строго окреслених завдань, ентузіазм – у визначеному соціальному напрямі» [157, с.77].

«Було б невірно говорити, що держава не вживає заходів щодо проведення молодіжної політики - вірно писав О. Баснін,- Але, на жаль, ця політика не працює в попереджувачому режимі, по-перше, а по-друге, вона вимагає системного підходу, а не епізодичних зусиль, нарешті, по-третє, державна молодіжна політика вимагає чималих засобів – фінансових, організаційних, кадрових та інших» [11, с.172].

Важливою тенденцією останніх років є намагання стандартизувати державну молодіжну політику та вписати її до контексту міжнародної практики. Світовий Молодіжний Форум, який є консультативним органом при Раді Європи, ще у 1998 р. визначив загальні напрями молодіжної політики [47, с.74-76]. Лише на початку XXI століття вони отримали свій резонанс серед української молоді [6, с.30-31]. Намір України до європейської інтеграції стимулював визнання цих принципів й для влади України. А саме: закріплення у законодавстві основних принципів молодіжної політики до 2005 р.; здійснення молодіжної політики шляхом співпраці державних органів влади з молодіжними громадськими об'єднаннями; використання досвіду передових і розвинутих країн ООН у сфері формування та реалізації молодіжної політики; здійснення підтримки Урядам тих країн, в яких державні органи допомагають у розвитку молодіжних організацій та молодіжного руху в цілому; сприяння співпраці молодіжних організацій на національному рівні та формування інтегрованих структур із ініціативи власне молодіжних об'єднань – воно повинне презентувати широкий спектр демократичних об'єднань молоді, що офіційно визнані Урядом та мають вільний розвиток у перспективі; об'єднання повинне забезпечувати механізм взаємодії молодіжних організацій з органами державної влади з метою реального відображення молодіжної політики; поєднання має посилювати свою діяльність у співробітництві з іншими подібними організаціями ООН, Європейського Молодіжного Форуму та міжнародними структурами.

Якщо раніше Україна лише орієнтувалася на практику інших країн [131, с.212-218], то поступово політична еліта прагне до власних ініціатив. Яскравим прикладом такої політики є ініціатива розроблення спільних пріоритетів європейської молодіжної політики. Заради цього, у жовтні 2008р. у Києві було організовано зібрання активістів молодіжних об'єднань Європи, а також міністрів зі справ молоді з 49 держав [200]. У результаті прийнято Декларацію, в якій було закріплено принципи та підходи у реалізації політики щодо молодого покоління до 2020 р. Зокрема, визнавалося, що основними завданнями виховання наступних поколінь мають стати: права людини та демократія, що означає активізацію молодіжного руху та формування різноманітних об'єднань молоді; толерантність та

терпимість до будь-яких проявів молодіжної ініціативи на основі відсутності дискримінації у суспільствах; соціальна інтеграція молодих осіб та підтримка соціально незахищених груп молоді.

Ще раніше почалися процеси інтеграції на рівні окремих регіонів. Так, наприклад, у рамках Третьої міжнародної конференції з питань міжрегіонального співробітництва в басейні Чорного моря (червень 2007 р., Одеса) було проведено спеціальні «молодіжні слухання». В результаті яких було прийнято Декларацію, в якій стверджувалося, що «беручи до уваги кращі практики реалізації молодіжної політики на місцевому та регіональному рівнях; вважаючи участь молоді у муніципальному та регіональному житті однією з підвалин ефективного розвитку реального місцевого самоврядування, демократії та співробітництва; визнаючи провідну роль Ради Європи у розвитку та забезпеченні функціонування європейських правових інструментів місцевої і регіональної демократії, зокрема в сфері розвитку молодіжної політики; враховуючи принципи переглянутої європейської хартії участі молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівні; позитивно оцінюючи зусилля країн-членів Ради Європи басейну Чорного моря з розвитку молодіжної політики у регіоні, вважаємо за потрібне:

1. Всебічно вивчати інноваційні моделі та інструменти сприяння активному залученню молоді до участі у прийнятті управлінських рішень, і, зокрема, вбачаємо у муніципальній моделі молодіжної політики міста Одеси сучасний інноваційний механізм імплементації переглянутої Європейської Хартії участі молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівні, що заслуговує на окрему увагу та дослідження.

2. Рекомендувати європейським міністрам, відповідальним за молодіжну політику, розглянути зазначену Одеську модель на 8-й Європейській конференції, яка відбулася у 2008 р. в Києві (Україна) при обговоренні пріоритетів молодіжного сектора Ради Європи на 2009-2010 рр.

3. Враховувати вимоги згаданої Хартії при розробці молодіжної політики та акцентувати увагу на потребах відповідності викликам, які поставатимуть перед

молоддю у короткостроковому та середньостроковому майбутньому, а також брати до уваги тенденції децентралізації, регіоналізації та збільшення участі молоді в єврорегіональному і транскордонному співробітництві [54].

Задля реалізації цих пропозицій делегати звернулися до відповідних державних установ Європейського Союзу (далі ЄС) та України. Саме тоді була ініційована і наступна київська зустріч міністрів ЄС 2008 р.

Показово, що саме на такі принципи орієнтується і значна частина молоді південної України. Опитування 2001 р. продемонструвало, що 36% молоді (серед тих, хто має вищу освіту цей відсоток складав 42%) вважали, що «привабливішою була б така державна молодіжна політика, яка здійснювалася на засадах забезпечення державою можливості молоді реалізувати свої конституційні права» [144, с.35].

Дуже важливим питанням здійснення державної молодіжної політики на регіональному рівні виявив ступінь співпраці органів державної влади і місцевого самоврядування з молоддю, визначення рівня поінформованості молоді про діяльність влади в сфері молодіжної політики. Опитування, яке проводилося Миколаївським дослідно-аналітичним центром 2006 р. засвідчило, що 44% молоді регіону, більшість опитаних, відповіли, що ці органи вирішують певні проблеми, але не ті, які насправді хвилюють молодь. Виявилось, що біля 49% відсотків опитаних не мають можливості донести свої побажання до органів влади [161, с.19-20]. Молодь південного регіону України достатньо низько оцінює діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у вирішенні проблем молоді.

Реалізація державної молодіжної політики на регіональному рівні достатньо забезпечена українським законодавством. Всього ж, за підрахунками фахівців-політологів, тільки з 1991 по 2003 рр. законів та інших підзаконних актів владних структур було прийнято близько 500, які опубліковано у різних джерелах: Офіційний вісник України, Відомості Верховної Ради України, а також на сторінках періодичної преси, зокрема, в газетах «Голос України», «Урядовий кур'єр» та ін. [314, с.135-136]. Не менш продуктивним виявився і період з 2004 по 2010 рр. – за нашими підрахунками у відповідних виданнях таких документів було прийнято ще

не менше 200. Фахівці вказують, що «всього за роки незалежності України прийнято понад 700 законів України і близько 800 підзаконних нормативно-правових актів, які певною мірою спрямовані на вирішення молодіжних проблем» [305].

Однак, нормативне регулювання молодіжної сфери все ще залишається складним, не завжди відповідає реаліям сучасного життя, потребує внесення певних коректив та змін. Систематизація та узагальнення досвіду реалізації молодіжної політики як на загальнодержавному рівні, так і на Півдні України дають можливість зробити конкретні висновки:

- організаційно-нормативне забезпечення умов суспільної адаптації молоді, її самореалізації є складовою частиною механізму здійснення молодіжної політики в регіоні. У різних регіонах воно досить різноманітне за формами і методами, але подібне за суттю;

- для ефективного впровадження державної молодіжної політики органи місцевої влади постійно займаються організаційним зміцненням молодіжних структур;

- з метою підвищення ефективності здійснення державної молодіжної політики в Миколаївській, Одеській, Херсонській областях створюються громадсько-державні ради у справах молоді, що доповнюють органи державної влади. Вони об'єднують, особливо на рівні районів, міст, сіл, зусилля всіх зацікавлених органів і організацій, які працюють з молоддю для вирішення молодіжних проблем;

- розробляються проекти, цільові програми на Півдні України, які забезпечують умови соціального, життєвого старту молоді у питаннях праці, створення і зміцненню сім'ї, забезпечення охорони здоров'я, фізичного розвитку.

2.2. Характерні риси та особливості впровадження на Півдні України молодіжних програм

Загальні принципи державної молодіжної політики конкретизуються безпосередньо на рівні окремих регіонів. Крім того, саме у межах певних регіонів

відбувається не тільки реалізація закладів, але й «зустріч» об'єкта та суб'єкта такої політики – а саме, молоді зі структурами влади. Ось чому потрібно аналізувати крім еволюції принципів на загальнодержавному тлі ще й інституціональне оформлення та втілення цих принципів у регіональних контекстах. Це буде зроблено на прикладах відповідних структур, які діяли протягом 1991 – 2010 рр. в трьох областях південної України – Херсонській, Миколаївській та Одеській.

Одразу після здобуття Україною своєї незалежності у 1991-1993 рр. відбувалися процеси створення соціальних служб для молоді та певних владних структур, що займалися її проблемами. Взагалі весь досвід розвитку адміністративної практики молодіжної державної політики у вказаних областях можна розподілити на п'ять основних етапів. Ці хронологічні відрізки віддзеркалюють як напрями діяльності місцевих органів влади, так і інфраструктурні моменти.

Звернемо увагу до періодизації формування мережі молодіжної політики та адміністративних органів на місцях у 1992-1994 рр.

На цьому, першому етапі, при обласних владних структурах не існувало спеціальних органів, які б координували роботу з молоддю. Тільки виникають соціальні служби міського та обласного рівнів – центри соціальних служб для молоді в областях та деяких районах. Слід відзначити, що одним із перших в Україні з'явився центр соціальної служби для молоді у Херсонській області (разом із Донецьким та Рівненським) [94]. Миколаївський центр соціальних служб для молоді був створений у 1992 р. як центр соціально-психологічної допомоги молоді, у 1994 році реорганізований в обласний центр соціальних служб для молоді [172, с.159].

Суттєвий поштовх до розбудови мережі таких центрів у містах та районах надав, прийнятий у 1993 р. Верховною Радою України, Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [80, ст.167]. Він визначив, що для надання практичної соціальної допомоги молоді Міністерством України у справах молоді та спорту разом з іншими центральними органами державної виконавчої влади, Радою міністрів Республіки Крим, місцевими органами державної влади та об'єднаннями громадян повинні створюватися соціальні служби

для молоді. На виконання цього Закону Кабінет Міністрів України постановою від 13.08.1993 р. № 648 «Про соціальні служби для молоді» затверджує Типове положення про соціальні служби для молоді [245]. Згідно з цим нормативно-правовим актом соціальні служби для молоді стали спеціальними закладами, які надавали соціальні послуги та соціальну допомогу молоді віком від 15 до 28 років.

Аналогічно цей закон стимулював створення органів місцевої влади у обласних та міських структурах. Внаслідок цього протягом 1993-1994 рр. при відповідних держадміністраціях виникають Управління зі справ молоді та спорту. Але чіткості у їх діяльності поки що не існувало. Вони підпорядковувалися створеному у 1993 р. Міністерству України у справах молоді та спорту. У Миколаївській області сформована цілісна система державних органів у справах сім'ї та молоді на рівні міст і районів: це 5 міських та 23 районних (включаючи 4 райони м. Миколаєва) [172, с.158].

Завершився перший етап розвитку молодіжної політики на місцях прийняттям Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») [247] та «Комплексної програми розвитку соціальних служб для молоді на 1994-1997 рр.» [248]. В Україні протягом 1992 року вже було створено 48 центрів соціальних служб молоді (далі ССМ), на кінець 1993 року їх кількість збільшилася до 77, а на кінець 1994 року працювало вже 162 центри соціальних служб для молоді. В Одеській, Миколаївській та Херсонській областях аналогічних центрів було відповідно: 6, 11 та 26 [94].

Другий етап. Формування та вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності місцевих органів, що відповідали за молодіжну політику (1995-1997 рр.).

Цей період характеризується пошуком та розробленням специфічних для соціальної роботи методів та форм її здійснення. Разом з цим продовжується організаційна розбудова та зміцнення мережі органів місцевих влад щодо молодіжної політики [319, с.76-80].

У липні 1996 р. відбулася реорганізація Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту, яке почало іменуватися Міністерством України у справах сім'ї та

молоді [96]. Відповідні реформування відбулися в Управліннях обласних державних адміністрацій. Тепер Управління більше уваги мали надавати власне молоді та захисту її інтересів [296]. Показово, що в ці часи керівництво Управліннями здійснювалося колишніми комсомольськими працівникам. Так, наприклад, в Одеській області була призначена Л.Акімова – у минулому III секретар міського комітету Ленінського Комуністичного Союзу Молоді України (далі ЛКСМУ) [194, 1996, № 26]. Міським Управлінням у ті ж часи керував С.Чернов – у минулому завідувач оргвідділом міського комітету ЛКСМУ [193, 1997, № 667].

Слід також визнати той факт, що, незважаючи на епізодичне появлення Управлінь у різних містах Півдня України, органи самоврядування не створили чогось постійного та самостійного у справах молоді. Винятком є хіба що Одеський міськвиконком. Тут Управління не лише було створено та не припиняло своєї діяльності, але й регулярно проявляло і різні ініціативи у цьому питанні.

Ще більше прискореному розгортанню мережі центрів Соціальної служби молоді сприяла чергова постанова Кабінету Міністрів України [247]. Згідно із планом, який передбачався цією Постановою, мало бути створено протягом 1996-1997 рр.:

- 10 міських центрів (у Вознесенську, Миколаєві, Южноукраїнську, Первомайську Миколаївської області; Одесі, Котовську та Ізмаїлі Одеської області; Херсоні, Новій Каховці та Каховці Херсонської області);

- 4 районних центри у місті Миколаєві (Заводський, Корабельний, Ленінський та Центральний);

- 60 районних: 18 – у Миколаївській області; 24 – в Одеській та 18 – у Херсонській.

Уже на кінець 1995 р. в Україні налічувалося 275 центрів ССМ: Український державний центр, 27 регіональних центрів, 95 міських центрів, 148 районних центрів та 4 районних у містах центрів. На початку цього періоду жодна з південноукраїнських областей не була лідером за кількістю центрів служби. Але наприкінці 1997 року всі три області мали подібні структури майже по всіх районах та містах (у середньому – 88 % районів та міст в областях) [228, с.142-143].

Третій етап. Удосконалення регіональних осередків молодіжної політики (1998 – 2001 рр.).

Основним змістом цього етапу було перетворення мережі молодіжних управлінь та інших служб в єдину систему, тобто у цілісну єдність ієрархічно побудованих елементів на підставі єдиних стандартів, підходів та узгоджених дій для досягнення спільної мети.

«Поступово створюється молодіжна інфраструктура, – відзначали політологи, спостерігаючи ці актуальні процеси, – центри соціальних служб для молоді, Фонд сприяння молодіжному житловому будівництву, молодіжний центр праці, Центр молоді родини... Кожна з цих структур зайнята специфічною функціональною діяльністю» [157, с.78].

Міністерство у справах сім'ї та молоді України після низки реорганізацій у 1999 р. отримало статус Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, а з 2000 р. – Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України [96]. Таке реформування сталося внаслідок того, що фахівцями за попередній період, по-перше, було вивчено реальний стан справ щодо управління молодіжною політикою на місцях; по-друге, здійснено приведення діяльності місцевих управлінь до вже встановлених єдиних організаційно-правових стандартів; по-третє, розроблено нову більш ефективну модель впровадження внутрішньої політики стосовно молоді.

Саме такі тенденції можна побачити у впровадженні нових положень про діяльність та структуру, а також функції управлінь зі справ сім'ї та молоді при обласних державних адміністраціях [286].

При цьому активно продовжувалася розбудова мережі центрів соціальної служби молоді. Підставою для розгортання цього процесу були сформульовані постановою Кабінету Міністрів України у 1998 р. [244], рішення про затвердження Типового положення про соціальні служби для молоді та план розвитку мережі центрів ССМ в Україні. Згідно з цією постановою на кінець 2000 р. було заплановано створення 719 центрів ССМ в областях, містах обласного значення, районах та районах у містах.

Динаміка розвитку мережі центрів ССМ на цьому етапі виглядає таким чином. Кількість діючих центрів ССМ у 1998 р. – 421, у 1999 р. – 518, у 2000 р. – 559. Майже закінчилося формування мережі центрів ССМ в Одеській області (94%), а ось у Херсонській та Миколаївській відсоток районів, в яких ще не було створено відповідних центрів, складав 16 та 14% [94]

Четвертий етап – це здійснення конкретних організаційно-правових заходів щодо трансформації системи молодіжної політики на місцях в нову якість, розбудова та втілення її нової моделі та системи шляхом модернізації діючої інфраструктури, створення перших комплексних програм, що орієнтувалися на молоде покоління у регіонах (2001-2004 рр.).

Стабілізація кадрового складу управлінь обласних держадміністрацій, усвідомлення важливості координаційної функції цих органів та налагодження зворотного зв'язку із представниками молодіжних організацій склали передумову для піднесення роботи, підвищення рівня її ефективності та вибудовування спільного комплексу дій. У Положенні про діяльність цих управлінь вказується не тільки загальна функціональна спрямованість, але й прописано конкретні цільові програми, хід яких контролюється співробітниками управління [284; 286; 297-302].

Усе це привело до створення перших регіональних молодіжних програм: «Молодь Миколаївщини», «Молодь Херсонщини» та «Молодь Одещини». Обласними програмами окреслено пріоритетні напрямки діяльності державних місцевих структур та громадських організацій, що працюють над вирішенням проблем молоді; визначено орієнтири для всіх, хто займається забезпеченням духовно-культурного та фізичного розвитку молоді, формуванням морально-правової культури, допомогою у становленні молоді сім'ї, профілактикою негативних явищ у молодіжному середовищі, державною підтримкою розвитку молодіжного підприємництва. Слід визнати той факт, що коли приймалися ці програми у 2004 р. вони не стільки віддзеркалювали ініціативу із молодіжного середовища, скільки уявляли собою конкретизацію загальнонаціональної програми з точки зору виконавчих структур влади. У їх обговоренні брали участь представники молодіжних організацій та фахівці, що постійно працювали з підлітками та

юнаками. Але їхній вплив на формування цих програм слід визнати okazіональним та непринциповим.

Разом з тим, активно завершується процес створення організаційної мережі центрів соціальної служби для молоді. У грудні 2000 р. Державний комітет України з молодіжної політики, спорту і туризму затверджує Програму організаційного розвитку системи центрів соціальних служб для молоді на 2001 р. [61, с.176-178; 178]. У ній вперше офіційно дається визначення сучасної моделі центру соціальних служб для молоді. Цю програму підтримав Кабінет Міністрів України, який доручив всім місцевим органам закінчити у 2002-2003 рр. формування мережі центрів ССМ [241]. Всі три обласні адміністрації південного регіону запланували завершення цього процесу у 2002 р. [283; 285; 287; 289-295].

Слід вказати, що ця служба остаточно формується у сучасному вигляді – як соціально-психологічна. Основним предметом її уваги виступають ті представники молоді, які характеризуються девіантною поведінкою – наркомани, ВІЛ-інфіковані, кримінальні елементи тощо. Звичайна молодь не потребує опіки з точки зору зазначеної служби, нею потрібно займатися окремо.

Створення системи центрів соціальних служб для молоді нової якості відбувалося шляхом модернізації нормативно-правової бази діяльності центрів ССМ, розвитку мережі спеціалізованих служб та формувань, встановлення єдиних стандартів та нормативів як щодо здійснення практичної соціальної роботи, так і її ресурсного забезпечення (кадрового, фінансового, матеріально-технічного, науково-методичного, нормативно-правового, інформаційно-аналітичного).

Динаміка розвитку мережі центрів ССМ виглядає таким чином: кількість діючих центрів ССМ у 2001 р. – 619, у 2002 р. – 667, у 2003 р. – 690. Станом на 01.06.2004 р. в Україні діяло 709 центрів ССМ: Державний центр ССМ, 27 регіональних, 476 районних, 158 міських, 40 районних у містах, 6 сільських та 1 селищний. У порівнянні з 2002 роком, кількість центрів ССМ збільшилась на 42 одиниці (2002 р. – 667, 2003 р. – 690, I півріччя 2004 р. – 709). В контексті нашої уваги до областей південного регіону вкажемо, що на 2004 р. остаточно закінчилося

створення організаційних мереж таких центрів – всі райони та міста у Миколаївській, Одеській та Херсонській областях мали центри ССМ [94].

З метою організації соціальної роботи у сільській місцевості, відповідно до ст. 13 Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», центри соціальних служб для молоді створюються також у містах районного значення, селищах і селах. Станом на 10.04.2004 р. у 289 селищах та селах працювали спеціалісти по роботі з дітьми, молоддю, різними категоріями сімей. У цьому наш регіон знов опинився у піонерах – на 2004 рік у Миколаївській області при сільських та селищних радах вже було введено 71 штатну посаду спеціалістів із соціальної роботи з дітьми, молоддю, сім'ями, що було майже рекордним в масштабах країни. З метою з'ясування сучасного становища сільської молоді та збору пропозицій щодо поліпшення цього становища було проведено соціологічне дослідження «Економічне становище сільської молоді Миколаївської області» в 2000р. [172, с.162].

П'ятий етап – сучасний етап функціонування органів місцевої влади у галузі молодіжної політики (2005-2010 рр.). Він характеризується остаточним відходом від громадськості такої роботи та чіткого закріплення її на державницьких закладах. Це яскраво ілюструє створення урядового органу державного управління – Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді, що діє у складі Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту [94].

Нормативно це відбулося ще у 2004 р., відповідно до постанов Кабінету Міністрів України [239; 240]. Але реально ці реформи розпочалися з 1 січня 2005 р. – на базі Державного центру соціальних служб для молоді утворено Державну соціальну службу для сім'ї, дітей та молоді як урядовий орган державного управління, а центри соціальних служб для молоді перейменовано в центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Сучасною відзнакою розвитку інтегрованої соціальної роботи є надання комплексу соціальних послуг в закладах соціального обслуговування. Указом Президента України від 11 липня 2005 р. було визначено необхідність створення соціальних гуртожитків та центрів матері і дитини [343]. Відповідно до цього в

Україні започатковано створення системи соціальних закладів. Унікальність створення таких закладів в Україні полягає в тому, що саме з державного бюджету було виділено кошти на створення таких закладів та облаштування і передано місцевим органам виконавчої влади або органам місцевого самоврядування, затверджено нормативну базу щодо їх функціонування.

В Україні розвивалася мережа закладів соціального обслуговування для сімей, дітей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах: центрів соціально-психологічної допомоги, центрів соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціальних центрів матері та дитини, центрів для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. На цей час в Україні функціонує 63 таких заклади соціального обслуговування. Також, станом на 1 квітня 2008 р., функціонує 23 центри соціально-психологічної допомоги, 2 з них – у Миколаївській та Одеській областях. В Одеській області діє один із 18 соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, де діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування з числа випускників інтернатних закладів та вихованців дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей зможуть до 3-х років перебувати цілодобово з метою подальшого отримання соціального житла та підготовки до самостійного життя. У Херсонській області функціонує соціальний центр матері та дитини, де жінка на сьомому - дев'ятому місяці вагітності та матері з дітьми віком від народження до 18 місяців, які потрапили в складну життєву ситуацію, можуть перебувати цілодобово, вчитися догляду за дитиною та готуватися до влаштування подальшого життя. В Одеській області функціонує центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, що проводить роботу із соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, надає різні види соціальних послуг (соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, юридичні та інформаційні), організовує роботу груп взаємодопомоги для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, а також батьків або осіб, що їх замінюють.

Показовим є ставлення власно молоді до цих структурних одиниць молодіжної політики. Хоча, як свідчать соціологічні дослідження, молодь мало звертається до відповідних державних виконавчих органів, здебільшого їм не довіряє, негативно оцінює їх діяльність, а більше сподівається на себе, все ж 83% молоді вважає, що в органах влади повинні існувати окремі структури, які мають займатися формуванням та реалізацією державної молодіжної політики [144, с.35]. Скоріш за все, це можна пояснити слабким рівнем інформованості молодіжної громадськості про функції та напрями діяльності Соціальної служби для молоді та Управління зі справ сім'ї, молоді та спорту.

Для аналізу втілення принципів та підходів до реалізації молодіжної політики обласними адміністраціями та міськими структурами ми обрали електронну нормативну базу даних «Ліга-закон». Це перелік розпоряджень та наказів різних місцевих структур майже у повному обсязі включає у собі всі постанови місцевих адміністрацій та міських органів самоврядування щодо молодіжної політики.

Згідно з нею протягом 2005 – 2010 рр. було видано 33 документи, які безпосередньо пов'язані із реалізацією в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях політики щодо молодіжних проблем. По областях виявилася приблизно однакова кількість: 12 – в Одеській області, 11 – в Херсонській та 9 – у Миколаївській. Цікавим є продуктивність прийняття різних постанов Одеського міського виконкому – він прийняв 9 з 11 таких документів в області.

Аналіз документів свідчить про деякі важливі моменти:

По-перше, вочевидь, що значне місце у діянні місцевих органів влади відводиться формуванню різних структур, уточненню їхнього складу тощо. Тобто пошук відповідної та адекватної інфраструктури перманентно продовжується. Серед яскравих прикладів цієї групи джерел можна вказати розпорядження про кадровий склад колегій при Управліннях, різноманітних комісій тощо.

По-друге, майже відсутні документи про адаптацію та пристосування у регіональні контексти загальноукраїнських проектів. Винятком за ці роки є хіба що розпорядження про план підготовки та відзначення Року молоді в Україні у 2009 р.

[280; 284; 290; 295]. Решта національних програм залишається без відповідного супроводження місцевою адміністрацією.

По-третє, зросла вага власних ініціатив та вироблення місцевих проектів та акцій. Наприклад, у 1994-1996 рр. вибірка взагалі не виявила жодних ініціатив на рівні обласних адміністрацій рішень про молодіжну політику. Але на протязі останніх років регіональні владні інфраструктури почали активно оформлювати різноманітні програми соціальної спрямованості щодо молоді. Причому це стосується не тільки довгострокових, але й річних пріоритетів. Наприклад, Херсонська адміністрація затвердила таку програму розвитку дітей, сім'ї, молоді та спорту [303]. Конкретизація стратегічних загальнонаціональних програм також була, як свідчить їх аналіз, формальним прикриттям для власних ініціатив. До такого висновку ми дійшли, аналізуючи місцеві програми [291].

Особливої уваги заслуговують різні документи, що віддзеркалюють питання організаційно-політичних процесів в юнацькому середовищі регіону. Зокрема, такою емпірикою наповнено рішення про підтримку та розгортання пластунів (скаутів) у Миколаївській області [285].

Окрему групу зусиль місцева влада зосереджує на реалізацію загальних соціальних програм підтримки молоді. Зокрема, всіма облдержадміністраціями розробляються комплексні програми «Молодь...». Вони, за традицією, розробляються на п'ять років та охоплюють різноманітні заходи та фінансування окремих аспектів життєдіяльності молодого покоління.

Так, у Херсонській області ефективність виконання програми на 2004-2008 рр. [299] стимулювала розроблення вже чергової на 2008-2012 рр. [264]. Аналогічно, таку ж програму мало місто Одеса, у її розробленні та реалізації взяла участь муніципальна влада. Такі ж самі функції поклали на себе державні адміністрації Одеської та Миколаївської областей [240; 289].

Показовим буде порівняти загальнонаціональну програму з її регіональними варіантами. Саме таке порівняння дозволить розкрити принципи та спрямованість молодіжної державної політики. Перед тим варто вказати, що якщо попередня програма (2004-2008 рр.) діяла «з гори» [84, с.144] - ініціатива виходила із центру, а

потім її конкретизували на рівні окремих областей, то пізніше програми формувалися іншим чином. С початку було обговорено та укладено регіональні програми, які у 2008 р. були зведені у концепцію програми [288, с.14-27], а вже у 2009 р. були узагальнені на рівні держави й прийняті постановою Кабінету Міністрів України [242].

Вочевидь, що сучасна програма «Молодь України» вже більш конкретизована на рівні окремих напрямів. Крім того, вона враховує інтереси регіональних громад. Чіткість плану визначається вже у меті та завданнях. Якщо у попередні роки вона передбачала тільки створення сприятливих політичних, соціальних, економічних, законодавчих, фінансових та організаційних передумов для життєвого самовизначення і самореалізації молоді, розв'язання її нагальних проблем, то у новітній – вже формулює вимоги щодо створення системи всебічної підтримки громадянської активності молоді, спрямованої на самовизначення і самореалізацію, формування необхідних для цього правових, гуманітарних та економічних передумов, надання соціальних гарантій [84; 242].

Це знаходить відображення і в регіональних версіях загальнодержавної програми. Аналіз обласних програм показує, як конкретно пропонувалося реалізовувати державну молодіжну політику, що саме вважалося за її потреби, яким чином сприймалися проблеми молоді в їх різноманітті. Програми визначають пріоритетні напрямки діяльності державних структур та громадських організацій, що працюють над вирішенням проблем молоді, є орієнтиром для всіх, хто займається забезпеченням духовно-культурного та фізичного розвитку молоді, формуванням морально-правової культури, допомогою у становленні молоді сім'ї і профілактикою негативних явищ у молодіжному середовищі, державною підтримкою розвитку молодіжного підприємництва тощо [283; 289; 299].

Важливим є той факт, що задля досягнення цього необхідною є спільна взаємодія усіх суб'єктів молодіжної політики шляхом координації їх діяльності для захисту громадсько-політичних, соціальних прав та інтересів молоді, поліпшення соціально-економічних, побутових умов життя молодих громадян, розвитку їхньої громадської та трудової активності, формування духовної культури. Тобто ці

програми орієнтовані не стільки на «доросле» суспільство, скільки на діалог із представниками молодіжних об'єднань, активної участі власне молоді у своїй соціалізації.

Молодіжні програми, які виступають практичною формою реалізації молодіжної політики, мають достатньо широкую спрямованість: від регуляції проблем зайнятості молоді на ринку праці, допомоги молодим інвалідам в їхніх освітніх інтересах, дозвіллі, в організації спілкування зі здоровими людьми до соціально-психологічної допомоги наркоманам, сиротам, біженцям, що постраждали від агресій та складних соціально-економічних умов. В цілому вони орієнтовані на зміцнення статусу молоді у суспільстві та формування певних соціальних нормативів. При цьому передбачалося освоєння молоддю громадянської культури, з такими якостями як відповідальність, правосвідомість, сприйняття держави та її інституцій як рівного суб'єкта права, з якими можна спілкуватися та запитувати, але одночасно навчатися навичкам самоврядування та допомагати державі у її намаганнях змінити соціальні обставини, що склалися.

Так, Програми Одеської, Миколаївської та Херсонської облдержадміністрацій констатують, що молодь в областях складає істотну частину населення – від 23,5% (в Одеській) до 24,7% (у Херсонській). Ця категорія нараховує понад 1 млн. 300 тисяч мешканців регіону. Але вона «характеризується не лише віковими ознаками, але й специфікою соціального стану, особливим місцем у структурі суспільства» [283; 289; 299].

У преамбулах окреслюються основні проблеми, на розв'язання яких спрямовано виконання Програм. Зокрема, серед таких вказуються:

– проблеми, пов'язані з бездуховністю, бідністю, безробіттям, насильством, відсутністю змістовного дозвілля, що загострилися останніми роками, справили негативний вплив на молодь;

– загрозового поширення серед молоді набули такі соціально небезпечні хвороби, як туберкульоз, СНІД, наркоманія, хвороби, що передаються статевим шляхом (у порівнянні з початком 90-х рр. ХХ ст. скоротилася кількість молоді, що займається фізичною культурою та спортом); значна частка молодих громадян

зайнята в тіньовому секторі економіки; збільшуються обсяги нелегальної зовнішньої трудової міграції; рівень злочинності та правопорушень серед молоді зріс у 1,5 рази у порівнянні з початком 90-х рр. минулого століття;

– зменшується інтерес молоді до літератури, мистецтва, культурної спадщини, негативно впливають на неї недоброякісні зразки вітчизняної та іноземної масової культури.

Ці проблеми характерні не лише регіонам, але і для всієї України. Саме для цього на державному рівні прийнято відповідні законодавчі акти та комплексні програми.

Серед шляхів та засобів, які передбачаються цими Програмами, можна взяти за приклад обласну програму «Молодь Одещини», де визначаються такі напрями:

– сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства, розширення її участі у формуванні та реалізації державної політики щодо розв'язання соціальних проблем молоді;

– активізація соціально-політичної активності молоді, безпосереднє залучення до всіх сфер суспільного життя регіону;

– підтримка ініціатив молодіжних і дитячих громадських організацій, їх об'єднань у реалізації програм та проектів, спрямованих на вирішення проблем молоді, соціальне становлення та розвиток молоді, інтеграцію в міжнародні молодіжні структури;

– поліпшення координації зусиль органів державної влади та громадських організацій у сфері реалізації державної молодіжної політики;

– підвищення ефективності державної молодіжної політики на регіональному рівні;

– зміцнення матеріально-технічного та фінансового забезпечення установ, закладів, громадських організацій, що працюють з дітьми та молоддю;

– максимальне сприяння духовному та фізичному розвитку молоді, виховання у неї почуття громадянської самосвідомості, патріотизму, бажання активно сприяти утвердженню державності в Україні;

– сприяння реалізації творчого потенціалу молодшої людини в інтересах становлення й самореалізації її особистості, формування морально-правової культури та профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі;

– підтримка молодшої сім'ї, талановитої та обдарованої молоді, молодіжних громадських об'єднань;

– сприяння розвитку та поглибленню міжнародних, міжрегіональних молодіжних контактів [283].

Важливе те, що такі наміри декларативної настанови підкріплювалися фінансовим забезпеченням проєктів та акцій у межах Програм. Джерелами визнавалися кошти державного та регіональних бюджетів, а також залучених коштів. Якщо із загальнодержавного бюджету виділялося майже 22,5 млн. грн. щорічно протягом 2009-2015 рр. [242], то в обласних бюджетах – понад 0,5 млн. грн. [283]. У районних центрах на реалізацію програми виділялося від 30 до 70 тисяч гривень щорічно. Показовою є програма «Молодь Ізмаїлу», на реалізацію якої передбачалося 52 тисячі гривень [260].

У виконанні Програм беруть участь різні управління державних адміністрацій, але координація та відповідальність відводилися управлінням зі справ сім'ї, молоді та спорту. Особлива роль в усіх переглянутих програмах відводиться молодіжним суб'єктам громадсько-політичного життя. Вони не лише розробляють заходи та проєкти у межах програми, але й наділяються відповідальністю щодо очікуваних результатів.

Слід вказати, що найбільшу увагу місцева адміністрація приділяла питанням кредитування та забезпечення молодих осіб житлом. Задля цього створювалися та виконувалися цільові програми на рівні областей та окремих міст [282; 298; 300]. Прикро, що цьому процесу перешкодила фінансово-економічна загальносвітова криза, але є сподівання, що в Україні стануться зміни і знову запрацюють молодіжні програми. Цьому сприятиме і досвід попередніх років. Бо пошук адекватних механізмів та форм управління завжди приводив місцеву владу до створення різноманітних колегій, комісій та інших структур [292-294; 302]. Згадування про попередній досвід приводить до думки, що й органи місцевої влади будуть

намагатися розширити свій вплив та ініціюватимуть «зворотній зв'язок» з метою забезпечення участі представників молоді у розробці та прийнятті нових рішень щодо формування молодіжної політики на регіональному рівні.

Дуже слушним є досвід Одеського міськвиконкому. Тут втретє проведені вибори до молодіжної ради Одеси. Цей орган при самоврядуванні має статус консультативне - корелюючого. До його складу входять активісти студентського та молодіжного рухів Одеси. Вибори за схемою нагадують вибори до рад всіх рівнів, але голосування відбувається по ВНЗ міста. Незважаючи на серйозні сподівання з боку муніципалітету, він ще не отримав достатнього визнання серед молодих мешканців Одеси. Так, наприклад, про факт його існування знає лише кожен десятий молодий одесит, а про напрями діяльності – лише 2%. Аналогічно діє «Молодіжний муніципалітет» м. Миколаєва, який було утворено у 2000 р. До складу муніципалітету делегуються 23 молодіжні громадські організації. Структура муніципалітету включає 8 комітетів за напрями діяльності та реалізації міської комплексної програми «Молодь» [203, с.162].

Аналіз нормативно-правових документів та напрямів діяльності місцевих управлінь зі справ сім'ї, молоді та спорту переконливо свідчить про наявність декількох складових у формуванні регіональних форм впровадження державної молодіжної політики. Виконуючи функції органів державного керівництва, вони забезпечують реалізацію загальнодержавних принципів молодіжної політики. Крім того, вони є структурами з чіткими функціями координації, серед яких основним є намагання об'єднати усі зацікавлені організації та установи у регіонах, що займаються вирішенням проблем молоді [157, с.81].

Зрозуміло, що одна ланка у системі державного управління не може змінити підхід у реалії здійснення державної молодіжної політики. Саме тому вкрай важливим виявляється включення власне молоді, юнацьких організацій та об'єднань до реалізації державної молодіжної політики. Ситуація, коли хтось дозволяє, «диктує» молоді, якою вона повинна бути, як їй потрібно жити, у сучасних обставинах вже неможлива. Молодь вже перетворилася з об'єкта пасивного виховного процесу на активного провідника відтворення українського суспільства.

Це не лише теоретична проблема, як вказують М. Багмет та В. Корицька, вона постійно актуалізується серед самих управлінців [6, с.28].

Ставлення молоді до держави, з усіма елементами її політичної системи, як і власне процес соціалізації, розвитку та самореалізації молоді як соціальної групи, здійснюється завдяки існуванню та діяльності молодіжного руху, різноманітних молодіжних організацій. Тому вкрай важливою є робота з усвідомлення ролі молоді, її об'єднань у конкретних структурах влади та самоврядування.

У повсякденній практиці здійснення молодіжної політики сприймають не інакше, як певні затрати на молодь, як «утримання» молоді. Це є небезпечна точка зору, вона виховує пасивність та споживання у середовищі покоління, що входить до самостійного життя. Безумовно, найбільш значущі молодіжні програми, які стосуються охорони здоров'я, освіти необхідно фінансувати, навіть в умовах кризи. Не обійтися без витрат й на ті соціальні верстви, які не можуть вижити самостійно без підтримки з боку суспільства (інваліди, сироти).

Проте більшій частині молоді потрібні скоріш за все не стільки інвестиції або матеріальна допомога, скільки певні аванси для їхнього життєвого старту. Саме тому основним принципом державного ставлення має бути принцип кредитування довіри та конкретної фінансової підтримки ініціатив і потенційно привабливих проектів.

Сучасна молодь має два шляхи впливу на владу: безпосередня участь у політиці або делегування свого права на прийняття рішення щодо вибору до влади тих людей, яким молодь довіряє [291].

У такому контексті вартим було б широке залучення молодих фахівців та активістів до діяльності в органах державної влади, надання можливості проявити здібності та роботи в різних структурах державного апарату – це й може виступати конкретними формами реалізації принципів довіри. Такі приклади взаємного діалогу характеризуються продуктивністю та соціальним резонансом.

Таким чином, основною структурною одиницею як і раніше, що відповідає за впровадження молодіжної державної політики на рівні регіонів є управління зі справ сім'ї, молоді та спорту. Ці структури діють у кожній з обласних держадміністрацій,

а також існують у всіх міських та районних підрозділах влади. Вони ініціюють, формують та координують усі владні заходи щодо вирішення проблем молодого покоління. Заради цього вони розробляють та контролюють виконання таких соціально-орієнтованих програм: обласні та міські комплексні програми «Молодь...»; комплексні програми «Обдарована молодь»; програми соціального захисту населення у пунктах стосовно молоді; програми розвитку молодіжного житлового кредитування на будівництво (реконструкцію) житла. Крім того, активними суб'єктами молодіжної політики на місцях виступають центри Соціальної служби роботи з молоддю, які є важливими осередками державної турботи девіантною молоддю.

Аналіз впровадження регіональних молодіжних програм на Півдні України дає підстави стверджувати, що існують деякі складності в реалізації молодіжної політики на рівні регіонів, а саме:

- загальні нормативні основи не є достатньою умовою для реалізації ефективної молодіжної політики, спрямованої на вирішення реальних проблем молоді;
- низький рівень поваги до молоді та її підтримки визначає суттєвий брак фахівців у галузі молодіжної політики, відповідного прогнозування та моделювання, а також спеціалістів, які були б у змозі реалізувати відповідні системні зміни в реалізації молодіжних програм;
- відсутні критерії й індикатори, за якими можна було б проводити ефективну оцінку здійснення регіональної й муніципальної політики відносно молоді;
- молоде населення регіону слабо проінформовано про соціальні програми допомоги молоді;
- відсутні механізми впливу молоді на місцеві рішення, які стосуються їхнього життя, а також налагодженої системи підтримки молодіжних ініціатив на вирішення проблем місцевої громади.

Для вирішення виявлених проблем основними завданнями регіональної державної молодіжної політики має бути: вивчення становища молоді та

прогнозуванню розвитку тенденцій у молодіжному середовищі на конкретній місцевості та означених молодіжних груп з метою вироблення пропозицій щодо вирішення молодіжних проблем; налагодженню системи підтримки молодіжних ініціатив для вирішення проблем місцевої громади; повноцінному функціонуванню системи підготовки та перепідготовки кадрів для роботи з молоддю; залученню керівників регіонів (областей, міст, районів, селищ, сіл) закладів і підприємств до безпосередньої участі в реалізації державної молодіжної політики; створення системи контролю та періодичної звітності (слухань) про хід реалізації державної молодіжної політики на регіональному рівні.

2.3. Врахування регіональними політичними і громадськими інститутами специфіки сучасних молодіжних тенденцій і викликів

Після проголошення української незалежної держави кожна з новітніх партій та суспільних організацій незалежно від її мети та програмних принципів обов'язково зверталася до «молодіжного питання». Їх лідери та активісти запевняли суспільство, що кожна партія діє заради майбутнього, а яке може воно бути без нового покоління?! Аналіз гасел, програм діяльності різних політичних інституцій переконливо свідчить, що «молодіжна політика» у поглядах та практиці політичних партій сучасної України розподіляється на декілька важливих аспектів.

По-перше, це система поглядів та декларацій про майбутнє покоління. Вона включає те, що яким чином партія визначає свої пріоритети щодо розвитку молоді як складової групи суспільства. Важливим є й те, що саме пропонує партійна еліта представникам молодого покоління своїми гаслами для покращення їх майбутньої життєдіяльності.

По-друге, це організаційний комплекс дій щодо залучення молоді до партійної роботи: наскільки репрезентована юнацька категорія у конкретній діяльності політичних сил? Які акції, заходи, проекти задумує та реалізує кожна з партій? Чи є у «дорослої» партії молодіжний «сателіт», який виступає кадровим та ідеологічним потенціалом для поповнення партії?

По-третє, безпосередня діяльність партії стосовно молоді: яка система соціального захисту молоді здійснюється саме цією партією? Які ініціативи щодо цієї вікової групи громадян суспільного значення висовуються та підтримуються партією?

Визначення цих питань так або інакше впливають на процеси політичної соціалізації молоді, незважаючи на сприйняття чи, навпаки, активні протести конкретних партійних організацій. Наявність спільного багажу ідей у політичному обігу стимулює процес виховання світогляду та формування політичної культури у молоді. З другого боку, саме ці питання зумовлюють популярність певної політичної сили та її підтримку у молодіжному середовищі.

Варто зазначити, що всі політичні партії України змінювалися та трансформувалися, а разом з цим видозмінювали характер і формулювання молодіжних питань. Аналітики, як правило, відзначають прагматизм політичних сил, які звертаються до молоді під час виборів або акцій протесту. Проте взаємодія «молодь - партії» в Україні характеризується більш складною схемою. Потрібно врахувати тенденцію до значного зменшення уваги у молодіжному середовищі до питань влади. Це виховало цілу верству громадян з якостями індиферентності до політичних проблем. Разом із тим, партії, усвідомлюючи важливість молодіжної підтримки, почали налагоджувати системну роботу. Але далеко не все, що партійні активісти пропонували молоді, сприймалося її представниками з ентузіазмом. Хоча на розстановку сил на «політичному олімпі» неодноразово впливала безпосередньо молодь.

Враховуючи ці моменти, проаналізуємо політичні процеси в Україні, акцентуючи увагу на вищевказані три аспекти життєдіяльності партій протягом кінця ХХ – початку ХХІ ст. Базуватися будемо на регіональному південноукраїнському варіанті протестової практики.

Перед тим вкажемо, що протягом п'яти скликань Верховна Рада була практично позбавлена молодих депутатів. Про це свідчить статистика: на початок роботи Верховної Ради І скликання депутатів віком до 30 років було 20 (до кінця – 5); ІІ скликання – 12 (до кінця – 5); ІІІ скликання – 11 (до кінця – 5) [1, с.29-30]. До

Верховної Ради України IV скликання пройшло 15 молодих депутатів (показово, що 11 пройшли по мажоритарних округах з 250-ти [29, с.36-44]. У депутатському корпусі Верховної Ради України V скликання молодих осіб, яким ще не виповнилося 30 років, було лише 16, які представляли Партію регіонів, Наша Україна – Народна самооборона (НУНСА), Комуністичну партію України (КПУ) та Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) [126; 308].

Відповідно, логічно виявляється така дрібниця, що у профільний Комітет з питань молодіжної політики, фізичної культури, спорту і туризму Верховної Ради України IV-VI скликання входило лише по одному депутату, якому було менше 30 років. Тож не випадково середній вік членів Комітету обчислювався 42 роками.

Доцільно проаналізувати партійні програми 2002 р. У передвиборчій програмі «Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна», що отримав на виборах 70 мандатів по багатомандатному виборчому округу, немає спеціального розділу про молодь. Лише в одному місці під пунктом 10 міститься такий текст: «Розробимо фінансово обґрунтовані програми захисту молодого покоління від насильства та наркоманії» [29, с.333]. Конкретніших позицій, що стосуються молодіжної політики, в програмі немає.

У передвиборчій програмі Комуністичної партії України також не було спеціального параграфу про молодіжну політику. В одному з підпунктів стверджувалося: після перемоги на виборах будуть зосереджені зусилля на вирішення таких завдань (далі - текст із програми): «Турботу про молодь зробити одним із головних пріоритетів держави. Створити належні умови для одержання нею безплатної освіти та житла, працевлаштування, створення сім'ї та виховання дітей, зайняти фізкультурою і спортом» [29, с. 490].

Дещо детальніше і конкретніше мова про молодіжні проблеми велася у передвиборчій програмі Соціалістичної партії України. В ній розділ 6 повністю був присвячений молодіжній тематиці, де, зокрема, мовиться: «Дітям і молоді – державну турботу! Зупинимо дитячу безпритульність... Молодь одержить законодавчі гарантії працевлаштування і житлове кредитування. Забезпечимо професіоналізацію армії, скорочення строкової служби до 12 місяців» [29, с.518].

У передвиборчій програмі СДПУ(о), також розглядалася молодіжна проблематика. Характерно, що у передвиборчих програмах СДПУ(о) зразка 1998 р. та 2002 р. молодіжна «тематика» слово у слово повторювалась [252, с.107].

Важливо проаналізувати ті «молодіжні проблеми», що окреслили кандидати у депутати, які перемогли по мажоритарним спискам 2002 р. [11, с.171-172]. Узагальнення їх свідчить про достатньо схоже розуміння проблем. Основні з них можуть бути визначені так:

1. Про молодіжне і патріотичне виховання молоді, виховання молоді на основі національної гордості – в трьох програмах.

2. Участь молоді в системі влади різних рівнів – в одній програмі.

3. Теза: «Молоді повинні мати перспективи в своїй країні, а не за її межами» – в одній програмі. Тим часом, за офіційними даними, число осіб, зокрема молодих (до 30 років), громадян України, що знаходяться за кордоном – 7 млн чоловік, майже третина працездатного населення країни.

4. Проблема працевлаштування молоді, право першого робочого місця, зокрема для тих, хто закінчив середні спеціальні і вищі учбові заклади – у дев'яти програмах.

5. Демографічні проблеми, турбота про материнство і дитинство, про молоду сім'ю – у восьми програмах.

6. Інвестування і підтримка програм будівництва житла для молоді і молодих сімей – в семи програмах.

7. Теза: «Вдосконалення державних законів та суспільних відносин щодо отримання вищої, спеціальної та професійно-технічної освіти. Законодавче сприяння соціальному захисту студентської молоді» – в одній програмі.

8. Проблеми здоров'я молоді, здорового способу життя, спортивного і фізичного виховання, підтримка молодіжного туризму – у трьох програмах.

9. Теза: «Підтримка конкурсними грантами та стипендіями навчання обдарованої молоді округу» – в одній програмі.

10. Важливе положення про підтримку молодих учених, про державні субсидії в науку як основу нових технологій виробництва відмічено в одній програмі.

11. Лише в одній програмі звучить теза про забезпечення розширення можливостей молодіжної ініціативи, забезпечення підтримки молодіжним організаціям.

Таким чином, можна побачити не стільки радикальні заклики, скільки бажання поліпшити соціальне становище з окремих напрямів. Вони гармонійно удосконалювали існуючу державну молодіжну політику, аніж пропонували нову систему політичного впливу або нові механізми реалізації політики стосовно молодого покоління.

З 2002 р. більшість політичних партій починає системну роботу із залучення молоді як до своїх лав, так і щодо розширення симпатій до своїх поглядів. Партійне протистояння, яке почалося задовго до президентських виборів 2004 р., безпосередньо вплинуло на молодь. З'явилася нова форма використання молоді – створення загонів вірних тим або іншим партійним принципам. Для того, щоб сформувані такі угруповання, необхідний був дуже тонкий і серйозний підхід.

Спочатку було анонсовано багатократне розширення соціальних витрат на потреби молоді. Далі були організовані музичні концерти, спортивні змагання, наукові конференції, під час яких активно проводилася непряма агітація. Після цього було підключено декілька різнопрофільних молодіжних організацій, які виразили підтримку В. Януковичу. Не випадково саме у 2002-2003 рр. утворюється «Союз молоді регіонів України». Його осередки достатньо швидко утворюються в Миколаєві, Херсоні, Одесі, Вознесенську, Ізмаїлі та інших містах Півдня України. 17 травня 2003 року в м. Києві відбулися національні збори молоді України. На зібранні було зареєстровано 50 всеукраїнських молодіжних громадських організацій. Миколаївську область представляло Миколаївське обласне відділення Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Союз молоді регіонів України», в особі його голови Жука Миколи [308]. Ціла низка соціальних гасел Партії регіонів знайшла своїх прихильників серед молоді. Особливо це було характерно для південних та східних областей України. Але справжня мобілізація активістів почалася лише у відповідь на «помаранчеві» акції.

Слід визнати, що серйозну увагу до 2004 р. своїм молодіжним підрозділам приділяли і КПУ, і СДПУ(о). І якщо молодіжне крило комуністів вже мало своє історичне коріння і символічне призначення, то соціал-демократам довелося формувати свою молодіжну політику «на ходу» і використовувати наявний потенціал досить раціонально. Для есдеків молодь була кадровим резервом партії. При цьому СДПУ(о) декларувала максимальне сприяння кар'єрному просуванню молодих людей в органах місцевої і державної влади [270]. Їм вдалося створити одну із самих міцних молодіжних організацій України початку XXI ст. – Українську Соціал-демократичну Молодь (далі УСДМ), до якої, за офіційними даними, входило 37 тисяч осіб [270]. Діяли активні осередки УСДМ і на Півдні України [348].

Кульмінацією політичної активності молоді в Україні слід вважати так звану помаранчеву революцію – події листопада-грудня 2004 р. Саме тоді на «майдан» країни вийшла значна кількість молоді. Незважаючи на серйозність фактора ініціативності власне молодих осіб, головним чином на це вплинули підготовка та використання такого потенціалу з боку «дорослої політики». Як відзначали аналітики, порівнюючи події Сербії, Грузії та України, молодь стала безпосередньою рішучою силою цих «різнокольорових революцій». По-перше, всі масові акції цивільної участі проводилися саме за допомогою молоді і насамперед, студентів. По-друге, молодіжні організації виводили на вулиці десятки тисяч чоловік, здатних протистояти силовим підрозділам. По-третє, саме масова участь студентів створювала навколо подій, що відбувалися, ореол «справжньої революційності», видаючи студентський рух за загальнонародний [231; 232; 332].

Молодіжні організації, які утворилися протягом 2002 – 2004 рр. вперше в історії новітньої України охопили всю країну. Масові акції відбулися й в різних містах, у тому числі – Одесі, Миколаєві, Херсоні. Актуалізувалося розуміння молоді як «зарядженого» ресурсу щодо використання її різними політичними силами на своєму боці [332]. Найбільш дієвим інструментом цілеспрямованого маніпулювання молоддю стала діяльність молодіжних організацій. Продовжували розроблятися нові методики, які поповнили резерви «універсальних» технологій. Все це свідчить, що сучасна молодь перетворилася у серйозну технологічну і легко керовану силу [192,

с. 591-592].

Саме під час підготовки та проведення президентських виборів 2004 р. серйозно зросла вага молодіжних сил, які не були формально приєднані до «дорослих» сил. Більшість з них – об'єднання протестного характеру, які виразили свою підтримку В.Ющенку на Майдані. Мова йде про «Пору», «Братство» та інші. На парламентських виборах 2006 р. вони намагалися грати свою самостійну роль, але ідеологічні уподобання заважали їм стати справжніми «партіями молоді» усієї України.

Після подій «помаранчевої революції» молоді політичні активісти істотно вирости в ціні. Вже на парламентських виборах 2006 р. більшість політичних партій активізували роботу в цьому напрямі. Практично, всі суб'єкти виборчої гонки у 2006 р. включили в першу десятку партійних списків активних представників молодого покоління, а також лідерів своїх внутрішньопартійних молодіжних організацій. Політичні партії і блоки почали створювати власні молодіжні організації, а також привертати на свій бік вже існуючі незалежні об'єднання.

Більшість політичних сил покладають на своє молодіжне крило, як правило, дві основні функції. По-перше, вони повинні служити адептами ідеології материнських партій і блоків у молодіжному середовищі. Природно, для того, щоб формувати громадську думку необхідно створити могутні авторитетні структури. Саме на цьому стали концентрувати свої зусилля Партія регіонів, Соціалістична партія України (СПУ), БЮТ, Блок Литвина та ін. По-друге, як вже мовилося, молодіжні ресурси грають роль «гарматного м'яса». У минулій парламентській кампанії молодіжні «диверсійні загони» активно зривали заходів опонентів. Навіть, не дивлячись на те, що виборчі кампанії вже пройшли, впливові українські політичні сили не згорнули програми розвитку молодіжного руху.

У середовищі сьогоденної молоді спостерігається крайня диференціація за самими різними критеріями. Під час активізації політичної свідомості в 2004–2006рр. було створено передумови для консолідації молодого покоління. На жаль, після «помаранчевої революції» в Україні не знайшлося харизматичного молодіжного лідера, який зміг би консолідувати молодь країни, яка брала активну

участь у революції. Частина молодого покоління «з майдану», розчарувавшись, пішла з політики взагалі, частина – спробувала об'єднатися навколо молодіжної партії «Пора», деякі активісти розібрані різними політичними силами.

«Пора» довгий час претендувала на роль виразника інтересів молоді всієї України [261]. Проте, з цим завданням вона не справилася. Не чітко були сформульовані молодіжні інтереси, проблеми, а також методи їх вирішення. Замість цього, керівництво партії узяло на озброєння семантичний інструментарій, який був ефективний в час «помаранчевої революції», але тільки не в новій соціально-політичній обстановці. По суті, «Пора» перетворилася на партію, яка орієнтується на молодіжний електорат, а не на партію – виразника інтересів молоді.

Аналогічна доля виявилася і у спробі консолідувати молоде покоління у межах руху «Народна самооборона» у 2008 р. Радикальність політичних поглядів лідера, а також вибрана стратегія поведінки значно звузили молодіжну аудиторію цієї організації до певного кола представників націоналістичних контркультур.

Що ж до інших політичних партій, які намагалися грати на молодіжному електоральному полі, то їх проблематика, як правило, формувалася дуже нашвидку і поверхнево, і без будь-яких конкретних механізмів щодо реалізації своїх обіцянок. Більш того, лідери партій не включали молодіжні проблеми у зміст своїх завдань.

Інша ситуація виникла у програмі Партії регіонів, яка проголошувала: «Молоді – якісну освіту і гідну роботу, посилення дієвості державної політики у напрямку соціальної підтримки молоді як ключової продуктивної сили суспільства, суттєве збільшення ресурсів фондів молодіжного кредитування на цілі освіти й придбання житла, підвищення стипендії до рівня прожиткового мінімуму, забезпечення студентам пільгових проїздів протягом періоду навчання» [269, с.6-9].

Традицію соціальних декларацій продовжила СПУ. В програмі соціалістів міститься окремий розділ «Молодь та студентство» [271, с.5-8], в якому запевняється, що вони є основою майбутнього України. Кілька разів стверджується, що партія активно захищає інтереси молоді у всіх органах влади. Серед пріоритетних завдань соціалісти називають гарантію працевлаштування студентів,

стипендії не нижчі за прожитковий мінімум, створення юнацьких клубів, пільговий проїзд на транспорті.

У стосунках із молоддю партія також нагромадила свій досвід організаційних дій. Згодом активно діюча молодіжна організація соціалістів – Соціалістичний конгрес молоді на чолі із його лідером Вадимом Місюрою переорієнтувався на СДПУ(о) [332]. «СМС» стала одною із тих сил, які активно брали участь у подіях 2004-2005 рр., у передвиборчих перегонах партії 2006 та 2008 рр., але з часом, вона значно втратила свої позиції у молодіжному середовищі. На сьогодні існують спроби поновлення масовості та авторитету молодих соціалістів [31].

Програма НУНС обіцяє українським студентам стипендії для стажування за кордоном і доступні кредити для освіти, а також удвічі збільшити обсяги молодіжного кредитування. Ще щедріші обіцянки містяться в програмі БЮТ. Все це поки залишається благими намірами, не більш того.

Не дивлячись на відмінність ідеологій, програми всіх парламентських політичних партій містять в більшості випадків типовий набір обіцянок, викладених стандартними фразами. Практично, жодна партія не сформулювала чіткий алгоритм і механізм реалізації їх на практиці. Більш того, проблеми молоді розглядаються локально, у відриві від її загального цивільно-політичного становища.

Парламентські слухання в кінці 2009 року, присвячені проблемам молоді, ще раз засвідчили подвійне ставлення вітчизняного політичного істеблішменту до становища молодого покоління в Україні. З одного боку, на даному етапі впливові політичні гравці знаходяться на стадії переосмислення ролі молоді в політиці, про що свідчить активізація діяльності і концентрація ресурсів з метою створення і розвитку лояльних молодіжних рухів. З другого боку, як показали парламентські слухання, політична еліта не приділяє належної уваги проблемам молоді.

До речі, викликає побоювання той факт, що не тільки народні депутати, міністри та інші політики, але навіть самі представники молоді, в ході парламентських дебатів не виявили активності в обговоренні таких проблем як безробіття, невідповідність системи вищої освіти вимогам ринку праці,

незабезпеченість молоді житлом, розповсюдження ВІЧ/СНІДУ, наркоманії, погіршення стану здоров'я молодих людей.

На той час, українська молодь в більшості випадків – це інструмент в руках впливових політичних сил, за допомогою якого досягається певна мета. Ці дійсні цілі дуже часто навіть невідомі молодому поколінню. По суті, в політиці молоде покоління, навіть його активна частина, сьогодні займається тим, що обслуговує «старожилів». Достатньо складно говорити про молодь як єдину політичну силу. Відповідно, украї важко визначити і відстоювати інтереси аморфної групи, не дивлячись на те, що загальних інтересів у представників всіх соціальних груп молоді існує достатньо багато. Тому саме усвідомлення спільності своїх інтересів повинне послужити головним чинником самоідентифікації молоді як впливового політичного гравця.

Це значно сприяло посиленню уваги партій до молодіжних організацій. Активізація торкнулася, насамперед, пошуку новітніх форм та принципів роботи. Яскравим прикладом є молодіжне крило Партії регіонів. Союз молоді регіонів України взяв на себе зобов'язання проводити державну молодіжну політику від імені Партії регіонів. Це відбулося на V-му з'їзді Союзу молоді регіонів. Ключовою подією з'їзду стало підписання Меморандуму про партнерство та співпрацю між Партією регіонів та її молодіжною організацією. В ході роботи з'їзду делегати обговорили та затвердили Платформу майбутнього та План діяльності «Союзу молоді регіонів України» на 2010-2015 роки. Організація буде активно працювати з розвитку молодіжного руху в Україні та системно представляти інтереси молоді в усіх сферах суспільного життя, активно братимуть участь як у місцевих виборах, так і майбутніх виборах до Верховної Ради [208].

Крім того, «Союз молоді регіонів України» перейменовано на «Молоді регіони». Як повідомив народний депутат від Партії регіонів Максим Луцький, відповідне рішення було прийнято 18 квітня 2010 р. на засіданні правління «Союзу молоді регіонів України». Він зазначив, що зараз «Молоді регіони» є найактивнішою молодіжною організацією в Україні, яка згуртувала навколо себе

велику кількість молодих громадян і допомагає їм ефективно відстоювати свої права та інтереси [208].

Ще однією з активних молодіжних організацій є Народно-демократична ліга молоді (далі НДЛМ), яка розпочала свою діяльність у 1996-1998 рр. [97]. У 2009 р. на ІХ з'їзді було прийнято нову редакцію «програмного маніфесту» організації, в якому, зокрема, визначалося, що вона є «всеукраїнською молодіжною громадською організацією, що об'єднує молодих людей, які сповідують та просувають в суспільстві цінності демократії та свободи, яка є невіддільною від відповідальності цінністю громадянського суспільства» [273]. Безумовно, що принципи настільки загальні, щоб залучити до своїх рядів як можна більший спектр молодих осіб. Основними орієнтирами її діяльності стали соціальні проекти підтримки молодіжної ініціативи: молодіжні муніципалітети, щорічні фестивалі «Студентська республіка» та інші [159].

Показово, що осередки цієї Ліги активно діють у містах південного регіону України. І Одеса, і Херсон, і Миколаїв вже ставали центрами проведення фестивалів студентської молоді (проводяться з 2000 р.) [140]. А такі осередки, як Южний Одеської області вважається керівництвом одним із «продвинутих» організаторів Ліги. Голова та заступник НДЛМ у місті Южному (М.Селянінов і О.Радіонов) не лише створили свій муніципальний орган самоврядування, але й увійшли до складу міської ради як депутати. Подібна модель співпраці молоді із місцевою владою була створена та апробована осередком в Одесі, а вже потім поширювалася на інші міста України [170].

Будучи партією ліберально-демократичного спрямування, НДП пропонує суспільству захист та відстоювання інтересів представників малого та середнього бізнесу. Спочатку керівництво та ідеологи партії вважали, що цього достатньо для привабливості серед молоді. Наприклад, у «Концепції розбудови народно-демократичної партії (2000-2004 рр.)» майже не йшло мови про спеціальні завдання щодо молодіжних проблем, лише зазначено, що партія підтримує НДЛМ, створює спільно з нею сумісні проекти та проводить акції [122]. А у програмі 2005 р. вже існує окремий розділ «Молодіжна політика партії» [264]. В ньому, зокрема,

стверджується, що вона «спрямована на створення реальних умов, стимулів і конкретних механізмів реалізації інтересів і самореалізації молодих громадян країни, здійснення їх життєвих цілей та планів. НДП виступає за дійсну рівність прав, обов'язків і соціальних перспектив молоді поряд з іншими соціальними групами населення, верствами суспільства». Задля цього НДП передбачає створити умови для: «широкого залучення молоді до формування органів народовладдя знизу доверху; розвитку молодіжних громадських організацій, оптимізації системи державної підтримки їхніх програм та проектів...» [264].

Детальне вивчення Програми даної партії засвідчує традиційний спектр декларацій відносно молодіжної політики в Україні. Головною соціальною базою НДП, крім бізнес-активної частини населення, виступає студентство. Ось чому основна увага у конкретних заходах приділяється саме діяльності первинних осередків у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України.

Найбільш істотну увагу молодіжній тематиці в своїй програмі приділила Компартія України. На відміну від інших політичних сил, КПУ має власну, і достатньо розроблену, «Концепцію молодіжної політики Компартії України» [191; 97, 1996, № 44]. Центральною ідеєю є необхідність активної державної участі у виховному процесі, а також державна допомога на початковому етапі входження молодих людей в самостійне життя. Вже під час поновлення КПУ у 1993-1994 рр. актуальними визнавалися питання молодіжної підтримки руху та відновлення ЛКСМУ [188]. Потрібно додати, що з 1995 по 2005 рр. саме представники цієї політичної партії очолювали комітети з питань молодіжної політики Верховної Ради.

Сьогоднішні принципи молодіжної політики КПУ майже не змінилися. Партія продовжує традиційно залучати молодь до своїх протестних акцій (наприклад протести 2003-2005 рр.) [304]. Хоча в останні виборчі кампанії стратегія комуністів дещо змінилася. Продовжуючи традицію «соціальної боротьби за справедливість», комуністи почали активно використовувати молодіжну символіку, сленг та гасла. Активну участь у цьому починає відігравати і комсомол, який у 1996 р. налічував 3 тисячі членів, а у 2008 р. – понад 15 тисяч [189].

Таким чином, комуністи пропонують молоді радикальну зміну сучасної політичної системи та соціально-економічних стосунків у суспільстві. Заради цього вони створили ефективний комплекс ідеологічної пропаганди та агітації. Активно залучаючи молодь до своїх рядів, вони спираються на різноманітні молодіжні організації, серед яких базовою є ЛКСМУ. У південному регіоні України вони створили розвинуту діючу інфраструктуру, яка включає декілька десятків міських та районних організацій КПУ, а також комсомолу.

Партійна інфраструктура КПУ на Півдні України демонструє парадоксальні моменти. Виступаючи авторитетною політичною силою, КПУ має сильну партійну організацію у м. Миколаєві, але слабкий комсомольський осередок. Навпаки, Одеська обласна організація ЛКСМУ більш помітна у своїй діяльності, аніж її «дорослий» партнер. Такий висновок підкріплюється простим контент-аналізом свідчень на офіційному сайті КПУ, зокрема про частоту згадування акцій або ініціатив [188].

Соціальні обіцянки програми НУНС доповнюються пунктом про медичне забезпечення молоді. Крім того, програма містить серйозні положення, щодо духовного розвитку молоді та її самореалізації. Програма НУНС виглядає більш комплексною та відповідає духу наведеної на початку статті декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». Але ця програма поки що залишається декларативною.

Незважаючи на активну участь молоді в акціях та проектах «Нашої України» протягом 2001-2005 рр., партія довгий час не мала свого особливого молодіжного об'єднання. Таку функцію виконували різні представники молодіжного руху: Молодий РУХ, Пора, Братство, Свобода тощо. Лише у 2005р. було утворено «власне» молодіжне крило – «Молодіжний союз Наша Україна». Порівняння свідчень із офіційного сайту партії показує високу активність молодіжного крила «нашеукраїнців» в Одесі та Миколаєві [267].

У передвиборчій програмі БЮТ практично відсутні пункти щодо реалізації молодіжної політики, за винятком положень відносно підняття стипендії до рівня прожиткового мінімуму [209; 274]. Таке ставлення, скоріше за все, обумовлене

політичними причинами. БЮТ був і, скоріше за все, залишається лідером політичних симпатій серед молоді. Тому, мабуть, і вирішили автори програми більше уваги приділити іншим соціально незахищеним групам населення. Тут доречно б було додати, що соціальний блок у БЮТ прописано досить ретельно.

Ще одною відмінністю БЮТ є тривала відсутність безпосереднього молодіжного «сателіту». Він орієнтується на молодь, але не шляхом утворення кадрового резерву. Керівництво вказувало, що третина із 250 тисяч членів партії складає молодь [93]. Її вплив на процеси партійного будівництва та тактики є достатньо високим. Лише у 2005 р., готуючись до виборів до Верховної Ради України, БЮТ вирішив ініціювати та створив «Батьківщину молоду», яка виступила громадським об'єднанням молоді, що симпатизує БЮТ [323].

Програма блоку «Ми» В.Литвина або Народної партії показує, що якщо на виборах 2006 р. молодіжні питання були відсутні, то вже у програмі зразка 2007 р. вони виокремлені у спеціальний розділ [265]. Розуміючи важливу роль молоді, Народна партія спробувала мобілізувати молодь, утворивши громадське об'єднання «Молодь за Литвина» із представництвом у всіх містах України [259]. Але ця організація діяла лише під час виборів.

В цілому, слухним для України виявляється спостереження російського політолога Н.Хохлова: «Політичні партії за своїми статусом та суспільної ролі мають не меншим чином, ніж інші структури, приділяти увагу формуванню та розвитку молодіжного потенціалу країни. Але, як правило, вони згадують про молодь лише у період виборів. Молодіжні організації на базі політичної партії практично не проводять суспільних кампаній, які спрямовані на комплексне вирішення якоїсь проблеми, та молоді лідери звичайно сприймають свої організації як трибуну для участі у «великій» політиці» [356, с.24].

Таким чином, можна стверджувати, що всі без винятку політичні партії України намагалися врахувати специфіку молодіжних проблем. Команди досвідчених пропагандистів і агітаторів розробляли спеціальну методику залучення молоді до політичного процесу, в якій особлива увага приділяється різноманітності форм і методів роботи з нею. Але практика свідчить, що після перемог на виборах

жодна з партій не виконала пункти своїх декларацій про удосконалення молодіжної політики та поліпшення соціального стану молоді.

Безперечно, найвпливовішими суб'єктами політичного процесу були й залишаються політичні партії. Але партії не можуть монополізувати всі форми політичної діяльності й політичної участі людей, а також репрезентувати все розмаїття суспільних інтересів. Після партій найпоширенішою формою політичної участі в політичному, економічному житті є громадські організації, рухи, спілки та асоціації.

Суттєвою причиною піднесення ролі громадських рухів у соціально-політичному житті й у політичній системі суспільства є неспроможність традиційних партійно-політичних інститутів своєчасно помітити і оцінити нові реалії, пов'язані з можливостями участі населення у здійсненні демократичних перетворень.

Представниками громадськості виступають недержавні громадські організації, профспілки, незалежні ЗМІ. Протягом 2005–2009 рр. спостерігалася позитивна динаміка кількісних показників утворення громадських об'єднань. За даними Державного комітету статистики, станом на 1 липня 2009 р. в Україні зареєстровано: громадських організацій та їх осередків – 61610; профспілок та їх місцевих об'єднань – 23564; благодійних організацій – 11972. Загалом 2009 рік показав значні темпи росту громадських організацій в Україні.

Діяльність громадських об'єднань охоплює практично всі сфери суспільного життя України. У їх структурі за спрямуванням та видами діяльності найбільша питома вага (16,2 %) припадала на оздоровчі та фізкультурно-спортивні об'єднання. Об'єднання професійної спрямованості та молодіжні організації становлять відповідно 10,7 % та 10,3 % від загальної кількості громадських організацій, об'єднання ветеранів та інвалідів – 8,8 %, освітні, культурно-виховні – 5,5% [47].

Щодо статусу громадських організацій, то дослідники визначають, що близько 95% загальної їх кількості мають статус місцевих, 4% – всеукраїнський та 1% – міжнародний. А близько 8% організацій – вивчають і розв'язують проблеми молоді.

Чисельними та структурованими об'єднаннями громадян України є профспілки. Втручаючись у сферу політики, профспілки стикаються з необхідністю визначити свої взаємини зі структурами державної влади, політичними партіями, іншими громадськими об'єднаннями та рухами.

Сучасний стан профспілкового руху в Україні охоплює всі регіони країни, всі галузі економіки, всі форми власності та господарювання. Найвпливовішими в Україні профоб'єднаннями залишається Федерація профспілок України (ФПУ), яка була створена в 1990 р. і є правонаступником Всесоюзної Центральної Ради Професійних Спілок (ВЦРПС). До складу ФПУ входять понад три чверті членів профспілок. Водночас активно розвиваються незалежні профспілки, які намагаються повніше враховувати у своїй діяльності нові соціально-економічні реалії. Спостерігається також тенденція до утворення молодіжних (зокрема, студентських) профспілок, що є виявом загальної активізації молодіжного руху в Україні. ФПУ проводить молодіжну політику на всій території України через відповідні виборні органи профспілкових організацій та їх об'єднань.

У 2004р. Постановою Президії ФПУ було затверджена концепція молодіжної політики Федерації профспілок України [249]. Підтримуючи зусилля державних органів влади, громадських організацій щодо активізації молодіжної політики, сподівається, що запропонована Концепція сприятиме поліпшенню соціально-економічного становища молоді, її подальшій соціалізації в суспільстві, національному й патріотичному вихованню.

Певна частина молоді не має можливості отримувати безоплатну освіту, підвищувати кваліфікацію або перекваліфіковуватись. Через високий рівень безробіття виникають труднощі з отриманням першого робочого місця. Надзвичайно складною є проблема забезпечення молоді житлом: державні кошти на житло майже не виділяються, а молодь через низькі особисті доходи здебільшого не має змоги його придбати.

Мережа молодіжних організацій профспілкового напряму широко розгорнулася по всій території України і представлена майже у всіх формах політичної та соціальної організації суспільства. Проте зареєстровані організації не

розв'язують проблем працюючої молоді, а профспілки недостатньо використовують свої можливості щодо її соціально-економічного захисту. Як наслідок, молоді люди не вбачають у профспілках гаранта необхідної підтримки, а це в свою чергу обумовлює істотне скорочення профспілкових рядів.

Реалізація молодіжної політики профспілкового руху на регіональному та місцевому рівні передбачає:

- створення при профкомах постійних комісій з питань роботи з молоддю, а також мережі профспілкових молодіжних осередків, які б сприяли вихованню активної життєвої позиції молодої людини;
- розширення інформування молодих людей про роботу профспілок;
- проведення масових акцій на захист соціально-економічних, духовних прав та інтересів юнаків і дівчат;
- включати до галузевих, регіональних і колективних угод з роботодавцями вимоги щодо гарантій соціального захисту молодих трудівників, відстоювати права працівників на безпечні умові праці, вести боротьбу проти дискримінації юнаків і дівчат у питання оплати праці.

Прикладом діяльності регіональних профспілок щодо рішення молодіжних проблем може бути Регіональна угода між Одеською облдержадміністрацією і обласною організацією роботодавців та федерацією профспілок області на 2007-2009 рр. В якій зазначено (пункт 1.6.), що необхідно «поліпшити використання трудових ресурсів регіону, підготовки робочої сили відповідно до потреб ринку праці, підвищення якості робочої сили на підприємствах, установах, професійно-технічних навчальних закладах, організаціях усіх форм власності. Проводити профорієнтаційну роботу серед молоді з метою її професійного самовизначення, запобігання молодіжному безробіттю» [278].

Реалізація вищезазначених положень сприятиме активному залученню молоді до профспілок, позитивно впливатиме на гармонійний розвиток молодої людини.

Розвиток громадянського суспільства, його стабільність тісно пов'язані з розвитком особистості взагалі і особистостей жінки та чоловіка зокрема. Сьогодні в Україні, згідно даним Міністерства юстиції України, нараховується понад 700

жіночих організацій. Вони впливають на вдосконалення законодавства та механізмів щодо поліпшення становища жінок, прагнуть суспільного визнання організованого жіночого руху як важливого державотворчого чинника.

Основою практичної діяльності більшості жіночих об'єднань є принцип гендерної рівноваги та рівних гендерних можливостей. Ці організації не наполягають на зміні існуючої гендерної системи, а утвердження гендерної рівності вбачають у досягненні політичних, юридичних, економічних прав рівних з чоловіками. В діяльності цих організацій жіночі питання поєднуються з вирішенням економічних, соціальних, політичних питань.

Вони все активніше займаються важливими проблемами молодого покоління. Жінки виступають керівниками ряду міських і районних осередків, філіалів відповідних громадських молодіжних та дитячих організацій. Також займають пріоритетні позиції у сфері охорони здоров'я, значна питома вага їх серед працівників освітньо-культурних закладів, в яких проводиться системна робота по вихованню громадян усіх вікових категорій, особливо молоді.

Основними функціями жіночих громадських організацій є: організаційна (створення нових товариств, залучення молоді як нових членів); інтеграційна (об'єднання з регіональними та іншими організаціями); координаційна (встановлення контактів між громадськими організаціями).

Важливим напрямом діяльності жіночих громадських організацій є соціально-психологічна підготовка та формування здорового способу життя молодих жінок і дівчат.

Форми співробітництва жіночих і молодіжних громадських організацій різноманітні: спільне проведення заходів, створення проектів, інформаційне забезпечення керівників організацій та їхнього активу.

Значний досвід такої співпраці має управління у справах сім'ї та молоді Миколаївської облдержадміністрації й обласного центра соціальних служб для молоді, спільними зусиллями яких у 2001 р. був створений Обласний гендерний центр. Він являє собою об'єднання, що сприяє суспільному усвідомленню ролі й місця чоловіків і жінок у суспільстві.

Також у Херсоні був створений Проект під назвою «Організація роботи Жіночого Інформаційного Центру», спрямований на просування жіночого руху та жіночих організацій Херсонщини шляхом створення консультаційно-ресурсного центру на базі громадської організації «Успішна жінка». Цільовою групою проекту явилися жіночі громадські організації та громадські організації, які опікуються проблемами жінок та діють на території Херсонської області. В рамках роботи Центру було налагоджено дружні стосунки зі значною кількістю громадських організацій м. Херсона та області, у тому числі молодіжних. Лідери деяких організацій приймали активну участь в усіх заходах Проекту, навіть тих, які прямо не були пов'язані з їх статутною діяльністю [276].

Однією з найважливіших рис нашого часу є відродження волонтерського руху, який залучає громадян до участі у зміні всіх сторін життя на краще, формування нових відносин у суспільстві, що в цілому сприятиме вирішенню багатьох проблем сьогодення. Воно широко розвинене у світі й розглядається як глобальний процес об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок на благо свого та світового співтовариства.

Сьогодні активно діють тисячі волонтерських організацій, що зосередили свою увагу на подоланні нестатків і відстоюванні інтересів громадян. Ці організації й окремі волонтери демонструють прагнення, готовність і здатність у служінні людям. Це, в основному, дитячі, молодіжні, жіночі, культурологічні, релігійні організації, організації патріотичного спрямування, громадські організації соціально-медичного профілю, організації, що спеціалізуються на роботі з інвалідами та ін.

Найбільш активно соціальну роботу з дітьми та молоддю проводять волонтери дитячих, жіночих, молодіжних організацій. При цьому вся робота виконується на волонтерських началах. Ці організації надають широкий спектр соціальних послуг соціально незахищеним категоріям населення: організація дозвілля; консультації та юридична допомога у захисті прав людини; психологічна допомога; патріотичне та моральне виховання; патронаж вдома, батьківські університети, педагогічна допомога; гуманітарна допомога.

Безперечно, соціальна робота громадських організацій різна за спрямуванням і залежить від профілю конкретної організації. Усі громадські організації мають великий потенціал, реально – кожна група цих організацій має свій специфічний об'єкт соціальної допомоги і свої форми роботи з ними. Враховуючи, що соціальна допомога членам громадських організацій здійснюється на волонтерських засадах, вона безкоштовна, що дуже важливо в умовах економічної кризи. З іншого боку, участь самої молоді у діяльності цих організацій є незаперечним виховним фактором для кожного члена організації.

До соціальної роботи з молоддю залучені волонтери молодіжних організацій, їхня соціальна діяльність дещо подібна роботі дитячих організацій: шефська допомога ветеранам, пенсіонерам, самотнім людям. Проте саме вікова різниця визначає форми і методи соціальної роботи. Молодіжні організації орієнтують своїх волонтерів на соціальну допомогу в першу чергу молодшим і старшим, але не своїм одноліткам. Стосовно молоді молодіжні організації виступають здебільшого пропагандистами того чи іншого політичного напрямку, а масові заходи, організовані ними, теж мають політичне спрямування. Соціальна робота волонтерів молодіжних організацій, як правило, обмежується організацією дозвілля, рідше – захистом прав молоді. А індивідуальна і групова консультативна соціальна допомога молодіжними організаціями практично не надається. Для надання соціально-психологічної допомоги своїм членам молодіжні організації користуються послугами ЦССМ. Херсонська асоціація молодіжних організацій та неформальних об'єднань «Фрідом» організовує концерти по районах області із залучення спеціалістів Херсонського обласного центру ССМ.

Волонтерський рух в південному регіоні не тільки набуває широкого розповсюдження, але й міцніє, збагачується цікавим досвідом, стає невід'ємним чинником суспільного життя. Наприклад у районах і у містах Одеської області створені волонтерські центри, які у співпраці з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями проводять активну роботу щодо надання широкого спектру соціальних послуг різним категоріям населення, але основний акцент у своїй діяльності роблять на матеріальній підтримці окремих

осіб, груп чи сімей. Якщо ж вдатися до статистики, то можна стверджувати, що в області на сьогодні діє 41 волонтерський центр, 178 комісій і груп, загальна кількість волонтерів складає понад 16 тис. осіб [194].

У різних регіонах залучення людей до діяльності волонтерами відбувається різними шляхами і на основі різних принципів. Найбільш розповсюджений варіант – залучення студентів відповідних спеціальностей (соціальних робітників, психологів, юристів, медиків) до соціальної роботи через волонтерські групи.

Більша частина волонтерів працює в недержавних організаціях (НДО). Вони є одним із джерел людських ресурсів НДО. Їхня робота – основа недержавного сектору. За словами лідера Одеського клубу «Чужа дитина», недержавні організації, не маючи реальних джерел фінансування, використовують як головний ресурс безкорисливу добровільну працю своїх членів і принесенню ними матеріальні ресурси [194].

Для роботи волонтером потрібна відповідно теоретична і практична база. Так, протягом 1997-1998 років у м. Миколаєві під час реалізації програми «Волонтер Телефону довіри» пройшли курс підготовки, лекційні заняття, рольові та психологічні тренінги, стажування на «Телефоні довіри» 25 волонтерів, які після навчання отримали відповідні сертифікати [174].

Волонтерська діяльність на Півдні Україні, хоча і нестала масовою, проте є такою, що дозволяє говорити про неї як про суспільне явище та як про важливу складову діяльності недержавних соціальних служб.

На сьогоднішній день великою проблемою у соціальній роботі громадських організацій Півдня України є їх невелика кількість і нечисленність, що значно перешкоджає залученню цих добровольців до волонтерського руху. Так, як більшість волонтерських угруповань виникають стихійно та бере участь в одноразових акціях чи заходах, існує нагальна необхідність розробки системного підходу до залучення волонтерів, організацій їх діяльності та підтримки волонтерського руху.

Одним із важливих інститутів громадянського суспільства виступають незалежні ЗМІ. В суспільстві, що трансформується, роль засобів масової інформації

значно посилюється, оскільки саме в такі періоди зростає потреба громадян точніше, об'єктивніше оцінювати суспільні явища і події.

Важливою проблемою досліджень з молодіжної тематики залишається вплив ЗМІ на масові аудиторії та його ефективність. Інтерес і довіра до діяльності ЗМІ в сучасних умовах визначається тим, наскільки цікавою для молоді є їх тематика, наскільки визначальною є їх роль у житті нинішнього динамічного суспільства.

Не можна недооцінювати цієї ролі, оскільки ЗМІ в цілому – це впливовий інформаційно-пропагандистський апарат, який є засобом соціалізації молодого покоління. І хоча різні інститути суспільства, соціальне середовище, в якому живе і виховується молодь (сім'я, друзі, школа, однолітки), є суттєвим фактором формування її свідомості та поведінки, однак спілкування, об'єднання в групи за інтересами відбувається і під впливом ЗМІ, тих зразків життєдіяльності, які їй нав'язуються та пропагуються інформаційними засобами.

Розвиток недержавного регіонального мас-медіа у контексті висвітлення молодіжної проблематики становить особливий об'єкт зацікавлення.

У Миколаївському регіоні станом на 1 жовтня 2004 року, за даними Обласного управління у справах преси та інформації Миколаївської обласної державної адміністрації, було зареєстровано 335 друкованих видань, серед яких 313 газет і 20 журналів. Із них систематично виходять лише 118. Що ж до молодіжних друкованих ЗМІ, то на Миколаївщині налічується лише три видання для дітей і два для молоді та студентства [258].

Це свідчить про сумнівне становище молодіжної журналістики. Щоправда, помітні й позитивні зрушення в процесі якщо не виготовлення, то, принаймні, консолідації молодіжної преси.

Так, два роки поспіль у Києві проходила виставка «Молодіжна преса в Україні», ініціаторами якої стали Міністерство у справах сім'ї та молоді України, молодіжна громадська організація «Соціалістичний Конгрес Молоді», Український національний комітет молодіжних організацій, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Миколаївський регіон був представлений трьома виданнями: «Молодіжний меридіан» (друкований орган

обласного осередку «Соціалістичного Конгресу Молоді»), «Агросвіт» (Миколаївський державний аграрний університет) та «Педагог» (Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського).

Молодіжна тема практично відсутня на вітчизняному телебаченні, оскільки є малоліквідною. Проте як на державних, так і на приватних телеканалах молодіжні передачі відсутні. Тож молоді доводиться задовольнятися лише інформаційними програмами, де час від часу таки з'являються сюжети, що становлять для неї інтерес. Нині недостатньою є надання представникам різних молодіжних рухів інформаційно-аналітичної та статистичної інформації. Виховуючи молодь, регіональні мас-медіа повинні не лише вписуватися в інформаційний простір України, а й доповнювати його систему.

Серед перешкод, що заважають молоді стати активним учасником державотворчих процесів можна назвати такі, як неконсолідованість молодіжного руху та недостатня поінформованість молоді щодо основних подій у молодіжній політиці, так і до своїх можливостей впливу на них.

Таким чином, громадським об'єднанням відводиться важлива роль у вирішенні молодіжних проблем. Саме сучасні громадські організації не тільки надають можливість для задоволення особистісних потреб та інтересів молодих людей, але й сприяють формуванню ціннісних орієнтацій, соціального досвіду, визначенню соціального статусу молоді. Водночас варто визнати, що існує фундаментальний розрив між актуальними завданнями з однієї сторони й відсутністю реальної координації між діями регіональних політичних і громадських інститутів та молодіжним рухом.

Також можна стверджувати, що престиж партій, державних і громадських структур влади значно понизився. Традиційна персоніфікація в політиці, яка затвердилася в нашому суспільстві у попередні десятиліття, створює певні труднощі в сприйнятті і відповідних оцінках діяльності політика в рамках діяльності якої-небудь партії чи руху. Політичний авторитет, як і авторитет людських відносин створюється роками, опирається на конкретні вчинки. Сьогодні більшість політичних діячів відстоює корпоративні, кланові, в більшій

мірі особисті інтереси, і лише в незначній мірі інтереси свого електорату чи соціальної групи, зокрема молоді.

У висновках до Розділу 2 відзначається, що сьогоднішня реалізація державної молодіжної політики на регіональному рівні отримала достатнє законодавче та інституційне забезпечення.

Однак, нормативне регулювання молодіжної сфери, продекларовані у відповідних Законах, постановах і регіональних рішеннях щодо тенденції, принципів та завдань хоча й передбачають успішну реалізацію державної молодіжної політики, але виходячи з суперечливості й неузгодженості констатації та пропозицій все ще стримують на місцях ефективне здійснення важливих молодіжних питань.

Аналіз впровадження регіональних молодіжних програм на Півдні України свідчить про узгодження загальнонаціональних інтересів з територіальними, колективними та особистими зацікавленнями молодих людей. Однак на практиці існує відсутність критеріїв й індикаторів за якими можна було б здійснювати ефективне оцінювання задоволення молодіжних соціальних потреб. Тому сьогодні доцільно й надалі зосереджувати зусилля на вивчення стану у молодіжному середовищі та наукового прогнозування відносно розроблення й впровадження на місцях нових регіональних молодіжних програм.

Що стосується врахування регіональними політичними і громадськими інститутами специфіки сучасних молодіжних викликів, то в розділі стверджується, що всі без винятку політичні партії і блоки, громадські рухи намагаються враховувати своєрідність регіональних молодіжних проблем у південному регіоні України, однак, як свідчить практика все це найчастіше декларуються в політичних програмах, заявах та закликах і зовсім в незначній мірі все це спрямовується на конкретне удосконалення молодіжної політики та поліпшення соціального стану молоді.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ШЛЯХІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОЛОДІЖНОГО РУХУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

3.1. Особливості класифікації етапів в розвитку молодіжних об'єднань та їх типологізація у південному регіоні України

Молодіжний рух як комплекс соціально-політичних проявів інтересів молодого покоління, що виражалися у різноманітних формах суспільної активності, протягом 1991 – 2009 рр. на Півдні України пройшов декілька етапів. У загальноукраїнському масштабі можна стверджувати, що лише на початку ХХІ ст. почала відчуватися наявність нової генерації, яка вже виросла в умовах демократичного незалежного суспільства. Але для молодіжного середовища, як відмічають науковці, зміна поколінь відбувається набагато швидше [91, с.32-33; 110, с.112-115; 205, с.76-77; 320, с.56; 366, с.26-28]. За експертними оцінками у сучасних обставинах когортні трансформації молодіжна «система» переживає кожні 3-5 років. Тобто, у молодіжному соціальному просторі Півдня України змінилося не менше трьох генераційних формацій.

Ще однією важливою характеристикою молодіжного руху взагалі є його мобільність. Вона не лише віддзеркалює динаміку зовнішніх щодо суспільства факторів, скільки має іманентну природу. Як серед об'єднань, так і на індивідуальному рівні виявляється легкість переходу від одного напрямку до іншого у своїй ідеології та практиці соціального буття. Можна простежити яскраві приклади, як «неформальне» об'єднання входить до певного крила молодіжної партії, або як окремі особи, будучи лідерами конкретних організацій, радикально змінювали свої уподобання. Емпірику цього ми неодноразово наведемо нижче.

Молодіжні рухи виникають у процесі соціально-економічного та соціально-політичного розвитку суспільства і їх зміст та форма діяльності значною мірою відображають соціокультурну, історичну, демографічну, політичну та інші специфіки кожної окремої країни, кожної окремої ситуації.

Окрім організуючої ролі в процесі взаємодії молоді зі старшими поколіннями, молодіжні рухи є і практичними засобами, що відкривають канали комунікації всередині одного покоління, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому. Вони є не просто найбільш ефективним засобом привернути увагу «дорослого» суспільства до потреб молоді, а й інструментом пристосування суспільства до цих потреб.

Молодіжний рух як форма вияву соціальної активності молоді є найефективнішим механізмом взаємодії підростаючих поколінь із суспільством. «У рамках молодіжного руху молода людина не лише проходить соціалізацію, здобуває необхідний досвід, але й самореалізовується, – стверджує донецький політолог А.Фіщук – Молодіжний рух є середовищем, в якому йде формування локальних молодіжних культур та стилів життя, що пізніше, зазнавши певних модифікацій, поширять свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства в цілому. Тому дуже важливо, щоб молодіжний рух як сукупність різних організацій, неформальних об'єднань, течій являв собою активну складову громадянського суспільства з дієвими механізмами саморегуляції, самоорганізації та контролю, що дозволить й надалі розвивати українські демократичні інститути» [354].

Протягом існування незалежної української держави політико-громадянські молодіжні рухи пройшли тривалий шлях зародження, функціонування та розвитку. За допомогою таких критеріїв, як масовість, характер діяльності, ідеологія, напрями її проявів, можна визначити такі етапи розвитку молодіжного руху на Півдні України:

- 1 етап (1991 – 1997 рр.) – виникнення перших молодіжних організацій та формування громадських об'єднань, розквіт «неформального» руху;
- 2 етап (1998 – 2004 рр.) – створення загальнонаціональних спілок молоді, зростання політичної активності молоді, перші досвіди їх впливу на державну політику;
- 3 етап (2005р. – до сьогодні) – політична та соціальна диференціація у молодіжному середовищі, виникнення новітніх форм взаємодії «молодь – суспільство»

Ця періодизація деталізує етапи, які пропонували визначати раніше [35, с.190-193; 149, с.109-115].

Слід відзначити, що сучасний молодіжний рух виник у період трансформації політичної системи України від тоталітаризму до плюралістичної демократії. Його бурхливий розвиток зумовили певні соціально-економічні проблеми, які переживало українське суспільство у новітні часи. «Становлення державного механізму і, отже, становлення державної молодіжної політики, взаємоспівпраця молодіжних організацій та держави відбувалися шляхом спроб та помилок», – стверджує В.Кулік [138, с.40].

Організований молодіжний рух в Україні перманентно продовжує змінювати свої форми, засоби та методи роботи. З'являються нові лідери, нові структури, виникають на поверхні раніше приховані тенденції.

Періодизація розвитку молодіжного руху в Україні, власне як і періодизація розвитку будь-яких соціально-політичних структур, має базуватися на комплексному підході до зазначеної проблематики. У сучасній політичній науці існують певні теоретико-методологічні підходи для визначення періодів та етапів розвитку досліджуваних об'єктів, які дозволяють сформуванню відносно чіткої картини генези об'єкта. Так, В. Якушик виділяє чотири підходи щодо періодизації розвитку соціально-політичних структур:

1. Визначення «історичних віх» як меж, що розділяють певні етапи на шляху прогресу або різні неієрархізовані етапи (при цьому самі «віхи» виступають у вигляді результату впливу деяких реально значущих або у дійсності малозначущих, але міфологізованих факторів, наприклад, проведення з'їздів чи пленумів правлячої партії, зміни керівництва держави і таке інше).

2. Встановлення показників прогресу (чи регресу, якщо розвиток оцінюється негативно), які характеризують внутрішній розвиток системи.

3. Виділення набору можливих ідеальних («чистих») станів досліджуваного об'єкта.

4. Поєднання в тій чи іншій пропорції елементів декількох із зазначених вище підходів [372, с.31-32; 373, с.56-59].

Ці підходи можна застосовувати при періодизації «життєвих циклів» не лише політичних структур, але і організованого молодіжного руху. Проте, слід пам'ятати, що перші три підходи не вичерпують всієї різноманітності та багатовимірності процесу. Тому, при виробленні періодизації розвитку сучасного організованого молодіжного руху в Україні потрібно виходити з необхідності застосування четвертого критерію, тобто поєднання в тій чи іншій пропорції елементів кількох із вищезначених підходів.

Так В.Головенько вважає, що «окреслюючи періодизацію історії молодіжного руху, необхідно враховувати, що її критерії складаються з двох взаємопов'язаних елементів» [45, с.34-35]. На його думку, перший – характеризує зовнішні, об'єктивні умови розвитку цього процесу – рівень демократизації державного будівництва, розмах і форми громадянського руху взагалі, зміни політичної ситуації, в якій розвивається молодіжний рух, ставлення суспільства до молодіжних проблем тощо. Другий елемент критеріїв періодизації прив'язується до «розкриття змісту цього процесу шляхом аналізу діалектики розвитку складових частин самого молодіжного руху, їх впливу на життя суспільства загалом, вирішення проблем молоді зокрема, визначення місця молодіжного руху в політичній системі суспільства тощо» [45, с.35].

Безумовно, що на основні етапи сучасного молодіжного руху помітний вплив мали такі чинники, які відбивалися на розвитку всієї політичної системи України. Перш за все, аналізуючи головні етапи, можна простежити співвідношення розвитку партійної системи та організованого молодіжного руху. Тому, деякі політологи при розгляді сучасного організованого молодіжного руху звертаються, в першу чергу, до періодизації розвитку партійної системи України, тим самим ігноруючи суто молодіжну специфіку явища.

Поступове структурування молодіжного руху відбувалося паралельно аналогічним процесам у суспільстві в цілому. Переживши стадію масових громадсько-політичних акцій, молодіжний рух сконцентрувався нині саме в організованій, формалізованій частині спектру проявів соціальної активності – як найбільш ефективній стосовно захисту своїх інтересів. За даними соціологічного

дослідження, проведеного автором на Півдні України, на питання, що спонукає молодь до участі у діяльності молодіжних об'єднань та рухів молоді респонденти відповідали таким чином: а) можливість кар'єрного зростання – 38,6%; б) можливість залучення до суспільно - політичних процесів – 30,5%; в) можливість задоволення власних інтересів – 48,6% [див. додаток].

Витиснені на периферію суспільства, вичерпавши для себе можливості неформального руху, його соціального протесту, молоді люди усвідомлюють необхідність політичної боротьби, як це було у 1988–1990 рр., у 1994–1995 рр. та 2002-2005 рр. [43, с.102]. І навпаки, зневірившись у політиці, молодь йде до «неформалів», сподіваючись знайти серед них однодумців. Час від часу члени молодіжних організацій, відійшовши від активної діяльності, переходять до неформальних ініціатив.

На сьогодні існує кілька підходів до визначення критеріїв класифікації молодіжних організацій. Так, марксистський підхід передбачає насамперед класову приналежність членства тієї чи іншої організації. Психологічний підхід розглядає та класифікує молодіжні структури виходячи з ролі спільності інтересів та завдань у процесі виникнення організації. Юридичний підхід головним критерієм вважає реєстрацію організації та статутно оформлену задекларовану мету діяльності. Останнім часом найбільшого поширення набув ідеологічний підхід, тобто така типологізація молодіжних організацій, яка виходить з їхньої ідеологічно-політичної орієнтації. Однак, слід зазначити, що хоча вплив політичних структур та ідеологічних течій на організований молодіжний рух досить значний, він все ж не є визначальним. Існує ціла низка молодіжних організацій, які абсолютно не заангажовані політично чи ідеологічно [205]. Тому, намагаючись класифікувати молодіжні структури, ми головним критерієм вважаємо не ідейно-політичне забарвлення, а характер діяльності організації.

В українській політологічній думці оригінальну систематизацію молодіжних об'єднань на підставі аналізу політичних партій запропонував В. Якушик [373, с.122-124]. Для створення комплексної типології молодіжних організацій він згрупував головні критерії їх класифікації у п'ять блоків: соціальна база

молодіжного об'єднання; специфіка генези організаційних принципів та структури молодіжного об'єднання; особливості системи здійснюваних молодіжним об'єднанням функцій; роль молодіжного об'єднання в суспільстві; характер впливу молодіжного об'єднання на суспільні процеси.

Власні типологізації існуючих в Україні молодіжних об'єднань сформулювали О. Корнієвський [123; 124, с.19; 125, с.25-37] та А. Скрипник [195, с.12-14; 311, с.18-24]. В якості основного критерію таких типологізацій молодіжних організацій в сучасній Україні вони пропонували звертати увагу на функції, які виконують ці об'єднання у суспільстві.

Всі узагальнення зводяться до врахування таких критеріїв та ознак: особливості соціальної бази молодіжних організацій; специфіка генезису, організаційні принципи та структура організації; основні функції молодіжної організації; місце молодіжної організації в суспільстві; особливості впливу на суспільні процеси.

В ході типологізації також враховувалися такі фактори: етнічної та расової приналежності членів; релігійність; стать молодих людей; вік учасників (діти, підлітки, молодь); їх професійні особливості (учні, студенти, молоді фахівці, бізнесмени тощо); стан здоров'я (організації інвалідів).

Не менш ефективною виявляється й класифікація, в основу якої покладено формат діяльності об'єднання молоді: особливості членства (індивідуальні, колективні, змішані); ступені демократичності (демократичні, недемократичні): рівень відкритості (легальні, напівлегальні, нелегальні); ставлення до соціально-економічної політики у суспільстві (ультраліві, ліві, лівоцентричні, центричні, правоцентричні, ультраправі); міра впливу на молодь (дуже впливові, впливові, маловпливові, не впливові); ставлення до історичного розвитку даного суспільства та його політичної системи (прогресивні, консервативні, реакційні); ступені релігійної приналежності (релігійні, атеїстичні, світські); способи фінансування (державні, політичні, недержавні або громадські); рівень підпорядкування (всеукраїнські, регіональні, місцеві); не менш важливим є також врахування характеру існування організації (формальні, неформальні); кількість їх членів (масові, малочисельні); та

політико-ідеологічне спрямування (деполітизовані, із широкою ідейною платформою, високополітизовані) [205].

Проблема інституалізації та легалізації також стає важливою ознакою типології об'єднань у молодіжному середовищі [7, с.98-111]. Але, як вважають фахівці, громадянські об'єднання молоді мають менший ступінь декларування та офіційного визнання, аніж їх «дорослі» партнери. Практика довела, що не завжди гурток чи група молоді, яка має чітку структуру, активну діяльність, масовість та інші ознаки зорганізованості, намагаються отримати юридично-публічне визнання. Та й весь комплекс діяльності тих чи інших формувань зазвичай визначити дуже складно, тим більше у перехідному суспільстві, бо саме суспільство ще не має стабільної структури та чітко розмежованих функцій. Але поза наявністю чи відсутністю загально визнаної класифікації, так само як і можливостей її застосування, в сучасній Україні все ж існує доволі збалансована мережа молодіжних структур.

Тож єдиним практичним рішенням за такого стану речей буде прийняття альтернативної системи класифікації, що більше відповідатиме реальному стану речей. Адже поруч з ускладненнями, спричинюваними загальною ситуацією в суспільстві, додаткові труднощі полягають у тому, що програма, декларовані принципи, статут та юридичний статус організації часто не відображають об'єктивної ситуації і жодним чином не впливають на її дійсний соціальний статус. Тому автор дисертації пропонує власну типологізацію молодіжних об'єднань, критерієм якої є характер діяльності кожної окремої молодіжної організації. В основу запропонованої класифікації покладено критерії та стандарти ЄС [183]. У практичній площині така типологія включає:

- молодіжні філії політичних партій;
- громадсько-політичні організації молоді;
- національні молодіжні організації;
- студентський рух;
- молодіжні релігійні організації;
- благодійні фонди для молоді та молодіжні благодійні фонди;

– молодіжні партії. Крім того, можна додати:

– молодіжні структури, що утворюються здебільшого за ознакою фахової приналежності, під час навчання або роботи. Об'єднуються, наприклад, учні, студенти та молоді спеціалісти. В Україні існує цілий ряд молодіжних фахових організацій. Складність визначення цієї підгрупи молодіжних об'єднань полягає у специфічній конотації поняття «фах». Неможливо визначити фахову приналежність лише за наявністю відповідної освіти. Тому маємо взаємопов'язані підгрупи, наприклад, фахові, наукові, літературно-мистецькі. Досить важко провести межу між професіоналізмом та аматорами;

– наукові, літературно-мистецькі та культурологічні організації. На відміну від «неформальних» літературних «тусовок» та салонів, літературні та мистецькі організації намагаються шляхом об'єднання зусиль відстоювати свої інтереси, зокрема, фінансування своїх видань. Однак, такий напрямок не вичерпує всієї гами інтересів молодих літераторів та митців. Більшість літературно-мистецьких організацій утворюється на ґрунті прихильності до визначеної течії в мистецтві;

– позашкільні та спортивно-патріотичні організації молоді. До них ще можна віднести дитячі виховні організації та специфічні загальноукраїнські спортивні асоціації, зокрема в галузі єдиноборств.

Специфіка такого підходу дає підстави для репродукування ще одного варіанту внутрішньої типології молодіжного руху, який включає:

– найбільш важливу ланку молодіжного руху – молодіжні організації, під назвами союзи, спілки, асоціації, рухи, тощо і які є назвами, масштабами діяльності та політичним забарвленням;

– різноманітні громадські молодіжні та дитячі фонди такі як Дитячий фонд України, благодійний фонд підтримки робітничої та селянської молоді, Український фонд студентів, Фонд «Молода Україна»;

– аматорські клуби за інтересами, що різняться як за напрямками (культурологічні, спортивні тощо), так і за формами діяльності;

– молодіжні об'єднання, які не мають чітко вираженої організаційної структури, програмних документів. Їх називають «неформальні групи». До 80-х рр.

XX ст. «неформалами» називали майже всі молодіжні організації, окрім комсомольської та піонерської. Сьогодні «неформальні групи» – це групи людей, яких зв'язують особисті, не закріплені організаційно та не оформлені юридично зв'язки;

- молодіжні секції, філії, «крила» при дорослих громадських організаціях та партіях;

- молодіжні підприємства, госпрозрахункові установи, що діють при громадських молодіжних організаціях, а також окремі об'єднання молоді, які займаються виробничою, комерційною діяльністю не в межах громадських об'єднань;

- студентські об'єднання такі як профспілкові організації студентів, фахові студентські організації та об'єднання за інтересами і органи студентського самоврядування.

Динамічність та рухливість громадських організацій молодіжного напрямку ускладнює чітке з'ясування ознак вказаних об'єднань. Однак серед принципових можна визначити:

- офіційно оформлене членство (причому у різних формах: видача членських квитків, нагрудних значків та інше);

- участь членів об'єднання у створенні його матеріальної бази, у тому числі шляхом сплати вступних і членських внесків;

- участь у самоуправлінні об'єднання (тобто у загальних зборах організації, бути членом секретаріату або представником виконавчих органів – правління);

- обов'язкова наявність статуту об'єднання, інколи, можливо, програми чи іншого установчого документу.

Сучасні молодіжні організації та рухи можна класифікувати за різними критеріями: за масштабами діяльності, соціальною орієнтацією, політичними та ідеологічними уподобаннями, ставленням до влади. Саме це засвідчують данні соціологічного дослідження, проведеного дисертантом на Півдні України. Найбільш активними на сучасному етапі виявились молодіжні об'єднання та рухи такого спрямування: а) політичного – 27,3%; б) громадсько-соціального – 33,2%; в)

спортивно-патріотичного – 30,9%; г) культурно-мистецького – 27,7%; д) екологічного – 14,1%; е) наукового – 12,7%; є) релігійного – 8,6%; ж) благодійного – 24,1%; з) зовсім не цікавить участь у молодіжних організаціях – 9,5% [див. додаток].

Процес виникнення і становлення молодіжних громадських організацій різноманітний, проте він в цілому має чотири основних стадії. За спостереженнями політологів [43, с.31-33], можна виокремити такі стадії створення молодіжних організацій:

- номінальну фазу, на якій молоді люди лише об'єднуються в організацію, причому цей процес є стихійним, а тому зв'язки між ними є досить слабкими;
- період формування, коли зміцнюються зв'язки між членами організації, а також розвиваються внутрішні структури об'єднання;
- консолідуючий етап характеризується чітким визначенням лідерів, формуванням активу, розподіленням функцій та обов'язків;
- заключний період, пов'язаний із завершальним оформленням організації, коли вже приймаються основні документи – програми та статут, вона стає реальним суб'єктом суспільного життя регіону чи країни.

Для політологічного аналізу діяльності молодіжних організацій важливим є визначення функцій:

- організаційна, яка пов'язана як із процесом об'єднання молоді на основі спільних інтересів в організацію, так із навчанням молодих людей діяти у колективі, зв'язуючи свої інтереси з вигодами інших людей із даного колективу;
- виховна – забезпечує ріст навиків, формує орієнтованість у суспільстві;
- комунікативна функція, пов'язана із безпосереднім спілкуванням людей цієї організації між собою, вона збагачує особистість опануванням спілкування в колективі, окремій групі, мікрогрупі тощо;
- генеруюча функція полягає у тому, що саме горизонтальне та вертикальне спілкування представників молодого покоління приводить нерідко не лише до відтворення традицій, але й до вироблення інновацій у соціальній практиці та суспільній думці.

Молоде покоління України віком від 14 до 35 років, як зазначено в Законі України від 23.03. 2004 р., протягом кінця ХХ – початку ХХІ ст. складає майже третину населення країни. В рамках цієї соціальної групи сконцентрована колосальна потенційна енергія, але поки вона знаходиться в дисперсному стані, молодь, як політична сила, не робить істотного впливу на суспільно-політичні процеси. Тому є підтвердженням матеріали соціологічного дослідження, проведенні автором дисертації на Півдні України щодо оцінки різними категоріями молоді ролі молодіжних об'єднань та рухів у розбудові демократії в Україні: а) вважають, що вони є головними акторами у демократизації суспільного життя – 24,0%; б) вони відіграють незначну роль у розбудові демократії – 45,7%; в) вони ніяк не впливають на суспільне життя – 16,2%; г) є байдужими щодо цієї проблеми – 14,1% [див. додаток].

В Україні, з точки зору політико-соціальних аналітиків, у середовищі молоді можна виділити чотири основні соціальні групи, що визначають форми та напрями розвитку для всього молодого покоління [154].

Першу і основну групу сьогодні складає політично пасивна частина молоді. Достатньо заявленою стала теза про те, що ця частина аполітичних й інертних молодих людей є ресурсом для активних соціальних груп [8, с.98-111]. Саме деформація соціальної структури підростаючого покоління зі збільшенням долі апатичних представників створює передумови для маніпулювання молодіжними настроями.

Друга соціальна група – це представники і активні прихильники різних контркультур (панки, пацифісти, скін-хеди, націоналісти, анархісти). Середовище контркультур достатньо неоднорідне, що заважає формуванню якогось єдиного руху, який міг би артикулювати і агрегувати інтереси і позиції групи. Ця група часто вважається маргінальною частиною молоді. Ідеології різних контркультур часто не тільки не схожі, але й є антагоністичними. Проте всіх їх об'єднує опозиція до сталих суспільно-політичних цінностей. Слід зазначити, що вплив молоді у рамках даної групи на політичні процеси в країні не можна вважати мінімальним. Ця соціальна група є завжди опозиційною щодо будь-якої влади, тому вона представляє

особливий інтерес для антисистемних політичних сил. Її вплив і ніша збільшуються прямо пропорційно посиленню авторитарності влади. Чим більше ризик, тим більше інтригуючою стає публічна опозиція і боротьба з владою. Молодь, яка випробовує потребу в адреналіні, особливо активно включається в діяльність субкультури. Цей факт чудово ілюструють події так званої «Помаранчевої революції». Згідно із соціологічним дослідженням, в Україні практично кожен десятий представник ідентифікує себе з якою-небудь контркультурою.

Проблема зазначеної соціальної групи, з політичної точки зору полягає в тому, що її вплив не можна мінімізувати [7, с.99-100]. У суспільстві завжди існує прошарок людей, які знаходяться в стані перманентної опозиції до цього суспільства і, відповідно, до його політичної системи. Таким чином, найбільш раціональною політикою щодо визначеної соціальної групи, є не тотальна боротьба з нею, а управління цим молодіжним рухом. Саме таку політику проводять деякі політичні партії, які хочуть очолити українські контркультури. До їх числа відносяться ОУН-УПА, «Братерство», Молодіжний Конгрес українських націоналістів (КУН) і деякі інші. До речі, ставка на електорат цієї соціальної групи, враховуючи соціологічні дослідження її ніші, не є такою безперспективною, як це може показатися на перший погляд.

Третю соціальну групу молоді складає політично активна молодь, яка успішно завершила етап самоідентифікації і намагається укріпити свої позиції у політиці. З погляду національних інтересів України, дана група є найбільш важливою, проте на сьогоднішній день вона найменша за чисельністю. Шість тисяч зареєстрованих в Україні молодіжних організацій об'єднують в своїх рядах лише близько 3% молоді [7, с.103]. Проте, не дивлячись на свою нечисленність, соціальна група продемонструвала, що може задавати тон в молодіжному середовищі.

До четвертої соціальної групи можна віднести «молодіжну піхоту» політичних сил. Ця категорія представників молодого покоління, як правило, працює на певну впливову силу. При цьому не так важливо, за гроші чи за ідею. Головне, що вона здатна вести активні дії, на що все рідше погоджуються представники старшого покоління.

Еволюція політико-громадського руху у середовищі української молоді протягом 90-х р. ХХ ст. йшла шляхом вибудови об'єднань різних напрямів. Серед соціально-активної частини молодіжного руху існують та поширюються різноманітні за характером організації: деполітизовані, але соціального спрямування; організації із широкою ідеологічною базою; високополітизовані об'єднання з вузькою орієнтацією на конкретну політичну силу.

Деполітизовані – до їхнього складу входять молоді особи, які мають не однакові ідейні погляди та займають різні політичні позиції. Базою таких молодіжних організацій є матеріальна і організаційно-кадрова основа. Вони, як правило, є недовговічними та аморфними. Наприклад, Український молодіжний авангард (УМА), Спілка української молоді (СУМ), Союз українського студентства (СУС), Спілка незалежної української молоді (СНУМ) та інші. Протягом першої половини 90-х р. ХХ ст. неодноразово здійснювалася спроба об'єднання української молоді або її частини в єдину організацію. Але політизованість суспільства, різноманіття у варіантах розвитку країни та соціальна диференціація призвели до краху подібних суспільних проєктів.

До цього типу напрямку можна віднести також угруповання юнацького «андеграунду» або «системи». Як слушно вказує О. Якуба, протягом 1992-1995 рр. відбувався спад їхньої активності. До того ж для молодіжної субкультури того періоду характерний значний песимізм, омолодження складу. Тусовки, в силу вікової зрілості, покидає значна частина «олдових» (старших). Але це, на наш погляд, є цілком закономірним явищем. До певного віку неформал розуміє, що тусовка вже не є «центром» життя. Людина прагне іншим способом досягти успіху в суспільстві. Це є свого роду поверненням у формальний соціум. Але таке повернення не означає повного забуття колишніх ідеалів і цінностей. Вони переосмислюються і застосовуються в ширшому плані, а не тільки в субкультурному середовищі [371].

У цей період бурхливо розвивається молодіжна субкультура романтично-ескапістського спрямування, у першу чергу – «толкієністів». Це чітко пов'язано з новою хвилею вестернізації українського суспільства. І виявляється не тільки в

субкультурному середовищі, але і у суспільстві в цілому. У цей же період набирають силу такі молодіжні рухи, як трешери та сатаністи.

У 1996 р. починається період розвитку молодіжної субкультури, який характеризується двома протилежними тенденціями. З одного боку, спостерігається підвищення інтелектуального рівня у середовищі андеграунду; з другого – прогресуюче омолоджування навколоандеграундного середовища і повна відмова від інтелектуального зростання. Одночасно йде значне зростання гедоністично-розважальних насамперед – музичних, молодіжних субкультур (особливої популярності набувають рейвери і репери). З розповсюдженням персональних комп'ютерів і мережі Інтернет все активніше заявляє про себе субкультура хакерів. І хоча субкультурні прояви хакерів артикулюють ще досить слабо, вже зараз можна говорити про народження в Україні широкомасштабного руху «дітей інформаційного століття» [139, с.114-118].

Молодіжні організації із широкою ідейною платформою об'єднували тих представників, які мали приблизно однакову орієнтацію – вони орієнтуються на декілька «дорослих» політичних формувань (соціалістичний, ліберальний, націоналістичний або інший вибір). Наприклад, орієнтація на лівий спектр української політики вилилась у розгортання діяльності Соціалістичного конгресу молоді (СКМ), Демократичної спілки молоді (ДСМ) чи Молодих республіканців України (МРУ). В той же час, «дорослішання» членів приводило до входження їх до різних політичних партій, власне об'єднання могли змінити свої уподобання і навіть назву. Так, у 2002 р. СКМ вийшов з під впливу Соціалістичної партії України, під егідою якої він активно співпрацював до того часу.

Треба відзначити, що всі, як правило, політизовані молодіжні організації є міцними, стійкими, до того ж тісно пов'язані із однією партією. Серед них виділялися, наприклад, ліберально-демократичні: ліберальне молодіжне об'єднання (ЛіМо) – молодіжна організація Ліберальної партії України (станом на 1998 р. загальна кількість членів складала 14500 осіб); Українська соціал-демократична молодь (УСДМ) – молодіжна організація Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) (кількість членів – 1000 осіб); Трудовий союз молоді – молодіжна

організація Партії праці (кількість членів – 500 осіб). Соціалістичні: СКМ – молодіжна організація Соціалістичної партії (кількість членів – 4800 осіб). Комуністичні: ЛКСМУ – молодіжна організація Комуністичної партії України (14000 осіб). Національно-радикальні: СУМ – молодіжна організація орієнтована на Конгрес українських націоналістів (1650 осіб); Республіканська християнська молодь (РХМ) – молодіжна організація Республіканської християнської партії (1000 осіб). Національно-демократичні: Спілка християнсько-демократичної молоді (СХДМ) – молодіжна організація Християнсько-демократичної партії України (1300 осіб); «Молодий рух» – є складовою частиною Народного Руху України (3000 осіб); НДЛМ – молодіжна організація Народно-демократичної партії України (5000 осіб); Демократичні перетворення України (ДПУ) – молодіжна організація Демократичної партії України, кількість членів (3000 осіб).

Всього, за підрахунками фахівців, в Україні у другій половині 90-х рр. минулого століття діяло понад 30 загальноукраїнських та більше 200 регіональних молодіжних організацій, які пройшли офіційну процедуру легалізації [149, с.110-111]. Саме тоді й розпочався відлік інституціалізації молодіжного руху та його консолідації.

Однак, в українському молодіжному русі було не викоренено таке негативне явище, як наявність певної гуртковщини, чвар. Саме це є однією з основних причин того, що Україна до 2005 р. не ставала повноправним членом Європейського молодіжного форуму, Всесвітньої організації скаутського руху. З цих причин на всеукраїнському рівні було зареєстровано дві Спілки української молоді. Ця ж проблема мала місце і в стосунках між лідерами Українського молодіжного парламенту та Молодіжного парламенту України, Молодіжного уряду України та Українського національного комітету молодіжних організацій (УНКМО).

Особливе місце в молодіжному русі посідали молодіжні спілки, які ставили за мету об'єднати більшість всеукраїнських та місцевих молодіжних і дитячих організацій, стати координатором молодіжного руху, мали регіональні представництва, намагалися репрезентувати громадський молодіжний рух України на міжнародній арені. Протягом 1992–2004 р. провідну роль у цьому напрямі

відігравав Український національний комітет молодіжних організацій. Якщо у 1992р. до його складу входило 14 всеукраїнських громадських об'єднань молоді, а у 1997 р. – 28 всеукраїнських молодіжних і дитячих організацій та 19 регіональних об'єднань, то на початок 2003 р. спілка вже об'єднувала 83 всеукраїнські молодіжні і дитячі організацій і мала свої представництва в усіх областях України, до яких входило понад 3 тисячі місцевих об'єднань [186, с.118].

Водночас у лютому 2003 р. 23 всеукраїнські молодіжні громадські організації підписали Декларацію про створення Національної ради молодіжних організацій України (НРМОУ). У жовтні того ж року НРМОУ було зареєстровано Мін'юстом України. Як наслідок і з метою подальшого розвитку прогресивного молодіжного руху, було проведено установчі збори Національної ради молодіжних організацій України та обрано її головою народного депутата України – В. Хомутильника [308].

В результаті роботи Національних зборів було ухвалено резолюцію, в якій молодь підтримала курс держави на європейську інтеграцію, а також звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України і всієї української молоді із закликом спільного забезпечення європейських стандартів соціального становлення молоді. Така подія викликала широкий резонанс серед молодіжних організацій всієї України. 19 травня 2003 року активістами Миколаївського обласного відділення Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Союз молоді регіонів України» було проведено жваве обговорення результатів Національних зборів молоді України. Учасники обговорення виступили за активізацію громадської діяльності молоді в Україні й схвалили створення Національної ради молодіжних організацій України, як координатора розвитку молодіжного руху в кожному регіоні нашої країни [308].

Кінець 90-х – початок 2000-х рр. характеризується тим, що по всій Україні розпочинається нова тенденція в молодіжному русі – поява молодіжних структур, які прямо або опосередковано є частиною політичних партій – Молодий рух (НРУ), Ліберальна молодь (ЛДПУ), Молоді республіканці, Народно-демократична ліга молоді (НДЛ), Українська соціал-демократична молодь (СДПУ(о)), Молодіжний конгрес українських націоналістів (КУН) тощо.

Розгортання діяльності УНКМО привертало увагу політиків. Розуміючи, яку важливу функцію відіграє молодь під час виборів, політичні партії та блоки намагалися залучати її до різних виборчих проектів. Так, у 2002 р. було створено коаліцію молоді «Наша Україна», яка об'єднала у своїх рядах більшість національно-демократичних молодіжних організацій. Саме ті організації, що увійшли до молодіжної коаліції, і відіграли важливу роль під час Парламентських виборів 2002 р., Президентських виборів 2004 р. та подій на Майдані. Інші партії теж намагалися зберегти свій вплив на молодь, наприклад – «Молодь за Януковича», та інші подібні проекти.

Незважаючи на те, що політичні партії намагалися контролювати всі процеси, в тому числі і у молодіжному русі, під час тих подій створилась і нова політична сила з активної молоді, яка стояла на зовсім інших позиціях, переслідуючи, насамперед, суспільні та громадські інтереси. У той час виникли такі молодіжні об'єднання, як «Чиста Україна», жовта та чорна «Пора!» (які пізніше переформувались у Громадянську партію «Пора» та громадську мережу «ОПОРА»), «Студентська хвиля», громадська ініціатива «Знаю!». Всі ці починання, молодіжні ініціативи і рухи чітко засвідчили одне, що молодіжний рух в Україні вийшов на зовсім новий, якісніший рівень, поставивши перед собою, та й перед громадою, зовсім інші цілі і завдання.

У 2005-2006 р. відбувається трансформація структур молодіжного руху України. Паралельно з УНКМО виникає Всеукраїнський молодіжний форум (листопад 2005 р.), який був зареєстрований у вересні 2006 р. «Це така спілка спілок, що має об'єднати усі складові молодіжного руху, – проголосив один із ініціаторів О. Ярема. – До цього молодіжний рух активно дробився, відбувалась автоматизація. Зараз розпочався «етап збору»» [374].

Ще однією рисою молодіжного руху початку XXI ст. слід вважати радикалізацію. Така ситуація призводить до крайніх проявів ксенофобії та нетерпимості. Носіями подібних поглядів стають, як правило, молоді особи. Наприклад, течія скін-хедів (або «бон-хедів», як їх називають субкультурні «опоненти») помітно активізувалася у великих містах України за останні роки, за

даними моніторингу ксенофобії у 2006-2009 рр. Серед їх помітних акцій – погром синагоги у Києві, знуцання над некрополем в Одесі, побиття, а то загибель значної кількості іноземців [142, с.2-3].

Актуальною тенденцією, на жаль, залишається поширення діяльності різноманітних екстремістських молодіжних організацій, соціальною базою яких виступає маргінальна молодь, що витіснена обставинами на узбіччя життя. Одним із напрямів, доволі поширеним серед радикальної молоді, є неофашистський рух, зосереджений у середовищі «скін-хедів», які нагадують про небезпеку свого існування доволі частими «акціями» побиття чи, навіть, вбивства представників країн Африки та Південної Азії.

Поява українського неофашизму була спричинена діяльністю молодих націонал-радикалів, які базувалися на частину УНА УНСО, так званого «Братства» [146]. Вони формувалися на основі поєднання неофашистської практики та «православної» символістики. Такі діяння характерні і для представників іншої екстремістської організації – «Євразійської спілки молоді» [350], яка відзначилася зруйнуванням символів української державності на г. Говерла у жовтні 2007 р. Фактично в Україні діє відділення цієї організації, яка базується в Росії. Її ідеологічна доктрина розроблена політологом, лідером Міжнародного «Євразійського руху» Олександром Дугінім. В Україні вона малочисельна (до 100 осіб), утім, разом із представниками таких організацій, як «Прорив», «Донбасская Русь», націонал-більшовиків Е. Лімонова доволі швидко мобілізується для проведення антиукраїнських акцій.

Після 2005 р. відчувався спад масовості у молодіжному русі України. Сучасні тенденції можна охарактеризувати у двох напрямках. З одного боку, є тотальна відмова молодих від будь-якої ідеології, поширення політичної індиферентності. З другого боку, останніми роками – радикалізація ідеології найбільш активної частини молоді (15–20%). Причому цей процес теж двоякий, як вважає В. Кулік. Набирають популярність як ультраправі ідеї, що пов'язані з бон-хедовською субкультурою (расизм і ультранаціоналізм), так і ультраліві – антифа (антирасистська і антинацистська субкультури). Відбуваються зіткнення між двома

цими рухами, що підвищує ідеологічний арсенал цих угруповань і форми самоорганізації. Молоді ультраліві впливають на весь лівий рух і можуть скласти конкуренцію ультраправим у вуличній політиці [136]. На жаль, ця боротьба вже має свої жертви, при чому, саме на Півдні України (наприклад, один із лідерів націоналістичної організації «СІЧ» – Максим Чайка, який вважається убитим представником антифа).

На тлі цього в Україні розвивається новий соціальний рух – неофіційна, небюрократизована мережа молодіжних об'єднань. Вона існує як на місцевих, так і на всеукраїнському рівнях. Ці об'єднання, як правило, ставлять собі конкретні локальні завдання – боротьба проти підвищення тарифів, проти ухвалення Трудового кодексу, за створення мережевих ініціатив на підтримку незалежних студентських профспілок і так далі. Ці рухи поки не носять партійного забарвлення і чіткої ідеологічної орієнтації. Головне для них – досягнення соціально значущих цілей. У таких мережевих об'єднаннях беруть участь як праві, так і ліві.

Для України новітнього часу притаманна значна динаміка зростання кількості молодіжних організацій. Цю тенденцію яскраво ілюструє така статистика: на 1992 р. з 158 громадських легальних об'єднань лише 7 були суто молодіжного спрямування, а вже на 2001 р. з 1839 майже 100 вже визначаються як «дитячі» чи «молодіжні» [233, с.13-14, 18, 24, 437].

Станом на 2008 р. загальний спектр молодіжних організацій в Україні виглядає достатньо репрезентативним. У країні діють 141 всеукраїнська молодіжна організація, що були зареєстровані Мін'юстом України, та близько 6 тисяч об'єднань регіонального рівня. Також 16 всеукраїнських спілок молодіжних громадських організацій. Політичні організації з них складають приблизно 15%. Щодо дитячих громадських організацій, які були зареєстровані Мін'юстом України, то їх кількість складає 15 об'єднань [374].

На Півдні України молодіжні організації являють собою складову частину всеукраїнських молодіжних організацій. Наприклад, у Миколаївській області діє 64 зареєстрованих, відповідно до чинного законодавства, громадських молодіжних організацій і об'єднань. З них 11 всеукраїнських, 14 обласних, 27 районних та

міських [171;172]. Розподіл громадських молодіжних організацій в Одеської області : 203 молодіжні організації: 13 з них всеукраїнського значення; 80 обласних; 50 районних; 60 місцевих [85]. У Херсонській області 62 зареєстровано, відповідно до чинного законодавства, громадських молодіжних організацій і об'єднань[55].

Міністерством юстиції України впродовж 2006 р. було зареєстровано 255 молодіжних організацій, а у 2007 р. ще 269 організацій молодіжного спрямування різного рівня – від загальноукраїнських до міських та районних. Активнішу динаміку зростання кількості зареєстрованих організацій у 2007р. демонструють тільки громадські організації професійного спрямування (об'єднання лікарів, вчителів-правників, податківців тощо), яких по Україні легалізовано близько 380 та 376 громадських організацій оздоровчого і фізкультурно-спортивного спрямування [354]. Така активність свідчить про бажання молоді брати участь в організованому молодіжному русі, а тому надалі претендувати на державну підтримку своїх ініціатив.

За напрямками діяльності молодіжні організації на Півдні України, які є більш активними, умовно можна поділити на політичні, студентські, культурологічні, фахові, екологічні, туристичні, соціальної допомоги. На території Миколаївщини існують:

– політичні організації: Миколаївська обласна організація «Молодий рух»; «Християнсько-демократична молодь України»; Народно-демократична ліга молоді»; «Українська соціал-демократична молодь»; «Ленінська комуністична Спілка молоді»; «Соціалістичний конгрес молоді»; «Ліберальне молодіжне об'єднання»;

– культурологічного напрямку: громадська організація «Веселкове сузір'я»; Асоціація КВК; мистецький центр «Перлина сезону»; міжвузівський центр «Колібрі»;

– соціального напрямку: Асоціація правозахисних організаторів студентів України; благодійні фонди [172, с.154-155].

Соціологічне опитування, яке було проведено на Півдні України, показало, що членами молодіжних об'єднань та рухів є: а) політичного – 18,4%; б) громадсько-

соціального – 28,%; в) спортивно-патріотичного – 21,1%; г) культурно-мистецького – 10,5%; д) екологічного – 7,9%; е) наукового - 7,9%; е) релігійного - 10,5%; ж)благодійного - 7,9% [див. додаток].

За даними фахівців, лише 3% української молоді перебуває в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях, а натомість понад 25% знайшли місце у неформальних об'єднаннях [7, с.107-108; 206]. За матеріалами соціологічного дослідження, проведеного на Півдні України у відповідях на питання, чи берете участь у діяльності молодіжних об'єднань та рухів, зазначається що: а) керівниками певного молодіжного об'єднання є 2,3%; б) активними членами певного молодіжного об'єднання є 5,5%; в) формально рахуються членами певного молодіжного об'єднання – 9,3%; г) не є членами жодного молодіжного об'єднання, але беруть участь у масових заходах – 23,3%; д) взагалі не мають ніякого відношення до діяльності молодіжних організації та рухів – 45,5%; е) не цікавляться цим зовсім – 14,1% [див. додаток].

Зруйнування на початку 90-х рр. ХХ ст. піонерської і комсомольської організацій та невизначеність конкретної мети суспільного розвитку і необхідної соціальної бази для заснування об'єднань молоді у відповідності з цілями соціальних перетворень в країні сприяло появі низки проблем при становленні і розвитку молодіжного руху нового типу. Основними питаннями інституціалізації молодіжного руху 90-х рр. ХХ – початку ХХІ століття можна вважати такі.

По-перше, серед основних інститутів соціалізації підрастаючого покоління саме громадським молодіжним і дитячим організаціям молоді люди виявляють досить високу довіру. Так, соціологічне дослідження, проведене Державним інститутом проблем сім'ї та молоді у травні 2000 р., засвідчило, що громадським молодіжним і дитячим об'єднанням «повністю довіряють» та «скоріше, довіряють, ніж ні» 28% молодих українців віком від 14 до 28 років. У грудні цей показник підвищився до 37%, у червні 2002 р. – до 40%. Серед запропонованих у вересні 2002 р. для оцінки основних категорій громадських об'єднань найвище були оцінені саме молодіжні та дитячі організації: їм висловили довіру 54% опитаних, тоді як

жіночим організаціям – 43%, релігійним об'єднанням – 36%, профспілкам – 20%, а політичним партіям – лише 10% [30, с.157-158].

По-друге, визначальною рисою сучасного молодіжного руху України є його демократичність за характером створення та діяльності – переважна більшість молодіжних і дитячих об'єднань сформована самою молоддю. Демократичність забезпечується ще й тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення юначих об'єднань (за винятком деструктивних, кримінального характеру). Це фіксує та, водночас, стимулює діючий Закон України від 1 грудня 1998 р. «Про молодіжні та дитячі громадські організації», в якому, зокрема, сказано: «Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності» [190, с.129].

По-третє, сучасний молодіжний рух відзначається великою кількістю різнопланових за напрямками діяльності і політичними уподобаннями громадських молодіжних організацій. Так, з року в рік зростає кількість всеукраїнських молодіжних та дитячих об'єднань якщо на 1992 р. їх було 7, то на 1993 р. – 14, 1994 р. – 24, 1995 р. – 28, 1996 р. – 35, 1997 р. – 46, 1998 р. – 52, 1999 р. – 66, 2000 р. – 79, 2001 р. – 80, 2002 р. – 97, 2003 р. – 109, 2004 р. – 121, 2005 р. – 127, 2006 р. – 132, 2007 р. – 136, 2008 р. – 141 [57, с.67-68].

Четвертою особливістю інституціалізації українського молодіжного руху є поглиблення процесу становлення структур громадських молодіжних та дитячих об'єднань на місцевому рівні. На початок 2003 р. було зареєстровано 2800 обласних та районних організацій, тоді як наприкінці 1998 р. їх було трохи більше 1500 [7, с.98-111]. Якщо ж взяти до уваги ще й регіональні структури всеукраїнських об'єднань, то загальна кількість місцевих громадських молодіжних і дитячих об'єднань на початок 2003 р. склала понад 4,5 тисячі [30, с.159].

З другої половини 90-х рр. ХХ ст. все більше наочно спостерігалася тенденція до створення припартійних молодіжних організацій, таких об'єднань молоді, що прагнуть залучати її до активної політичної діяльності. Так, серед 40 зареєстрованих у 2001 – 2002 рр. всеукраїнських молодіжних організацій політично спрямованих

було 15 (37,5 %), тоді як на кінець 1998 року об'єднання такого типу становили близько 15 %. На 2002 р. всі провідні політичні партії мають молодіжних партнерів. На політичній мапі з'явилися 4 «молодіжні» партії, які виникли на базі молодіжних організацій або за їх сприяння: партія «Молода Україна», Організація політичного розвитку – Молодіжна партія України, партія «Нова генерація» та партія «Нова політика» [186, с.110].

Таким чином молодіжний рух на Півдні України являє собою сукупність молодіжних організацій, що створюються та діють завдяки активній частині молоді, лідерам політичних та громадських інституцій з метою задоволення конкретних соціальних, політичних та особистих потреб юнаків та дівчат, підготовки нової суспільної еліти. Як і у цілому в країні, у південних областях наявні як масова організована соціально-політична активність, так і вузькоцільові рухи, які взаємно доповнюються.

Особливість класифікації етапів розвитку молодіжних об'єднань у південному регіоні полягає в тому, що структурування молодіжного руху відбувалося паралельно до аналогічних процесів у суспільстві в цілому. Переживши стадію масових громадсько-політичних акцій, молодіжний рух сконцентрувався нині саме в організованій, формалізованій частині спектру проявів соціальної активності – як найбільш ефективній стосовно захисту своїх інтересів.

3.2. Кросрегіональне вимірювання політичного спектру в діяльності молодіжних організацій

Важливим чинником молодіжного руху є взаємодія його з політичними партіями. Безперечно, що співпраця з молодіжними організаціями є одним з найважливіших моментів діяльності партії. Стосунки між ними в ідеалі повинні будуватися на основі взаєморозуміння, співпраці та автономності.

Протягом новітнього часу в умовах трансформації політичних інституцій та системи України як партії, так і їхні молодіжні об'єднання зазнали значних змін. Вочевидь, окреслилися дві тенденції: зростання ролі молоді у політичній структурі

українського суспільства та визначення цієї соціодемографічної групи як дієвого суб'єкта суспільної практики. Під час 1991-2010 рр. молодіжний рух політичного спектру пройшов декілька етапів. В історіографії виокремлюються 1997-1998 рр. як пограничні у розвитку молодіжних організацій України [139]. Спробуємо проаналізувати еволюцію політичного руху молоді на матеріалах південноукраїнських областей. При цьому, потрібно вписувати регіональну практику у загальноукраїнський масштаб.

До предмету уваги у цьому розділі потрапляють: молодіжні філії політичних партій, громадсько-політичні об'єднання молоді та організації, що проявили себе у політичному житті.

Перша група молодіжної інфраструктури – філії, що базуються на визначенні своїх ідеологічних уподобань та організаційних засадах на певні політичні сили. Основний момент єдності партії з її молодіжною організацією полягає у єдності їх ідеологічних платформ. Молодіжна організація веде свою роботу, вирішує свої проблеми і одночасно співпрацює з партією, та готує себе для майбутньої політичної роботи в ній. У свою чергу політичні партії домагаються вирішення проблем, які є у молоді та відстоюють інтереси членів молодіжних організацій, зокрема в парламенті. В Україні значна кількість партій мають свої молодіжні філії та організації, які ідеологічно орієнтуються на них. Окрім цього, партії на основі програмових засад намагаються забезпечити підтримку молоді на виборах, проголошуючи соціальну спрямованість власної молодіжної політики. Складність визначення такої групи організацій полягає в значній відносності терміну «молодіжна філія політичної партії», оскільки передбачає статутну залежність молодіжного об'єднання від партії.

Однак, сучасна партійна молодіжна політика передбачає автономність, а іноді й повну незалежність молодіжних структур. На думку автора, головним критерієм для визначення молодіжних філій партій слід визначити ступінь залежності молодіжної організації. Мається на увазі увесь комплекс питань пов'язаний з цим (ідеологічна, політична, фінансова, організаційна, статутна тощо). На наш погляд, під таке визначення підпадає ряд сучасних молодіжних організацій в Україні.

Зокрема: Союз Молоді регіонів України, РХМ, Молодіжна організація республіканців України (МОРУ), Молодий Рух, СКМ, НДЛІМ, ЛКСМУ тощо.

Громадсько-політичні організації молоді репрезентуються значним прошарком молодіжних об'єднань, що зберігають свою незалежність, залишаючись самостійними ідейно-політичними утвореннями і займають активну громадську позицію, інколи висуваючи навіть політичні вимоги. Класифікацію таких організацій краще здійснювати відповідно до домінуючого у сучасному світі типу приватновласницьких, суспільно-економічних відносин: ультраліві організації; ліві; лівоцентристські; центристські; правоцентристські; ультраправі [138, с.38-49].

Хоча така класифікація застосовується для типологізації політичних партій, вона адекватно відображає й громадсько-політичну ініціативу молоді сучасної України, в тому числі й південного регіону.

Окремо слід окреслити тенденцію, яка виявилася лише останнім часом. Мова йде про створення самостійних молодіжних партій. Необхідно зазначити, що ідея про необхідність створення молодіжної політичної організації, протягом 1990-х рр. на порядку денному в молодіжному середовищі виникала неодноразово. Однак, перші молодіжні партії виникли тільки в 1999 р.

Деякі вчені, розглядаючи політичний молодіжний рух, стверджують, що існує кілька типів організацій, які умовно чи фактично можуть бути молодіжними політичними партіями. Так, О. Корнієвський вважає, що «молодіжна партія I типу (незважаючи на відсутність слова «молодіжна» у назві організації) може розглядатися як організаційна структура, що об'єднала молодих людей за спільними ідейно-політичними мотивами однією політичною орієнтацією» [124, с.18-26]. Другий тип, за О. Корнієвським, і є власне молодіжна партія.

Такий підхід є дещо схематичним. Особливо, якщо враховувати нові політичні реалії та характер новоутворених молодіжних політичних партій.

Політична партія виникає тоді, коли соціальна верства, група усвідомлює необхідність політичної самоорганізації задля захисту своїх інтересів та участі у виробленні державних рішень.

До молодіжних партій належать Партія «Молода Україна», Організація політичного розвитку – Молодіжна партія України, Партія «Нова генерація». Ці політичні організації складаються переважно з молоді і заявляють про готовність захищати інтереси молодого покоління (як першочергове завдання).

Що стосується молоді Півдня України, то вона вже на попередньому етапі у 1990р. проявила себе у різних політичних акціях. Так, наприклад, серед активістів утворення УСС було чимало представників з Одеської, Миколаївської та Херсонської областей [139, с.76-78]. Їх делегати на II з'їзді УСС не лише агітували за створення всеукраїнського об'єднання, але й наполягали на специфіці молодіжного руху у регіоні. Так, зокрема, у резолюції «Про ставлення до об'єднання студентських організацій» зазначалося: «Ми бачимо майбутню об'єднану організацію незалежним професійним об'єднанням студентів, яке на правах профспілки буде вести свою діяльність на теренах ВНЗ та займатися захистом прав студентів і питаннями їх забезпечення. Ми стоїмо на тому, що вищезгадані принципи сповна відображали специфіку студентського та національно-визвольного рухів Східної та Південної України...» [62, с.37].

Однак політична диференціація того часу призвела до протиріччя між Союзом українського студентства (СУС) та Українською студентською спілкою (УСС). Це протистояння заважало зміцненню студентського об'єднання [13, с.4]. Кінець 1990 – перша половина 1991 рр. відзначалися загальним спадом політичної активності в суспільстві і, зокрема, в молодіжному середовищі. Це пояснювалося різким погіршенням економічної ситуації та наступом реакційних сил на націонал-демократичний рух загалом. Фактично відхід молоді від масової активності призвів до перегляду молодіжними організаціями своїх підходів до роботи з молоддю. УСС та СУС усвідомили потреби нового часу та необхідність конструктивної роботи, однак, протиріччя між ними призвели до протистояння між структурами і боротьби за вплив на регіональні студентські організації [139, с.79].

21 вересня 1991 р. відбувся XXVII з'їзд ЛКСМУ (МДС), який у зв'язку з тим, що комсомол уже не встигав за розвитком суспільних процесів в Україні, форми його діяльності не завжди відповідали змісту програмних заяв і спілка практично

вичерпала свій потенціал як громадсько-політична організація, ухвалив рішення про припинення діяльності ЛКСМУ (МДС). В Миколаївській області у жовтні 1991р. на з'їзді обласної конференції ЛКСМУ було заявлено про розпад обласної комсомольської організації. На 1 січня 1991 р. 43 організації прийняли рішення про припинення діяльності, 1202 члена ЛКСМУ(МДС) вийшли із рядів спілки. За останні роки чисельність обласної організації скоротилася на 25% [360]. В Одеській області на той час число первинних організацій ЛКСМУ(МДС) скоротилося на 411, прийом до комсомолу знизився в 2,5 рази [361].

XXVII з'їзд ЛКСМУ (МДС) з'їзд проголосив себе I установчим з'їздом Спілки молодіжних організацій України (далі СМОУ). СМОУ відразу визнала себе правонаступницею комсомолу з усіма юридичними наслідками. Було оголошено перехідний період до лютого 1992 р., протягом якого всі обласні організації колишньої ЛКСМУ (МДС) повинні були визначитися у своєму ставленні до нової організації. Вже на 1 листопада 1991 р. 11 обласних організацій підтвердили своє входження до СМОУ.

16 жовтня 1991р. СМОУ була зареєстрована як молодіжна організація Міністерством юстиції України. Головою СМОУ став В. Бутко. Установчий з'їзд СМОУ прийняв Статут організації та Програмну заяву. Статут СМОУ проголошує цю структуру самостійною громадською організацією, метою якої є побудова незалежної Української держави та здійснення соціального захисту молоді. В Програмній заяві СМОУ було викладено загальнодемократичні принципи та оголошено про неприпустимість монополії однієї політичної партії на політичне, економічне та духовне життя суспільства. 26 жовтня 1991р. в Миколаєві відбулася установча конференція СМОМ. Про продовження своєї діяльності у Миколаївській області заявили Новобугська, Ленінська, Арбузинська районі комсомольські організації, а також міська піонерська організація. В листопаді 1991р. ці організації об'єдналися в Спілку молодіжних організацій Миколаївщини [56; 117].

Отже, для молодіжних структур демократичної орієнтації відкривалися широкі можливості для розвитку та поширення свого впливу на молодь України. Варто зазначити, що відразу після проголошення незалежності України СУС, Спілка

незалежної української молоді (СНУМ), «Пласт», Український молодіжний авангард (УМА) та Фонд «Молода Україна» оприлюднили «Заяву молодіжних організацій», де вимагали негайної націоналізації майна ЛКСМУ та зміни керівного складу усіх рівнів в республіці [41, с.133-134].

В другій половині жовтня 1991 р. керівництво СУС розробило план заходів щодо проведення агітаційно-пропагандистської кампанії референдуму 1 грудня 1991р. План передбачав масовий виїзд агітаторів з числа активістів Львівського та Івано-Франківського студентських братств, Волинської, Чернівецької та Київської філій СУС до Східних областей; проведення масових акцій, концертів, мітингів, зустрічей тощо. Акції розпочалися з другої половини листопада 1991р. Так, члени Львівського Студентського братства були направлені для проведення агітації до Миколаєва, Херсону, Миргороду, Джанкою, Сімферополя, Черкас, Дніпропетровська. Від Івано-Франківського студентського братства до Одеської області мало вирушити 40 осіб на 8 днів, які отримали завдання щодо проведення агітаційної роботи по всій області. До Миколаївської області також були направлені активісти Київської філії СУС (40 осіб) та «братчики» зі Львова. Крім того, Миколаївська філія СУС організувала своїх активістів для роботи в області, а також організувала радіоролики на підтримку незалежності на місцевому радіо Вінницької, Чернігівської, Рівненської, Донецької, Хмельницької, Дніпропетровської, Луцької, Запорізької, Миколаївської, Харківської, Чернівецької, Одеської областей та у м. Києві. В Одесі навіть двічі пройшла 30 хвилинна передача на місцевому телебаченні. У всіх містах, де були осередки СУС, відбулися мітинги напередодні референдуму, а Миколаївська СУС провела музичний фестиваль «За тиждень до незалежності» [139, с.81-82].

Протягом 1992 р. відчувався спад політичної активності серед молоді України. На політичній арені Півдня України продовжували діяти лише осередки СУС. Інша громадське свідоме молоді залучалася до створення різноманітних партій, які виникали – Українська демократична партія, Українська ліберальна партія тощо.

СУС намагався грати роль політичного лобі студентства та молоді. Так, наприклад, у вересні 1992 р. розпочалася акція протесту «Вимагаємо змін» із

закликами: дострокові вибори до парламенту, вихід України із Союзу незалежних держав (СНД), створення уряду народної довіри, захист внутрішнього ринку, радикальні економічні реформи, дійсна допомога потерпілим від аварії на ЧАЕС [46, 1992, №78]. 6 жовтня 1992 р. на майдані Незалежності виросло наметове містечко протестуючих студентів. На цьому етапі акції в ній брало участь близько сотні студентів з Івано-Франківська, Львова, Луганська, Дніпродзержинська, Одеси, Києва. Через тиждень кількість студентів зростає – до них приєдналися представники вищих навчальних закладів Харкова, Умані, Запоріжжя, Чернігова, Чернівців, Тернополя, Херсона, Нової Каховки. Вуличні сутички з міліцією призвели до арештів частини активістів [108, 1992, № 375].

«На другу половину 1992 р. припадає активізація процесу «припартизації» молодіжних організацій», - стверджують історики сучасного політичного руху молоді [139, с.84]. Так, в жовтні 1992 р. відбувся установчий з'їзд УСДМ, який задекларував себе молодіжним крилом СДПУ. Слід зазначити, що кістяк організації молодих соціал-демократів складали колишні члени УСС. Інші активісти УСС увійшли безпосередньо до Народного Руху України, асоційовані члени об'єднання. У ці ж часи розпочинається процес відтворення обласних структур комсомолу, які орієнтувалися на ліві організації: КПУ та СПУ [44, с.90].

Політичні акції міцно перепліталися із соціальними протестами. Так, наприклад, коли 26 грудня 1992 р. на Одещині було скасовано пільги для проїзду студентів у автобусах міжміського сполучення, то представник СУС «Вільна хвиля» К. Дудник подав представникові Президента петицію протесту студентів. З цього приводу відбулася телефонна розмова між Прем'єр-Міністром України Л. Кучмою та керівництвом Одеської області. І було знайдено можливість виділити кошти для студентів [327, 1992, № 71].

Період 1993–1996 рр. був важливим і важким не тільки для молодіжного руху, а й для України в цілому. Протягом цього етапу відбулася ціла низка політичних та соціально-економічних криз. І саме 1993 р. став найбільшим випробуванням для суспільно-політичних рухів. У політичній сфері посилювалася конфронтаційність між гілками влади. Посилились відцентрові настрої як у Криму, так і в інших регіонах

країни. Більшість аналітиків того часу відзначають, що саме тоді почалося «стрімке падіння ефективності влади за дедалі більшої корумпованості державного апарату» [139, с.87].

Парламентські та президентські вибори 1994 р. продемонстрували усі ці негативні тенденції. Роль партій та організацій виявилася мінімальною саме тому, що їхній авторитет знаходився на низькому рівні. Відчувається спад громадської активності та зменшення ваги політичних інституцій в українському суспільстві.

При цьому, логічно, відбувається спад молодіжної активності. За підрахунками Українського науково-дослідного інституту проблем молоді, молодіжні громадські організації у 1993 р. об'єднували десь близько 600 тисяч юнаків і дівчат, тоді як в Україні на той час проживало 10,1 млн. молодих людей віком від 16 до 29 років [173, с.69].

Протягом 1993–1996 рр. стало зрозуміло, що «слабка матеріальна та організаційна база всіх без винятку молодіжних громадських організацій, які не були залучені до державного управління та формування державної молодіжної політики, не давали їм змоги самостійно, без державної підтримки братися за вирішення різнопланових молодіжних проблем» [139, с.91]. Це спричинило процес розгортання припартійного молодіжного руху. Молодь активізувала пошук себе у партійних структурах, створюючи молодіжні філії при партіях. Це, у свою чергу, зумовило залежність молодіжних громадських об'єднань від «дорослих» організацій. Спонтанна поява деяких молодіжних партійних структур поступово призвела до зникнення деяких з них із політичного поля України і сприяла формалізації молодіжного руху.

Припартійний молодіжний рух був визначальним у розглядуваній нами період. Парадоксально, але факт: більшість політичних структур на той час досить нейтрально, а іноді навіть вороже ставилися до залучення молоді до політичного процесу. Декларативне ставлення більшості політичних партій до молодіжної проблематики призвело до суттєвого зниження політичної активності молоді. Проведені Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді протягом 1993–1996 рр. дослідження динаміки зміни соціально-політичних орієнтацій молоді

свідчать про істотне зниження в неї інтересу до проблем політичного життя. Не випадково 19% опитаної молоді у 1993 р. і 28% – у 1995 р. заявили, що перестали зовсім цікавитися політикою. Від 66 до 75% молодих респондентів не виявили довіри до жодного з інститутів влади, жодної політичної партії, молодіжної чи «дорослої» громадсько-політичної, профспілкової організації, а тому і не пов'язували з ними реалізації своїх різнобічних інтересів. В той же час зазначені дослідження виявили своєрідну роздвоєність ставлення молоді до функціонування в суспільстві громадських формувань: переважна більшість молоді, хоч і вважала за доцільне існування в суспільстві певних молодіжних об'єднань (понад 60% опитаних у 1995 р. молодих людей), однак, відверто відмовлялася брати активну участь в їхній діяльності [123, с.47].

Політологи визначили три головні тенденції в особливостях формування та розвитку організованих структур припартійного молодіжного руху. Перша тенденція визначається процесами ініціювання, творення та забезпечення «дорослими» організаціями діяльності молодіжних організацій (філій, фракцій, секцій, платформ, крил) партії, які за своїм статусом були партійним підрозділом чи у своїй практичній діяльності чітко орієнтувалися на програмні ідеологічні засади, реалізацію партійних статутних цілей та завдань, зберігаючи водночас свій автономний статус у вирішенні проблем «внутрішнього життя». Умовно віднесемо такий тип молодіжних громадських організацій до «патронажно-кліентурних» об'єднань, громадянську позицію яких в ідеалі мав би визначати «однаковий метод думання і діяння». Життєздатність такого типу громадських об'єднань значною мірою залежить від особистісного фактора: молодіжного лідера та його споборників.

Друга тенденція обумовлена орієнтацією політичних партій, рухів на «полегшений варіант» поширення свого партійного впливу на масову молодіжну аудиторію, різні соціальні, професійні категорії молоді та її об'єднання з метою рекрутування нових кадрів, що не потребує додаткових фінансових коштів, матеріальних витрат на утримання молодіжних функціонерів та апарату молодіжних припартійних структур. Ця партійна настанова реалізовувалося, насамперед, у площині ініціювання політичними партіями, рухами процесу творення та підтримки

діяльності ідейно близьких до них молодіжних об'єднань. Умовно визначимо їх як формально позапартійні молодіжні громадські організації.

Третя тенденція скоріше є похідною від політичної позиції певного кола партійного істеблішменту та його електорату, яку можна охарактеризувати за визначенням О.Корнієвського, такою фразою: «Молодь не повинна відокремлюватись від інших членів партії» [123, с.57-58]. Такої позиції, зокрема, сьогодні чітко дотримується Партія зелених України, хоча на певному проміжку часу при партії існувала молодіжна секція. Партійна молодіжна політика таких політичних об'єднань передбачає два головні напрями: робота з членами партії молодіжного віку (зокрема, їх ідейний вишкіл) та робота щодо залучення нових молодих людей до організації шляхом проведення різних громадсько-політичних, культурних, історико-просвітницьких, екологічних та інших за тематичним спрямуванням масових заходів.

Проаналізуємо ці процеси на конкретних прикладах. Так МОРУ розпочала активну діяльність саме восени 1993 р. А приводом стала відсутність молодіжної політики в діяльності Української радикальної партії (УРП). Це змусило молодих активістів замислитись над створенням молодіжної припартійної структури. Спочатку ідея була недружньо зустрінута керівництвом УРП, бо існування молодіжної структури вважалося заважатиме партії безпосередньо займатися молоддю. Але шляхом переговорів таких активістів, як О. Голобуцький, В. Кулік, В.Гончарук вдалося переконати керівництво УРП в доцільності існування молодіжної філії партії [139, с.98]. Головним аргументом було залучення молоді до партії. Ідеологічно МОРУ на початку визначилася чітко в межах програмних принципів УРП: «Молодь, що об'єднується в МОРУ, хоче і буде жити в Україні самостійній. І саме в самостійній, бо альтернатива незалежності – рабство, а стадію рабства наш народ уже пережив. Молодь, що об'єднується в МОРУ, поборолла у своїй свідомості рабство назавжди – це молодь, яка живе пріоритетом життя над смертю, свободи над рабством, величі над нікчемністю. Молодь, що об'єднується в МОРУ, хоче і буде жити в Україні самостійній і соборній. І саме в соборній, бо альтернатива єдності – розвал, гармонії – хаос. Ця молодь збирається жити в

єдиному соборному організмі, що відчуває єдність в кожній своїй клітині» [48]. При всьому цьому, це об'єднання складалося саме із представників центру політичного життя – Києва. Хоча до 1996 р. було створено осередки у різних містах, у тому числі – в Одесі, Миколаєві, Херсоні, але серйозного впливу на ідеологічні засади або структурну діяльність первинні філії значення не мали – вони трансливали погляди центру.

Аналогічно нагромаджувався досвід Молодіжної організації Народного руху України (МОНРУ), яка виникла 16–17 жовтня 1993 р. Ця організація складалася тоді переважно з членів УСС. Вона була більш помітною у регіональному вимірі, покладаючись на досвід вже апробованих лідерів УСС. Однак, функціональна діяльність виявилася схожою – пряма підтримка Руху призвела до залежності водночас і від центру, і від партійних осередків на місцях.

Щоправда, МОНРУ стала у 1996 р. центром широкомасштабної кампанії за прийняття Конституції України. А з її прийняттям Верховною Радою України 28 червня 1996 р. розпочала всеукраїнську громадську кампанію «Конституція. Свобода. Освіта» [137; 204].

Дещо інший характер мала така припартійна молодіжна організація, як Спілка християнсько-демократичної молоді (СХДМ). Вона була створена досить типовим чином: спочатку у 1993 р. ініціативна група молоді об'єдналась у Київську організацію християнсько-демократичної молоді України, а згодом було ухвалило рішення про створення всеукраїнської організації. Певний час відбувався діалог ініціаторів молодіжної організації з самою Християнсько-демократичною партією України (ХДПУ). І 6 травня 1995 р. відбувся з'їзд СХДМ як структурного підрозділу ХДПУ [139, с.102].

Паралельно 14 жовтня 1994 р. виникла інша молодіжна християнсько-демократична організація (ХДМ) [275]. Остання мала чіткіше виражений ідеологічний характер, а СХДМ справді відігравала роль «комсомолу» при ХДПУ. Зокрема, це підтверджується Програмовою декларацією: «ХДМ – молодіжна організація, яка об'єднує у своїх лавах демократично настроєну молодь, що керується у своєму житті принципами християнської моралі. Християнські

гуманістичні ідеали є для нас керуючими, але це не означає, що ми обмежуємось однією релігійною течією. Ми згодні співпрацювати з представниками будь-яких конфесій, якщо їхні погляди і переконання збігаються з нашими. Ми прагнемо широкої участі молодого покоління в усіх галузях нашого життя. Нашою підтримкою користується той, хто, зберігаючи своє власне обличчя, віддає себе реалізації прийнятих колективних рішень. ...ХДМ відкрита для кожного, хто схвалює прагнення людей добиватися визнання своєї свободи і гідності. ...Ми виступаємо за побудову правової демократичної держави, яка забезпечувала б свободу політичного, релігійного та культурного життя громадян за умови міцної правової бази. Перед нами стоїть завдання запобігати сваволі і захищати слабких...» [275, с.4]. Це ж саме підкреслювали неодноразово і лідери СХДМ у своїх виступах та інтерв'ю [204, с.5].

Інший тип суспільної практики продемонструвало Ліберальне молодіжне об'єднання (ЛіМО), яке було засноване 18 травня 1996 р. Тоді загальна чисельність організації була як на той час рекордною – 11,5 тис. членів; вона мала 308 місцевих організацій у 25 регіонах України. На установчому з'їзді ЛіМО було прийнято «Маніфест молодих лібералів України», який являв собою самостійну спробу осмислення ролі лібералізму в Україні: «Тобою нехтують і не бажають прислуховуватись до твоїх слів і вимог тільки тому, що ти молодий? Тебе не визнають і не підтримують твою ініціативу тільки через твій вік? Тобі не дали можливості отримати добру освіту? У тебе відібрали стипендію? Ти – пацифіст, а тебе женуть в армію? Ти не можеш знайти роботу за спеціальністю з пристойною платнею? Твою підприємницьку ініціативу душить держава? Тебе загнали у глухий кут і примушують відмовитись від своїх принципів та ідеалів і розчинитися у безликій стихії боротьби за існування? Ти вважаєш, що держава і суспільство відвернулися від тебе і ти залишився один-єдиний перед лицем усіх твоїх проблем? Якщо все це трапилось з тобою, не думай, що ти один! Таких, як ти, знехтуваних, тисячі. Ми загнані у глухий кут і кожен поодинці намагаємося побудувати своє достойне життя. Ми розуміємо, що тільки у руках кожного з нас, єдиного, доля нашого щастя і добробуту і ніхто, окрім нас, нам не допоможе. В усіх наших

негараздах ми нікого не звинувачуємо, окрім себе. Ми не покладаємо надію на державу, на суспільство, на «знайомства», але беремося самі творити своє успішне життя. Кожен з нас – єдиний, але усі ми об'єднані спільною ідеєю і спільним ставленням до життя. Ми — молоді ліберали, які не чекають опіки, але створюють успіх своїми руками і вимагають тільки поваги до свободи кожної особи» [145, с.1]. У «Маніфесті» також перераховано основні постулати лібералізму. Вони не дуже відрізняються від ідейної бази Ліберальної партії України (ЛПУ), але мають більш радикальний характер.

Втілення ліберальних цінностей в українському суспільстві яскраво ілюструє звернення ЛіМО до молоді: «Ми переконані також в тому, що авангардом ліберальних перетворень є молода генерація української політичної нації і саме на нас лягає більша частина відповідальності за успіх прогресивних реформ. Цю відповідальність ми, молоді ліберали України, беремо на себе і проголошуємо, що нашою метою є свобода і добробут усього українського народу через свободу і добробут кожного. Ми закликаємо молодих людей України, які поділяють наші погляди і переконання, приєднуватись до нас для якнайбільшого поширення і втілення в життя ідей лібералізму. Молоді ліберали України – це всеукраїнський молодіжний рух, кожен учасник якого прагне самостійно творити своє щасливе життя і своєю працею сприяє загальному добробуту. Ми об'єднуємося для взаємодопомоги і відстоювання права особистості незалежно формувати власне уявлення про щастя і відповідно до нього будувати своє життя. Головним принципом, який об'єднує нас всіх, є принцип свободи кожного. Поодинці нас легко зламати, разом ми – непереможна сила. Вільна молодь України – єднайся!» [95]

Варто вказати, що ЛіМО формувала свою діяльність не лише у політичному вимірі. Чи не вперше молодіжна політична організація з певною ідеологією заявила, що поширює свою діяльність на всі сфери життя молоді. Ще ЛіМО відрізнялося тим, що спробувало використовувати технології рекламної «розкрутки». Члени організації активно залучали пресу на свої різноманітні заходи, активісти носили помітну жовту уніформу. Керівництво свідомо намагалося приєднатися до субкультурного руху молоді.

Ще однією виразною рисою ЛіМО було серйозне ставлення до своїх регіональних структур. Інші об'єднання молоді того часу виявляють слабо-розвинуту територіальну структуру – домінуюча роль відводилася центральним осередкам. А ось у цієї організації помітну роль грали «периферійні» філії. ЛіМО має своїх депутатів міських та районних рад у Донецькій, Житомирській, Луганській, Херсонській, Миколаївській областях, АР Крим та м. Києві. ЛіМО також приймало активну участь у створенні та діяльності Молодіжного Парламенту України та Молодіжного Уряду України, а також обласних молодіжних парламентів та обласних молодіжних адміністрацій як форми об'єднання молодіжних політичних організацій та їх співробітництва з органами державної влади для вирішення найактуальніших проблем молодих громадян [95].

Серед інших молодіжних структур припартійного типу періоду 1993-1996 р. визначається СКМ, рішення про створення якого було ухвалило у 1995 р. Політрадою СПУ [333, 1995, № 43]. Це була типова молодіжна припартійна структура, але зі своєю специфікою. Відмінності породжувалися тим, що СКМ складався із прихильників різних лівих течій – від троцькістів до соціал-демократів. Такий широкий спектр не міг не позначитися на діяльності організації.

Ця організація також може бути розглянута як приклад намагання консолідації різноманітних локально-територіальних осередків на ідеологічній платформі лівих. Про це, зокрема, свідчить один з програмних документів Конгресу – «СКМ. Маніфест молодості», що був присвячений об'єднанню регіональних молодіжних структур соціалістичного спрямування в єдину організацію, якою він, власне, і став: «Ідеологія СКМ буде відточуватись у ході боротьби. Це непохитна істина, однак рухові потрібні орієнтири вже зараз. ...Уявляється, що у ситуації, яка склалася, саме Соціалістичному конгресові молоді належатиме ключова роль у справі усвідомлення широкими масами партійців того факту, що дилема «соціал-демократія або КПУ і третього не дано» не є вірною. ...Одне з першочергових наших завдань, завдань молодих соціалістів України, полягатиме у тому, аби допомогти старшим товаришам у політичній боротьбі всередині партії як з тими, хто хоче «померти комуністом» (ми самі помирати не збираємось і їм не радимо), так і з

тими, хто, можливо, спробує завести до болота вбогої соціал-демократії. Історичний досвід наочно показує, що наскільки б не були радикальними позиції лідерів тієї чи іншої лівої партії, а молодь — ще радикальніша, ще лівіша. Тут вже нічого не поробиш, та й робити нічого не треба. «Наша справа ліва!» — не без гордості говоримо ми. ...У нерозривній єдності з нашою партією, з її стратегічною лінією на створення інфраструктури майбутньої перемоги ми бачимо запоруку успіху молодіжного соціалістичного руху України. Ми приречені на перемогу, і вона не примусить на себе чекати. Повірте!» [28].

Радикальні націоналістичні організації політичного характеру не отримали в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях поширення у той період (такі як «Тризуб», Перша Українська Студентська Профспілка (ПоСтУП) тощо). Але, створення у 1996 р. організації «Молода Україна» відбувалася вже за значної ролі представників студентів Півдня України [143, с.235-244].

Протягом 1997-2004 р. відбувався новий етап у молодіжному русі південної України, так саме, як й у загальноукраїнському масштабі. Передумовою цього переходу стало принципове зростання суспільно-політичної активності в українському суспільстві, формування нових суб`єктів політичної практики країни. Так, наприклад, у другій половині 1996р. в Україні відбулося 8185 масових акцій, в яких взяли участь 15 млн. осіб, що на 62% перевищило рівень 1995 р. (із цих акцій 395 були несанкціоновані) [26, с.4].

Нову основу складала соціально-протестні рухи, що формувалися проти суперечностей суспільно-економічної практики. Організований молодіжний рух протягом зазначеного періоду активно входив у державну молодіжну політику та шукав механізми співпраці. В той же час, спостерігався процес поширення руху протесту серед організацій ВНЗ та студентських профспілок. Посилилися протестні настрої у викладацькому середовищі. На початку 1997 р. в Україні відбулася широкомасштабна акція протесту працівників освіти з вимогами виплатити заборгованість по зарплатні. У країні страйкувало 169 шкіл, у тому числі декілька десятків ЗОШ у областях Півдня України [58, 1997, № 1046]. В передстрайковому стані перебували студенти більшості ВНЗ України. Причина, з якої вони не

приєдналися до акцій протесту вчителів, полягала в тому, що в цей час більшість студентів перебувала на канікулах. Студентські акції протесту, які проходили на той час майже в усіх ВНЗ України, вимагали конкретних дій проти корупції адміністрації та інших академічно-соціальних питань. Як правило, їх очолювали активісти УСС або СУС.

Взагалі, слід відзначити цікаву тенденцію, яка виявилася в середовищі організованого молодіжного руху на початку 1997 р. Потужні молодіжні та студентські організації, які раніше чинили опір свавіллю адміністрацій ВНЗ і мали значний вплив на прийняття політичних рішень щодо молодіжних проблем (УСС, СУС, ПоСтУП, СУМ та ін.), зосередилися на кадровій роботі та пошуку нових форм діяльності. Деякі з них, наприклад СУС, взагалі на початку 1997 р. перебували в стані стагнації. Проте організаційна робота не надто підірвала позиції тих же УСС та ПоСтУПу в студентському середовищі. Студентські проблеми все ще залишалися пріоритетом їхньої діяльності. Це продемонстрував VII з'їзд Української студентської спілки (15–16 березня 1997 р., Чернівці). На з'їзді був присутній 121 делегат з 21 області України [62, с.264]. Одним із головних напрямків роботи УСС у цьому році став розвиток студентського самоврядування шляхом створення Студентських парламентів у більшості навчальних закладів країни та вирішення проблеми працевлаштування студентів.

Напівполітичною організацією стала молодіжна організація «Просвіта». 26 травня 1997 р. в Києві відбувся «перший» установчий з'їзд «Молодої Просвіти». Делегати з'їзду ухвалили положення про молодіжну просвітянську організацію, яка стала структурним підрозділом всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т.Шевченка. Головними напрямками діяльності «Молодої Просвіти» було визначено [139, с.108-109]: економіко-правове просвітництво, захист громадянських прав, підтримка молодих родин, працевлаштування, організація дозвілля тощо. Достатньо швидко осередки «Молодої Просвіти» виникають та починають активно діяти у всіх обласних центрах Півдня України [160].

Посилюється на цьому етапі тенденція до політичної диференціації не лише між окремими припартійними об'єднаннями, але й усередині більшості молодіжних

організацій політичного спрямування. Так, наприклад, остаточно свої уподобання спробували вирішити активісти СКМ, коли на III пленумі ЦК 18 жовтня 1997 р. було прийнято «Декларацію принципів діяльності СКМ», де стверджувалося, що головним принципом організації є «створення конституційної демократичної опозиції курсові антинародних реформ». У зв'язку з цим майбутнє України СКМ вбачав у побудові справедливого, гуманного соціалістичного суспільства. За формою правління Україна має бути парламентсько-президентською республікою, за територіальним устроєм – унітарною державою, виборча система – мажоритарно-пропорційна. Стосовно ролі молоді в суспільних процесах, то «Декларація принципів діяльності СКМ» передбачала боротьбу за «виділення певних квот для молоді у представницьких органах влади, активне залучення молодих соціалістів до законотворчого процесу». Також СКМ задекларував свою підтримку Антикризівій програмі СПУ та політичному курсу Соцпартії [333, 1997, № 50]. Більш радикально налаштована частина лівої молоді СКМ наполягала на підтримці усього лівого спектру політичних партій України, але їх думка не була врахована.

Це красномовно проілюстрував ініційований СКМ перший український Фестиваль молодіжних організацій «Пліч-о-пліч», який відбувся в Ужгороді 9–12 липня 1997 р. У роботі фестивалю взяли участь 189 учасників від 29 всеукраїнських та 27 регіональних молодіжних організацій. «Пліч-о-пліч» відбувся за підтримки УНКМО. Очолював оргкомітет фестивалю голова УНКМО В. Рябіка, його заступниками були В. Міссюра (співголова СКМ), О. Ярема (голова Християнсько-демократичної партії України (ХДПУ)), О. Лялька (заступник голови Українського національного комітету молодіжних організацій (УНКМО)) та М. Чаплига (СКМ). Відбулися два пленарні засідання та дводенні заняття у чотирьох секціях: «Державне будівництво», «Економіка», «Україна і світ», «Культура і освіта». На заключному пленарному засіданні перед учасниками фестивалю виступив тодішній Голова Верховної Ради України, лідер СПУ О. Мороз. Під час свого виступу він підтримав ініціативу створення Молодіжного парламенту: «Така структура нехай би не розробляла закони, – зауважив О. Мороз, – а давала концепцію підходів до тих положень, які треба оформляти законодавчо. Це буде своєрідним містком між

офіційним законодавчим органом і неофіційною молодіжною структурою» [333, 1997, № 30-31].

В Резолюції Фестивалю українських молодіжних та дитячих організацій «Пліч-о-пліч» його учасники закликали молодь «стати на захист основних засад демократії та самоврядування українського народу» проти «представників окремих суспільних груп, які, будучи наділені владними повноваженнями, цілеспрямовано вдаються до дій, що призводять до погіршення соціально-економічної ситуації, і тим самим дискредитують існування незалежної Української держави» [333, 1997, № 30-31].

На той же час припадає відродження ЛКСМУ як всеукраїнського об'єднання (8 травня 1997 р.). КПУ в умовах підготовки до парламентських виборів 1997 р. активно розгортала діяльність свого молодіжного сателіту, надав його лідерам депутатські місця у Верховній Раді. Крім загальноукраїнських лідерів, до парламенту потрапив секретар одеського обкому ЛКСМУ А.Звонарж [139, с.108-109]. Не менш потужними виявилися осередки у Херсонській та Миколаївській областях. На кінець 1997 р. миколаївські комсомольці мали 2-х депутатів у Верховній Раді, 3-х депутатів в Миколаївській обласній раді, 7 у Миколаївському міському виконавчому комітеті [117].

В таких умовах молодіжний політичний рух пройшов мобілізацію та випробування у виборчих парламентських та президентських кампаніях 1998–1999рр. За слушною думкою політологів, «друга половина 1997 – початок 1998 рр. відзначалися інтенсивною парламентською виборчою кампанією. До неї були втягнуті всі прошарки та соціально-демографічні групи населення. Вибори до Верховної Ради України стали каталізатором низки соціальних процесів, зокрема, інтенсифікації і виокремлення групових економічних та політичних інтересів різних соціальних верств та груп населення» [117, с.112].

Але соціальна диференціація та політична консолідація молоді як окремого суб'єкта так і не відбулася. Щоправда, подібні тенденції були притаманні українському суспільству взагалі. «Склалася така ситуація, – стверджував колишній голова Адміністрації Президента Є. Кушнар'ов, – коли партії нині просто

обслуговують політичні інтереси фінансових діячів. Є партії, які взагалі не визначилися з тим, інтереси яких верств населення вони захищають і яку власну ідеологію вони проголошують» [46].

Зрозуміло, що організований молодіжний рух не залишився осторонь парламентської виборчої кампанії. В більшості партійних списків були присутні представники молодіжних організацій. Однак, це не означало, що більшість партій усвідомила необхідність залучення молоді до державотворчої діяльності. Значна частина молодіжних структур використовувалася «дорослими» партіями в ролі агітаційних бригад. Така діяльність, звичайно, мала ряд переваг, і не в останню чергу матеріальних. Проте подібне становище молодіжних «припартизованих» організацій викликало зрозумілий спротив у молодіжному середовищі.

У результаті до Верховної Ради України XIV скликання було обрано лише 8 представників молодіжних структур [139, с.116-117]. Зокрема, 4 комсомольця за підтримки КПУ; 2 – за партсписками Народного Руху України (НРУ) та СПУ-СелПУ. По мажоритарному округу за сприяння НРУ народним депутатом був обраний заступник голови УНКМО Ю. Криворучко. Отримав прохідне місце у партійному виборчому списку НДП і лідер Асоціації молодих політиків і політологів А. Білоус.

Майже всі політичні партії так або інакше робили ставку на програмні положення стосовно забезпечення вирішення молодіжних проблем як на засіб розширення власного електорального поля та залучення на свою користь сегментів молодіжного електорату.

Значне місце молодіжні «припартизовані» структури мали у виборчій кампанії до місцевих Рад. Низка організацій висували як окремих своїх представників, так і цілі команди. Наприклад, місцеві керівники НДЛМ, УСДМ, Молодого Руху, ЛКСМУ, СКМ, ЛіМО, РХМ, молоді члени ПРП, Республіканської християнської партії (РХП) та інших партій виявилися досить потужною силою на муніципальних та обласних виборах. Знаючи особливості місцевих округів та апелюючи одночасно до молоді і старшого покоління, розігруючи карту власної незаплямованості та професіоналізму, молоді кандидати в депутати місцевих Рад, за наявності певних

коштів, мали реальний шанс бути обраними. Як засвідчили результати виборчої кампанії, молодь таки скористалася цим шансом.

Цікавими з точки зору аналізу діяльності політично активної молоді під час виборчої кампанії є суто молодіжні виборчі ініціативи, які лише незначною мірою були дотичними до «дорослих» політичних структур. Так, ще наприкінці 1997 – 1998 рр. групи молодих кандидатів у депутати, які репрезентували різні політичні організації та молодіжні структури (від представників СНПУ до СКМ), утворили Координаційні ради молодих кандидатів у депутати місцевих Рад. На Півдні України першими виявилися подібні ініціативи в Одесі, а згодом – у Миколаєві та Херсоні [252, с.14-15].

Незважаючи на ефективність окремих молодіжних проектів під час виборів, вони продемонстрували перерозподіл сил в організованому молодіжному середовищі. Він, у свою чергу, привів до прискорення процесів ідеологічної ідентифікації та усвідомлення окремішнього становища молоді в українському суспільстві.

З одного боку, молодіжне середовище прагнуло радикалізації, а з другого – шукало механізмів взаємодії з владою. По суті, опозиційні молодіжні організації ставали або чітко припартизованими «молодіжками», або відтіснялися в маргінальну нішу. Слушно відмітив В. Кулік: «Організований молодіжний рух повністю втягувався в конструктивно-лояльну роботу з органами влади. Роль організованого молодіжного руху почала зводитися до засобу реалізації державної молодіжної політики та свого роду «молодіжок» органів влади. Виявилася «функціонерська» сутність значної більшості молодіжних структур. Подібна бюрократизація молодіжних організацій призводила до відходу від організаційної роботи широких кіл молодіжного середовища» [139, с.121]. Молодіжна ініціатива в рамках організованого молодіжного руху визначалася, у першу чергу, матеріальним стимулюванням, а вже потім певними симпатіями. Це ілюструє практика діяльності переважної більшості молодіжних організацій.

«Функціонерський» характер тогочасного організованого молодіжного руху сприяв контрольованості молодіжної активності загалом. Складалося враження, що

центр безпосередньої молодіжної ініціативи змістився в неформальне середовище. В той же час поглибилася політизація молодіжних структур та їхня переорієнтація залежно від політичної кон'юнктури, на певних політиків чи політичні сили.

Особливо слід відзначити процес ідеологічної ідентифікації в лівому таборі молодіжного руху. Це ілюструє діяльність й іншої ліворадикальної молодіжної групи. 29 червня 1998 р. в м. Очакові відбувся I (Установчий) конгрес Всеукраїнської молоді гвардії більшовиків (далі ВМГБ). Метою заходу було об'єднання лівих молодіжних груп, які знаходяться на ленінсько-сталінській ідеологічній платформі. При розгляді організаційних документів за основу було прийнято Статут та Програма Всесоюзної молоді гвардії більшовиків. На конгресі було ухвалено кілька резолюцій «На захист робітничих лідерів від свавілля влади в Україні» та «На захист молодих політв'язнів у державах, створених на території СРСР». Також було обрано оргкомітет, який очолив відомий активіст КП(б)У та ВКП(б) Є. Пугачов. Дана структура налічувала близько десятка осіб і переважно займалася розповсюдженням ідеологічної літератури. За підтримки газети «Іскра» (орган КП(б)У) ВМГБ налагодила видання власної малотиражки «Революціонер» [349].

Певна радикалізація простежувалася і у правому спектрі молодіжного руху. Протягом 1998 р. йшов процес створення молодіжної структури «Громади». На обласних рівнях вони утворювалися на базі «Молодої Просвіти». В центральних та західних регіонах України «Молода Громада» складалася зі студентів та молоді релігійних громад (протестантських), а також активістів молодіжних структур, які в силу тих чи інших причин відійшли від своїх організацій і пішли в «Громаду» через можливість отримати значне фінансування. Але у Східних та Південних областях України спостерігалася протилежна тенденція – до організації прийшли (за незначним винятком) нові люди, які раніше не працювали в молодіжних структурах. Найпотужнішими структурами «Молодої Громади» визнавалися Дніпропетровська, Київська та Одеська організації [333].

Певну сталість та визнання вже на той час отримали ЛіМО та НДЛМ. На середину 1998 р. ЛіМО було найпотужнішою молодіжною силою в регіоні. Досить

активні структури ЛіМО існували у Херсоні та Одесі. Форми діяльності – дискотеки, КВК, концерти та інші зрозумілі молоді акції використовувалися й в регіонах НДЛМ, УСДМ, МОНРУ, «Молода Громада» та й іншими молодіжними філіями партій. Проте, після виборів діяльність НДЛМ призупинилася. Фактично Лігу позбавили фінансування. Структури на місцях залишилися, але робота із залучення неофітів була припинена [97].

Певна стагнація наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. відчувалася у центристському сегменті політичного спектру молодіжних об'єднань. Більшість з них зосередилася на просвітницько-агітаційних засобах та формах роботи. Інколи попередній досвід соціальних акцій та громадянських проектів виявлявся серед них, але його слід вважати для цього періоду винятковим.

Зокрема, 28 лютого – 1 березня 1998 р. в Херсоні відбувся VIII з'їзд УСС. У з'їзді брали участь 106 делегатів від усіх осередків спілки. Було ухвалено резолюцію «Про соціальний захист студентів» та звернення до молоді «Про підтримку НРУ на виборах 1998 р. Українською студентською спілкою». У резолюції зазначалося, що «незалежно від змін політичної ситуації спілка буде і надалі всіма можливими засобами відстоювати права студентів та захищати їхні інтереси на всіх рівнях державної влади» [333]. Головою УСС VIII з'їзд обрав колишнього лідера Херсонської обласної організації МОНРУ С.Мальованця.

Тенденції до виокремлення молоді як суб'єкту політичного життя України посилилися у 1999 р. Тоді у політичній системі з'являються нові молодіжні політичні партії. «Молода Україна» визначає себе партією ні лівою, ні правою, ані центристською, – а партією шансу. Нехай як претензійно це звучить, але досвід восьми років довів – проблема України не в тому, хто саме при владі – комуністи чи демократи, а в тому, що держава фактично боїться надати своїм громадянам можливість самим обирати свою долю. Держава формує в них гіпертрофовану патерналістську залежність від того, що офіційно іменується «соціальним захистом» [36; 266].

На відміну від «Молодої України», організація політичного розвитку Молодіжна партія України (ОПР–МПУ) мала занадто лідерський характер, і тому

сама ідея молодіжної партії губилася за досить яскравою постаттю голови ОПР–МПУ [364, с.3]. Окрім того, в липні 1999 р. на основі однойменної організації виникла ще одна молодіжна політична структура — партія «Нова генерація». Основою діяльності партії так само, як і об'єднання «Нова генерація», залишалися круглі столи, конференції тощо (очолив партію Ю.Мірошниченко) [87, с.5].

Підтримка молодіжними партіями будь-кого з кандидатів чи висунення свого є причиною появи у 1999 р. одразу трьох молодіжних партій. Під поняттям «молодіжна партія» розумілась не молодість її членів, бо такі партії уже існували (СНПУ, УНА), а саме орієнтація на молодь і визначення її основним рушієм суспільних процесів в країні.

Першими це зрозуміли активісти об'єднання «Молода Україна», яке складалось із членів різних партій, іноді протилежних орієнтацій. Союз ПРП і «Молодої України» тривав не дуже довго і у 1999 р. вже не мав принципового значення. Тому на початку 1999 р. за допомогою «Молодіжного уряду» об'єднання «Молода Україна» розпочало процес створення однойменної партії. Ідея створення партії «Молода Україна» була підтримана колишнім першим віце-прем'єр-міністром А.Голубченком, який погодився приєднатися до цього проекту.

Тож три молодіжні партії, що сформувалися протягом 1999 р. із громадських організацій, за перший рік існування встигли розбудувати регіональну інфраструктуру та сформулювати програмні засади. Аналітики «Молодої України» розробили й ідеологію партії. Спільною рисою всіх цих структур стала позиція стосовно ролі молоді в політичному житті держави і, відповідно, схожою була їхня поведінка під час виборів. Остання була схожою з переконаннями більшості громадських молодіжних організацій, хоча водночас різко відрізнялася від переконань «припартійних» структур. Це особливо наочно виявляється під час спільних заходів: «Круглий стіл» молодіжних лідерів, який відбувся на початку вересня 1999 р., показав, що молодь загалом не бачить гідного серед усіх п'ятнадцяти кандидатів у Президенти України. Винятками є хіба що молодіжні крила партій, яких зобов'язує займати чітку політичну позицію .

Ці перші спроби соціального об'єднання молоді із чіткими політично-кон'юнктурними орієнтаціями виявили себе малоефективними. Незважаючи на існування південноукраїнських осередків чи філій різних партій, вони майже ніяк не проявили себе. Діяльність їх проявлялася лише під час виборів як агітаторів та пропагандистів. На виборах 2002 р. вони не лише не отримали самостійної електоральної підтримки, але й виявилися як малознайомі виборцям.

Саме тоді склалися передумови для розвитку сучасного молодіжного руху на Півдні України. Це не відбувалося шляхом змін одних акторів іншими, а шляхом політизації вже існуючих структур та внаслідок радикалізації політичних поглядів виникнення новітніх об'єднань. Високо політизовані молодіжні організації стали вже більш міцними, стійкими, тісно пов'язані з конкретною однією партією: соціалістичні, комуністичні, ліберальні, анархістські, консервативні, фашистські.

Створення організацій таким шляхом – «з гори» – від адміністративно-партійного середовища – характерна риса молодіжного руху у посттоталітарну добу Східної Європи [35, с.190-193; 148, с.12-13]. Слід відзначити, що молодіжна ініціатива кінця ХХ – початку ХХІ століття ще не вийшла на певний рівень політичної соціалізації. І, відповідно, суспільство, що знаходиться у процесі трансформації своєї системи, нерідко висуває вимоги та діє за стандартами попередньої доби. Цей досвід виявляється актуальним для суспільної практики того часу.

Соціалістичний рух молоді був об'єднаний Соціалістичною Партією України під час політичної акції «Повстань, Україно!» (2002 р.). Тоді молоді люди, які брали активну участь в акції, утворили СМС. Вони забезпечували охорону лідерів тодішньої опозиції – Олександра Мороза, Юлії Тимошенко, Петра Симоненка. Проявили себе СМСовці і при перекритті автомобільного руху в центрі Києва, встановленні наметів біля Адміністрації Президента України Л.Кучми і їх захисту від знесення міліцією. Перед тим ядро СМС виступали ще у 2001 р. під час акції «Україна без Кучми!». Певний досвід організація отримала у результаті подій «Помаранчевої революції» – чимало СМСовців виступали організаторами та учасниками наметового містечка на Майдані Незалежності, а майбутній СМСовець

Євгеній Філіндаш тоді був комендантом містечка на Хрещатику. СМС входить до Молодіжного Соціалістичного Інтернаціоналу (IUSY), який об'єднує членів із 142 країн світу.

Саме такі об'єднання виявили свою користь під час подій президентських виборів 2004 р. СМС, Пора, УНА-УНСО, Братство – стали рішучими та кадрово значимими акторами Майдану. Це був час кульмінації мобілізації молоді до політичного життя України. З одного боку, активісти молоді складали найбільш потужну силу на центральних та регіональних майданах країни, з другого – виковувалися новітні форми та методи політичної боротьби у молодіжному середовищі.

Починаючи з 2005 р., роль молодіжних об'єднань у політичних партіях значно зменшилася. І хоча партійне керівництво, звичайно, намагалося використовувати молодь для мобілізації своєї діяльності, але не забезпечувало подальше кар'єрне зростання лідерів і активістів молодіжних об'єднань. Це призвело до того, що частина молоді пішла з партійних «молодіжок».

В Україні також існує феномен таких молодіжних партій, які роблять ставку на молодь і експлуатують ідею приходу її до влади. До таких партій належать: Молодіжна партія України, «Молода Україна», партія «Пора» і деякі інші політичні організації. Молодість для них – бренд. Але ці сили так само не мають успіху, тому що молоді не інвестуються відповідні ресурси [136].

Сучасним молодіжним партіям на той час не вдалося пройти випробування електоральними процесами 2005 та 2007 рр. Тоді майже всі вони намагалися грати власну роль. Яскравим доказом є діяльність «Громадського об'єднання «Пора». Але все ж таки лише у складі інших «дорослих» політичних блоків лідерам таких об'єднань вдалося пройти до парламенту. Майже аналогічно склалася доля і на регіональних виборах – незважаючи на пік популярності окремих сил, жодна з них самостійно не потрапила до обласних та міських рад народних депутатів.

Внаслідок цього, на Півдні України, як і у цілому по країні, спостерігається зменшення молодіжної активності, а з другого боку, відбулася радикалізація політичних угруповань. Яскравою ілюстрацією цього є виникнення малочисельних,

але структурно міцних та майже нелегальних об'єднань по всьому Півдню України: Авангард Комуністичної Молоді (АКМ), Спілка анархістів України (САУ), Братство, УНА-УНСО тощо [352].

Цей рух був майже не помітним до 2008-2009 рр. Під час підготовки до президентських виборів та регіональних протистоянь їхні акції стають все більш публічними. Наприклад, акції протесту з боку лівих об'єднань проти мера Одеси Е.Гурвіца.

Таким чином, конституювання нових молодіжних суспільно-політичних рухів і організацій в незалежній Україні, в силу не цілком сталих механізмів нової політичної системи, характеризується переважанням застосування політичних і адміністративних технологій на процес формалізації усередині молодіжного руху.

Формування у сучасній Україні різних формальних молодіжних груп, еліт і лідерів, які перетворюються у впливові макрогрупи української політичної «сцени» істотно розширює розвиток і специфіку політичних процесів. Молодіжні суспільно-політичні об'єднання у своєму функціонуванні характеризуються існуванням таких тенденцій: чітко виражена динаміка переходу від закритих і напіввідкритих видів рекрутування до відкритих, виборних; переважання креативних практик політичної дії і участі; орієнтація на епатаж і перевага радикальних методик; конструювання взаємодії на рівні «центр – регіональні об'єднання».

Як свідчать реалії, молодіжні організації політичного спектру південного регіону визначаються такими рисами: відсутність певної єдності поглядів і дій у стратегії участі молодіжних організацій в суспільно-політичних процесах; ідейна розмитість програми, в яких обґрунтовані принципи організаційної побудови та діяльності молодіжних об'єднань; брак політичних орієнтирів; малочисельність, слабкість і нерозвиненість, обмежена діяльність вузьких профільних груп та значна залежність молодіжних організацій від своїх лідерів.

3.3. Роль, місце та перспективи громадських молодіжних об'єднань в суспільно-політичній практиці регіону

Більшість проявів соціальної активності молоді на Півдні України на сучасному етапі відносяться до неформальних об'єднань. Безліч гуртків, течій, організацій, «тусовок» тощо – хоча й структурно аморфні, і малочислені, але мають принципове значення як для практики повсякдення сучасної української молоді, так і для наукового розуміння поняття «молодіжний рух». Всіх їх можна віднести до громадського напрямку у молодіжному русі Півдня України. Молодіжні об'єднання, які політично не заангажовані, утворюють справжню мережу, яка перевищує всі політичні, не лише за своєю кількістю, загальною але й за наявністю членів.

Авторитет та повагу у різних сферах молодіжної активності, окрім традиційно потужних – Національна скаутська організація України «ПЛАСТ», Спілка української молоді в Україні здобули такі нові всеукраїнські молодіжні громадські організації та об'єднання органів студентського самоврядування, як «Всеукраїнська студентська рада», «Студентська Рада Києва», «Фундація Регіональних Ініціатив», «Студентська Республіка», «Молода Просвіта», «Дебатна Академія», «Молодіжний націоналістичний конгрес», «Колегія молодих управлінців та юристів», «Європейська молодь України», «Спілка Ініціативної Молоді», та ряд інших [139, с.168-193]. Всі ці організації є незалежними, кожна з них працює у своєму напрямку. Разом з тим, частина організацій інколи може об'єднувати свої зусилля в рамках конкретних акцій. Наприклад, заради моніторингу виборчих програм партіями щодо молодіжної політики у 1999 р. було проведено громадянську кампанію «Молодіжна варта: молодь за вами спостерігає». Але все ж таки найбільшою проблемою для розвитку молодіжного громадського руху, як і для усіх громадських організацій, залишається проблема масовості та якості діяльності.

Узагальнюючи думку політологів, можна визначити такі різновиди громадського руху: молодіжні фахові об'єднання; організації за інтересами; національно-культурні молодіжні організації; студентські організації; субкультури сучасної молоді [138, с.38-49]. Розглянемо деякі з них.

Молодіжні фахові об'єднання утворюються, головним чином за ознакою фахової належності, під час навчання або роботи. Вони об'єднують не лише студентів, а й молодих спеціалістів. На Півдні України існує цілий ряд молодіжних фахових організацій. Складність визначення цієї підгрупи молодіжних об'єднань полягає у специфічному визначенні терміну «фах». Неможливо визначити фахову належність лише за наявністю відповідної освіти. Тому маємо взаємопов'язані підгрупи, наприклад, фахові, наукові, літературно-мистецькі. Досить важко провести межу між професіоналізмом та аматорством. Яскравий приклад – існування молодіжних підрозділів профспілок: транспортників, моряків та інших.

Наукові, літературно-мистецькі та культурологічні організації теж традиційно присутні серед молоді Півдня України. На відміну від «неформальних» літературних «тусовок» та салонів, літературні та мистецькі організації намагаються шляхом об'єднання зусиль відстоювати свої інтереси, зокрема фінансування своїх видань. Однак, такий напрямок не вичерпує всієї гами інтересів молодих літераторів та митців. Більшість літературно-мистецьких організацій утворюється на ґрунті прихильності до визначеної течії в мистецтві.

Позашкільні та спортивно-патріотичні організації молоді. До них ще можна віднести дитячі виховні організації. Також слід підкреслити значну роль загальноукраїнських спортивних асоціацій, зокрема в галузі єдиноборств. Наприклад, спортивні асоціації «Тайгер» чи «Білий Лотос», які об'єднали прихильників різних напрямів шатакану (карате), широко репрезентовані в Одесі, Миколаєві, Херсоні.

Серед таких громадських організацій новітнього часу варто вказати скаутів (наприклад, у Херсоні та Каховці виникають курені «Пласту» – Української скаутської організації [66, с.56-58]). Крім того, відроджуються традиції скаутського руху дореволюційної доби у традиційному центрі дитячого руху – Одесі. Тут створено та діють до нашого часу декілька об'єднань скаутів (крім «Пласту», ще є дитяча «Січ» (наприклад, в Одесі, Балті, Кодимі тощо), просто скаути, осередки яких існують в Одесі та ще в кількох районах. З початку 90-х рр. ХХ ст. виникають

скаутські осередки у Миколаєві, Вознесенську, Білгород-Дністровському та інших містах та райцентрах Півдня України [165, с.21-26].

За думкою ідеологів «Пластунів», їх невисока активність на півдні пояснюється кількома факторами. «Пластуни сповідають традиційну англійську «школу розвідників», яка так захоплює уяву підлітків. Тому важливу роль тут відіграють сувора дисципліна, твердий патріотизм, релігійність (Гасло скаутів усього світу: «Бог і рідна країна!»). На Півдні ж через певні історичні обставини не звикли до таких чітких національних постулатів. Тому обрали м'якші варіанти, називаючи себе просто скаутами чи січовиками. Ясна річ, що патріотизм тут теж має велике значення, але не першочергове. Головне, як вважають одесити — розвивати в дитині повноцінну особистість, готову до самостійного життя» [33].

Спілка підліткових та дитячих організацій (СПОК) виступає спадкоємцем піонерських організацій та була зареєстрована у 1991 р. На 2008р. вона нараховувала до 6 тисяч членів. До середини 1990-х рр. організація не ідентифікувала себе як скаутська і більше займалася втіленням соціальних проєктів. Це все здійснювалося у співпраці з Центрами соціальних служб для молоді і за партнерства самостійних організацій туристичного, соціального та благодійного спрямування. Розквіт організації припадає на 1999-2002 рр. Таке піднесення пов'язане з ім'ям Олександра Кузьменка, голови Київського міського центру соціальних служб для молоді, голови Ради СПОК та Національного секретаря СУ-унітарної. Саме в цей час СПОК позиціонувався як скаутська організація і з 1999 р. виступає партнером Січі.

Одним із фундаторів та активістів виступає Миколаївська спілка скаутів. В області працює 22 скаутських загони, згуртованих у 11 районних осередках. «Миколаївська спілка скаутів» за 10 років існування провела понад 400 масових заходів, глядачами та учасниками яких стало більше 16000 осіб. Найбільший авторитет отримали щорічні Програми: «Зліт - Джемборі «За здоровий спосіб життя», збір волонтерських, скаутських загонів «Моє місто – моя турбота», фестиваль «АЛІСОГРАД», літній наметовий оздоровчий табір «Истоки» у Криму, екологічні програми та суботники. Організація виховала у своїх лавах більше 1200

дітлахів. Більш 180 студентів отримали другу спеціальність – вожатий тимчасових загонів у спеціалізованих оздоровчих дитячих таборах за місцем проживання. Понад 50 волонтерів, підготовлених на семінарах та задіяних в акціях, програмах стали надійним активом студентських, дитячих та молодіжних громадських організацій міста Миколаєва та області [151].

Дитячо-юнацьке товариство (ДЮТ) «Січ» виникло як козацька виховна організація у 1993 р. Вона переформатизувалася як скаутська у 1996-1997 рр. На 2008 р. нараховувала до 2 тисяч членів по всій Україні. Одним із провідних центрів ДЮТ є Одеська область, причому домінуючими стали сільські осередки. На початку ХХІ ст. серед активістів перебували херсонські чати (гуртки) січовиків.

Асоціація гайдів України (АГУ) діє з 1995 р. та нараховує понад 1 тисячу дівчат. Актив організації становить кілька десятків організацій, які сконцентровані у тому числі – в Одесі та Херсоні.

Асоціація скаутів України (АСУ) вважає себе спадкоємцями українських скаутів довоєнного періоду. На 2008 р. нараховувала понад 1 тисячу членів. Організація була заснована 25 лютого 1996 р. за ініціативи Асоціації скаутів Криму та ряду організацій півдня, центру і сходу України. Одеса, а потім і Миколаїв стали традиційним осередками цієї організації.

У 1998 році було розпочато спроби консолідувати скаутський рух в надструктури під назвами Скаути України (СУ) та Всеукраїнське об'єднання скаутів та СПОК [369, с.87-95].

Взагалі «Скаути України» з'явилися у громадському просторі України 29-30 травня 1999 р. як спроба ДЮТ «Січ» та разом з іншими регіональними скаутськими осередками, зокрема Асоціацією скаутів Криму, Харківською обласною асоціацією скаутів, Закарпатською угорською асоціацією скаутів, представниками Сум та Києва створити унітарну організацію для вступу у СОСР. На той час чисельність дорослого складу Скаутів України (далі СУ-унітарне) склала 796 осіб, які представляли 13 областей, а число дітей та молоді – кілька тисяч. Не зважаючи на посилення цієї структури на початку 2000 р. провідниками з середовища СПОК (О.Кузьменко, Л. Смірнова) даний проект не був зареєстрований на державному

рівні і в 2001 р. «канув у Лету» (причиною стала не лише структурна патологія – за фактом лише січовики активно працювали в СУ не розвиваючи власної організації, а й активізація СПОК, як самостійного учасника гри та не участь у інтеграційних процесах Пласту та АСУ). На такому фоні почалося зближення Пласту та Січі. 27 квітня 2001 р. було створено Всеукраїнську спілку громадських організацій «Скауті України» (далі СУ-федерація), засновниками якої виступили Пласт – Національна Скаутська Організація України (НСОУ) та ДЮТ «Січ». Головою Ради було обрано Б. Гаврилишина. Таким методом реанімувалася пропозиція, висловлена Ж.Морейльйоном ще в 1991 р. на зустрічі з українськими скаутами про можливість створення федерації. На жаль, не було враховано того факту, що з федераціями СОСР, а зокрема Євразійський регіон (ВНСО в Росії) мав постійні проблеми структурного плану, а тому неохоче йшов на прийняття нових національних організацій у вигляді федерації. Не допомогла і конфесійна визначеність Січі як православної організації. За ініціативи А. Гарматія, було проведено ряд заходів семінарсько-тренінгового виду по обміну досвідом. Але, зважаючи на слабку можливість залучення місцевих скаутських організацій, за статутом членами спілки можуть бути лише всеукраїнські об'єкти, підтримку ідеї спілки серед членства Пласту, як базової організації та не визнання спілки суб'єктом з боку СОСР формація фактично перестала існувати наприкінці 2002 р. [310].

СУ-унітарне мало своїх прихильників у Миколаєві – Миколаївська Спілка скаутів. У 2002 р. їй вдалося провести загальноукраїнський збір скаутів у Криму [310]. Активність лідерів скаутського руху привернула серйозну увагу з боку чиновників. Так, наприклад, у Миколаєві цей рух отримав офіційну державну підтримку [285].

В роки незалежності України все ж таки домінуючою тенденцією серед молоді є поширення різноманітних громадсько-соціальних структур. Хоча вони також були не масовими, але їх діяльність була все ж таки більш помітною. За напрямками визначення своїх завдань їх можна класифікувати:

– за трудовою діяльністю: «Всеукраїнська рада молодих вчених та спеціалістів», «Союз молодіжних організацій України», «Український фонд

студентів», «Асоціація профспілкових організацій студентів України», «Асоціація молодих українських політологів і політиків»;

- молодіжні організації, які задовольняють різні творчі, культурні та спортивні потреби «Всеукраїнська молода ліга Eterno Lumo», Українське аерокосмічне об'єднання «Сузір'я», Всеукраїнська спортивна організація «Клуб Івана Піддубного» та інші;

- організації спрямовані на підготовку національної еліти «Клуб української елітарної молоді», «Нова генерація» тощо;

- молодіжні організації, які працюють над вирішенням проблеми дітей: СПОУ, Асоціація молодіжних пошукових об'єднань «Обеліск», «Пласт», «Січ»;

- молодіжні формування, які займаються благодійницькою діяльністю: «Благодійний фонд підтримки робітничої і селянської молоді України», Благодійне товариство «Молодь за милосердя»;

- за екологічною спрямованістю «Українська молодіжна екологічна ліга», «Зелені»;

- релігійні організації інтернаціонального характеру, які входять до таких міжнародних об'єднань: Асоціація молодих християн, яка налічує 45 мільйонів членів; Міжнародна католицька федерація молодіжних організацій, яка включає 36 організацій із 27 країн; світове товариство буддійської молоді, що має представництво у 15 країнах світу; Світова асамблея мусульманської молоді налічує 450 організацій на п'яти континентах; Всесвітня організація іудеїв налічує 500 тис. членів у 30 країнах. В Україні діє також організація «Українська молодь Христова»; а також Християнська молодіжна організація Церкви адвентистів сьомого дня, Молодіжна рада церков Євангельських християн-баптистів України.

Всього, за підрахунками фахівців, в Україні у другій половині 90-х рр. минулого століття діяло понад 30 різноманітних громадських загальноукраїнських та більше 200 регіональних молодіжних організацій, які пройшли офіційну процедуру легалізації [149, с.110-111].

Організації за інтересами – численна група молодіжних об'єднань товариського характеру. У свій час в Одесі активно діяло Об'єднання молодіжних

клубів (ОМК) [199], в яке входили різні клуби за інтересами: любителів фантастики, джазової та рок-музики, брейн-ринг та інші. З часом мережа аналогічних клубів значно комерціалізувалася і стали фактами бізнесу, аніж молодіжної ініціативи [156, с.28-29].

Спрямованість цих організацій молоді, безумовно, достатньо резонансна та вагома у суспільному плані. Але у політичній практиці вони можуть бути розцінені як важливий потенціал громадянської активності, який ще буде розкриватися, але вже в інших вимірах.

Національно-культурні молодіжні організації – об'єднання, утворені національними меншинами, які опікуються збереженням та поширенням серед молоді власних національних звичаїв, культури та традицій. Слід відмітити, що серед національних організацій наявні не лише культурологічні, а й студентські, наукові, фахові, благодійні, спортивно-патріотичні тощо.

Протягом 90-х рр. ХХ ст. відбувалися процеси національного відродження та мобілізації різноманітних національних меншин, які широко представлені серед населення Півдня України. Ці тенденції не обійшли стороною і представників молоді, навпаки, вони стали помітним суб'єктом етнічної емансипації.

У період, що розглядається, етнонаціональні общини молоді були утворені серед болгар, греків, молдован, євреїв та майже всіх представників національних груп. Тут можна визначити два шляхи їх створення. Перший з них був характерний для кінця 1980 – початку 1990-х рр. Як правило, гуртки молоді породжувалися бажанням пізнати історію та культуру свого народу. Такі об'єднання швидко ставали активними суб'єктами національного відродження. Та й в дорослих організаціях більшість складали представники молодшої когорти.

Другий шлях був характерний вже для кінця ХХ – початку ХХІ ст. Він принципово не відрізнявся від аналогічних процесів у партійній практиці, коли утворення молодіжних філій йшло з ініціативи дорослих, на думку яких, потрібно було мати соціалізуючо-культурну структуру.

Яскравим прикладом є болгарське відродження на Півдні України. Багато у чому воно було сформульовано молоддю під час перебудови. Але коли вже діяла

Асоціація болгарських товариств України, при ній успішну діяльність розгорнула Спілка болгарської молоді [32, с.61, 199-200; 109, с.112-114, 148-149]. Аналогічними характеристиками визначається Товариство грецької, польської, німецької молоді [353].

Студентські організації. Аналізуючи молодіжний рух в цілому, не можна не відзначити студентський рух як його складову частину. «Оскільки молодь та студентство, зокрема, визначає соціальний клімат, своєю активністю і рухливістю впливає на нові соціальні і політичні явища й процеси, вивчення студентства як особливої соціальної групи є важливим...Саме в студентські роки якнайкраще усвідомлюються і засвоюються основні пріоритети й цінності, які в подальшому житті скеровують діяльність» [375].

Студентство завжди було в авангарді всіх соціальних перетворень та політичних рухів. Воно складає понад 80% від чисельності молодіжних організацій. Однак, власна специфіка організованого студентського руху визначається, насамперед, характером студентських організацій, членство яких безпосередньо залежить від навчання у ВНЗ, тобто, значно обмежений проміжок часу (5-6 років). Крім того студентські організації відстоюють інтереси студентської молоді, акцентуючи на цьому увагу.

Також студентські організації набагато мобільніші та дієдатні за загально молодіжні структури. Це показали студентські страйки 1990, 1992рр., події «Помаранчевої революції», а також студентські заворушення у всьому світі. Серед різноманіття студентських об'єднань, на нашу думку, слід виділити такі різновиди.

Профспілки, що мають за першочергове завдання вирішення соціальних проблем студентства та захист його інтересів перед державою та адміністрацією ВНЗ. Серед них є: Перша Українська Студентська Профспілка (ПоСтУП), Профспілка студентів «Пряма дія», Асоціація студентських профспілкових організацій України тощо.

Громадські студентські організації, які мають на меті відображати громадсько-політичну ініціативу студентства та теж відстоювати права. Окремо, але в структурі

громадських організацій, слід зазначити студентські корпорації та інформаційно-координаційні центри.

Фахові студентські організації та об'єднання за інтересами. Організації такого типу є досить поширеними в рамках окремих ВНЗ та факультетів. Наприклад: асоціації студентів-юристів, історичні товариства окремих ВНЗ, університетські наукові товариства тощо.

Останнім часом все більшого значення набуває існування органів студентського самоврядування, які поступово перетворюються з підструктур ВНЗ на самостійні організації. Завдання студентського самоврядування полягає у тому, щоб допомогти студентам та аспірантам в їх науковій, професійній та громадській роботі, налагодити побут та дозвілля студентів у студмістечках, організувати активний відпочинок тощо. Крім того, і що є найбільш важливо, завдання студентського самоврядування полягає у захисті та узгодженні інтересів студентів та аспірантів з інтересами адміністрації ВНЗ і держави.

Своєрідністю студентського руху на Півдні України слід вважати оригінальну студентську ініціативу, якою скористалися органи влади. Мова йде про створення різних «Молодіжних Рад». Одними з перших в Україні «молодіжний виконком» та «молодіжна міська рада» були створені в Одесі у 2001-2002 рр. Цей консультативний орган активно діє й зараз [160]. Така модель довела свою ефективність та зараз знаходиться у стані впровадження по різних регіонах України.

Іншим шляхом пішла консолідація у Миколаєві. Ще у середині 90-х рр. на базі одного з найактивніших в Україні осередків УСС виникає Миколаївська студентська рада. Інтеграція її лідерів із відповідними структурами муніципального та обласного самоврядування привела до входження її представників до відповідних структур влади. Сумісною продуктивною ініціативою стало створення інформаційного електронного ресурсу – «Молодь» [174].

Субкультури сучасної молоді на Півдні України як основна форма неформальної ініціативи в молодіжному середовищі. Вже доведено, що сучасний молодіжний рух у південному регіоні України представлений не лише організованим рухом, а й неформальною молодіжною ініціативою. Це своєрідна

«молодіжна культура», яка включає у себе різноманітні напрямки та якісно відмінні вияви активності молоді. Саме ж поняття «молодіжна культура» є багатозначним і має багато синонімів. Так, залежно від ідеологічної спрямованості, говорять про «молодіжну культуру», про «часткову молодіжну культуру», «молодіжну субкультуру» і навіть про «контркультуру». Порівняно безпечне поняття «молодіжна культура» здебільшого окреслює порушення відносин між молодими людьми та їхніми батьками; радикальний же термін «контркультура» означає вже серйозні конфлікти між молоддю та суспільством, які можуть за певних обставин, перерости в свого роду «молодіжну революцію».

«Неформальний молодіжний рух» чи «неформальна молодіжна ініціатива» не зовсім тотожні терміну «молодіжна субкультура», оскільки є більш широким явищем [139, с.183]. Неформальним молодіжним рухом можна назвати систему молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної активності в їхньому взаємозв'язку між собою та із суспільством взагалі. У свою чергу, молодіжний неформальний рух є частиною більш широкого середовища «андеграунду».

До громадського молодіжного руху на Півдні України, безумовно, входять так звані «неформальні об'єднання» молоді. Це явище у другій половині ХХ ст. стало невід'ємною частиною суспільно-політичного життя країн світу. Характеризуючи цей рух, дослідники використовували різні категорії для визначення: «субкультури», «контркультури», «системи» [53; 135; 141; 157; 324; 325; 338]. Різноманіття понять породжувалося багатогранністю цього феномену юнацького «протесту».

Узагальнюючи різнопланові тлумачення, автор дисертації дійшов висновку, що на сучасному етапі культурно-цивілізаційного процесу, який багато дослідників кваліфікують як глобалізацію, зі всією очевидністю можна стверджувати, що молодіжна субкультура представляє собою такий масовий інтернаціональний соціокультурний феномен в якому виражаються і сучасні суперечності, і перспективи розвитку людства, і передвіщувальні глобальні проблеми. Отже, можна констатувати, що саме такий варіант визначення найчіткіше окреслює всі сублімуючі риси даного конкретно-історичного феномену.

Що стосується типологізації молодіжних субкультур на Півдні України, то вона ускладнюється кількома факторами. По-перше, існуючі у західній науці підходи до вивчення цієї проблеми не можуть типово застосовуватися щодо аналізу українських молодіжних субкультур, так як західні вчені виходять з досвіду діяльності неформальної молодіжної ініціативи в умовах розвиненої демократії та відносно стабільної економіки. По-друге, західні підходи щодо вивчення субкультур переважно ґрунтуються на виявленні девіантної поведінки. Найбільш повну типологізацію такої поведінки здійснив М.Брейк, який довів, що в основу його типології покладено характерні риси молодіжної субкультури та врахування шкали цінностей її носіїв [376, р.23]. По-третє, специфіка розгортання неформальної молодіжної ініціативи не завжди знаходила відображення у вітчизняній історіографії на Півдні України [316]. Але все ж таки синтез запропонованих окремими фахівцями пропозицій та уточнень дозволяє окреслити такі типи молодіжних субкультур [309, с.96]:

- романтико-ескейпістські (гіппі, індіаністи, толкієністи, з певними застереженнями байкери);
- гедоністично-розважальні (мажори, рейвери, репери та ін.);
- кримінальні (гопники, «любера»);
- анархо-нігілістичні чи радикально-деструктивні (панки та інші екстремістські «ліві» і «праві» молодіжні угруповання).

Історично активними у містах Півдня України кінця 1980 – початку 1990-х рр. виступали гіппі, металісти та брейкери [315, с.128-133; 316, с.32-37] Але згодом розпочався процес як поширення традиційних субкультур, так і урізноманітнення форм молодіжних неформальних ініціатив. Як це зазначалося у спеціальній літературі, гіппі були внутрішньо не готові до напливу «піонерів». Виявилось, що «популістське» крило взяло гору. Саме з його числа виходили численні «гуру», які проголошували як відверто стандартний набір «затуманених» постулатів Системи [365, с.128]. Тобто в цей час відбулася підміна головного постулату гіппізму: Система як середовище творчого пошуку замінювалася ідеєю Системи як самоцілі.

Слід відзначити, що взагалі існує кілька підходів до Системи. Одні розглядають її як середовище актуалізації творчого пошуку для особистості, яка перебуває на проміжній соціальній стадії. Система, на їхню думку, мала виконувати інкубаційну роль у процесі створення вітчизняного андеграунду чи навіть «відкритого суспільства». Тобто, «система» розглядається як похідна форма усіх контр- або субкультур сучасної молоді.

Однак, ця точка зору не спрацьовує на Півдні України – тут не діяло системного об'єднання, хіба що в Одесі, яка може бути розцінено як регіональний виняток. В той же час у Миколаєві, Херсоні, Каховці, Ізмаїлі та інших містах діяли угруповання, які створили свої структури. Їх представники проголошували Систему єдиним середовищем, де можливий духовний пошук. В такому трактуванні гіппі є провісниками нового суспільства і все, що виходить за рамки Системи, потрапляє під вплив «офіціозу» чи комерції і втрачає первинний протестний заряд. Відхід від Системи до будь-яких мистецьких чи наукових сфер означав відмову від своїх ідеалів. Якщо столичні гіппі виступали за вибудовування власної соціальної системи, то представники регіональної молоді категорично це заперечують. Вони проти «повернення» чи «нової перебудови» соціальної системи «під гіппі». Отримання членом Системи нового соціального статусу, навіть у новій якості, рівнозначне припиненню перебування в андеграундному середовищі [157, с.170-172].

Ще однією суттєвою різницею між цими двома течіями є ставлення до соціального протесту та політичної і соціальної боротьби. Перша течія категорично заперечує будь-які форми політичної і соціальної активності, проголошуючи (з усією ортодоксальністю) постулат про непротивлення злу насильством і неприйняття агресії у всіх її формах. Друга течія вважає, що свобода є фундаментальним принципом андеграунду, ніж пацифізм. Соціальна несправедливість, «герметичність» режиму, авторитаризм – є тим злом, проти якого не лише можна активно виступати, а й необхідно боротися. В цьому вони наближаються до бітників, ідеологія яких завжди мала соціально-критичну основу.

Боротьба цих двох течій загострилася саме на початку 90-х рр. ХХ ст. Прихильники «чистоти принципів» не погоджувалися з корекцією світоглядної основи Системи, тоді як суспільні процеси вимагали адекватної реакції. Ортодокси залишилися в меншості і програли ідеологічну суперечку. Значна частина пішла за «новою Системою». Цей термін належить одному з «олдових» російських гіппі В.Бояринцеву, котрий означив ним тих гіппі, які намагалися наслідувати «західних» колег [365, с.128]. Проте «нова Система» точніше вказує на рух саме тих гіппі, які сприйняли бітницьку традицію.

У середовищі вітчизняних гіппі, протягом усього їх існування, зберігалися дві тенденції: «прозахідна» та «автентична». Одні намагалися переймати ідеологію, стиль, музичні напрямки, літературні й мистецькі взірці, які продукували гіппі США та Західної Європи; інші – не робили собі культу із західних гіппі, а намагалися протиставити їм власне «бачення» і, що найголовніше, власні шляхи досягнення планів. Остання тенденція була найбільш притаманна українським гіппі. У містах Півдня України «автентичний» гіппізм був найбільш поширений. Цей факт можна пояснити периферійністю тусовок, герметичністю суспільної атмосфери, відсутністю постійних комунікативних каналів між вітчизняним та західним неформалітетами тощо. На нашу думку, до цього переліку причин поширення «автентичної» тенденції в українській Системі слід додати значний вплив українського менталітету.

Крім того, українські гіппі, на відміну від російських чи прибалтійських, перебували під значним суспільним тиском. Як уже зазначалося, український рок ще в середині 70-х рр. ХХ ст. вимушений був піти у підпілля чи взагалі емігрувати до Москви. «Патріархальна атмосфера українських міст, їхня провінційність зумовили виникнення потужного протестного середовища в Системі. Деякі дослідники навіть вважали, що в українській Системі переважали «творчі пасіонарії», авангард гіппі-руху. Попри те, що гіппі в Україні було досить мало і вони не складали якоїсь спільноти в національних масштабах, українська тусовка мала значний протестний потенціал», тобто українська Система поєднувала в собі «автентичну» тенденцію та бітницьку філософію [139, с.146- 147].

Саме криза вже «олдової» (традиційної) юнацької субкультури у середині 90-х рр. минулого століття породила нове різноманіття «контркультур» таких, як «толкієністи», «репери», «геймери», «готи», «еми» та інші.

Поняття «контркультура» було сформульовано американським вченим Т.Роззаком для презентації нової молодіжної субкультури, що формувалася на хвилі масових молодіжно-студентських рухів, які розгорнулися спочатку у США і провідних країнах Західної Європи у середині ХХ ст. Будучи породженням соціокультурної динаміки розвиненого індустріального суспільства Заходу, контркультура ознаменувала собою пошук адекватних модернізацій суспільства і цивілізацій в умовах НТП та глобальних проблем сучасності. «Класичний» молодіжний рух Заходу «в своєму діяхронному аспекті охоплював три десятиліття: з кінця 40-х рр. і до кінця 70-х рр. ХХ ст. і включав три етапи свого історичного генезису: бітники («розбите покоління»; кінець 40-х – 50-ті рр.), гіппі («незалежне покоління»; 60-ті – перша половина 70-х рр.) і «нові ліві» («радикальне покоління»; 70-ті рр.). Саме у 70-х рр. ХХ ст. молодіжний рух у всьому різноманітті субкультурних форм і проявів набув інтернаціонального характеру і став найважливішим чинником сучасного соціокультурного життя» [228, с.98].

Ці традиції «класичного» етапу розвитку молодіжної субкультури стали квінтесенцією сучасного студентського руху, відображаючи в собі багато характерних суперечностей культурно-цивілізаційного розвитку в епоху модернізації.

Отже, громадські структури молодіжного руху південної України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. розвиваються і займають відповідне місце в політичній системі суспільства. До головних характеристик, які мають значення у контексті наших завдань, відзначимо:

– першою рисою цього сегменту суспільної практики молоді виступає демократичність за характером свого створення та існування. Переважна більшість молодіжних об'єднань створена самою молоддю. Демократичність забезпечується тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували у попередній період;

– регіональна специфіка молодіжного громадського руху проявляється у традиційній активності в створенні національно-культурних та суспільнозначущих напрямках;

– на місцевому рівні молодіжний та дитячий рухи характеризуються членством у регіональних та місцевих організаціях, більш ніж у всеукраїнських;

– значна кількість молодіжних організацій виявляє тісну співпрацю з державними органами. Це свідчить про той факт, що молодіжний рух ще знаходиться на подальшому етапі формування громадянського суспільства.

У висновках до Розділу 3 підкреслюється, що в основу класифікацій основних етапів молодіжних об'єднань у південному регіоні покладені такі критерії та ознаки, які враховують специфіку економічного розвитку і соціальної бази регіону, генезис, організаційні принципи та формат діяльності об'єднань молоді, ставлення до історичного та сьогоденного розвитку в умовах трансформації політичної системи української держави.

В ході типологізації також враховувалися такі фактори як етнічна, расова та релігійна приналежність, стать та вік молодих людей, їх професійні особливості та стан здоров'я.

Важливою рисою сегменту суспільної молодіжної практики виступає демократичність, яка стосується і створення, і подальшої діяльності молодіжних об'єднань.

Разом з тим, сучасний молодіжний рух південного регіону на жаль характеризується як досить розпорошений, малочислений і не має значної опори у молодіжному середовищі. Перспективи інституціоналізації молодіжного руху можуть бути успішно реалізовані при вирішенні таких завдань, як: визначення правового статусу молодіжних об'єднань; виділення правових ознак молодіжних об'єднань; визначення змісту, способів, об'ємів і порядку здійснення державної підтримки; встановлення повноважень і відповідальності державних і посадових

осіб у питаннях державної підтримки молодіжних об'єднань та збільшення чисельності молодіжних об'єднань.

Виходячи з того, що більшість сучасних молодіжних організацій, що діють на Півдні України, по суті, не є політичними тому і не користуються певною повагою і підтримкою з боку державних органів, політичних партій і засобів масової інформації.

Аналіз практичної діяльності проявів соціальної активності молоді на Півдні України свідчить про переважну кількість таких об'єднань, які відносяться до різнопланових громадських напрямів у молодіжному русі: молодіжні фахові об'єднання, студентські організації, регіональні, національно-культурні, субкультурні, неформальні угруповання і.т.д.

Отже різноманітність форм та варіантів проявів молодіжної ініціативи охоплює майже усі галузі суспільної практики – від гуртків за інтересами до загальнонаціональних проектів.

ВИСНОВКИ

На підставі комплексного підходу до вивчення специфіки формування та еволюції молодіжної державної політики України, її застосування до південноукраїнської регіональної адміністративно-суспільної практики, а також взаємодії із конкретним сучасним досвідом молодіжного руху на Півдні України як сукупності різноманітних течій та організаційних структур, вдалося дослідити низку важливих явищ та тенденцій. Продуктивним виявився підхід щодо звернення уваги на зародження та розвиток молодіжного руху. В першу чергу, розглядалися проблеми «зовнішніх» факторів, вплив на процеси політичної соціалізації нової генерації. У цьому плані поєднано аналіз законодавчої бази з практикою адміністративного керування та втілення пропагандистських заходів, пропозицій світоглядно-ідеологічних парадигм щодо молоді з боку політичних партій та громадських рухів.

Діяльність молодіжних організацій, прояви політико-громадської активності з боку молоді розглянуто як систему іманентних факторів. Така багатоаспектність дискурсу дозволила виявити принципові складові як власне у молодіжному русі, так і оцінити його вплив на громадянське суспільство України в цілому.

Виявлено та проаналізовано характерні риси молодіжного руху на Півдні України та їхні концептуальні проєкції у контексті політологічних студій новітнього українського суспільства. Детальні результати дослідження конкретизовано у запропонованих висновках:

1. Всебічний аналіз вивчення молодіжного руху як суспільно-політичного феномену переконливо свідчить, що молодь була та залишається одним із значних суб'єктів політичного процесу. У результаті, закономірним явищем стало формування з другої половині ХХ ст. такої міждисциплінарної галузі наукових знань про молодь, як ювентологія. Її прихильники активно вибудовують цей напрям та окреслюють нові політологічні завдання. Серед них визначаються дослідження соціалізації молоді у певній політичній системі, а також структуризація молодіжного руху як важливого суб'єкту суспільної практики в різних регіонах.

Вивчення молодіжного руху України новітнього часу має свою історію. Всі наукові досягнення вітчизняних вчених систематизовано за такими проблемно-тематичними напрямками: загальна теорія молоді та її роль у суспільстві (О. Бойко, М. Головатий, В. Головенько); визначення принципів молодіжної державної політики (Є. Бородін, В. Бачигін, М. Перепелиця); етапи еволюції молодіжного руху України до початку ХХІ ст. (В. Головенько, О. Корнієвський, В. Кулік, В. Якушик, С. Сорока); політична культура молодого покоління (В. Бебик, М. Головатий, В. Ребкало, Г. Коваль, В. Якушик та інші). Існує і розробка регіональних аспектів зазначених проблем, але не достатні дослідження регіональних аспектів наукового розгляду молодіжного руху.

Спираючись на цей історіографічний досвід, стало можливим проаналізувати активність молодіжних організацій протягом 1991 – 2010 рр., а також дослідити ці проблеми на емпіричному матеріалі Півдня України, який ще не мав ґрунтовної наукової обробки.

2. У дослідженні удосконалено та здійснено інтерпретацію понятійно-категоріального апарату. Зокрема, уточнено деякі визначення «молодь» та «молодіжна державна політика». Зовсім по-новому сформульовано авторське бачення суті «молодіжного руху», під яким пропонується розуміти не просту сукупність всіх об'єднань молоді, а систему громадської активності молоді, що виражається у прагненні об'єднатися та задовольняти свої потреби, відстоювати власні інтереси та відтворювати свої світоглядно-ідеологічні уподобання.

Концептуальну основу дисертації можна звести до таких положень:

- для комплексного дослідження такого складного політичного явища як молодіжний рух слід застосувати комплексний, міждисциплінарний підхід, зокрема, використання теорії громадсько-політичних рухів;
- при дослідженні молодіжного руху слід враховувати характер політичних процесів, які відбуваються в сучасній Україні;
- сучасний молодіжний рух південного регіону слід розглядати не ізольовано, а в контексті розвитку загальноукраїнського молодіжного руху.

3. Проведений аналіз витоків та еволюції молодіжної державної політики України періоду незалежності дозволив дійти висновку, що перші, хоча часом і декларативні, Закони України та виконавчі нормативні акти уже були спрямовані на конструювання різноманітних форм та механізмів соціалізації молоді. Поступово вони склали певну систему, в якій відображена не стільки турбота про виховання нової генерації, скільки співпрацю з її представниками. Сьогодні шляхом надання широких демократичних прав та пільг держава намагається удосконалити процес залучення молодих громадян до розбудови українського суспільства. Саме ці ж ідеї конкретизуються на рівні регіональних розпоряджень та програм, що втілюють південноукраїнські органи державної влади та місцевого самоврядування. Таким чином, здійснювався відхід від індивідуального ставлення, до молоді до налагодження конструктивного стимулювання її ініціатив.

Реалізація державної молодіжної політики на регіональному рівні достатньо забезпечена українським законодавством. Організаційно-нормативне забезпечення умов суспільної адаптації молоді, її самореалізації є складовою частиною механізму здійснення молодіжної політики в регіоні. У різних регіонах воно досить різноманітне за формами і методами, але подібне за суттю.

4. Дослідження молодіжного руху Півдня України як органічної складової частини загальнонаціонального українського руху протягом 1991 – 2010 рр. дали підстави виділити декілька етапів його розвитку, які віддзеркалюють не лише тенденції у політичній системі України, але і відображають зміни у власне молодіжному середовищі.

Особливість періодизації етапів розвитку молодіжних об'єднань у південному регіоні полягає в тому, що структурування молодіжного руху відбувалося паралельно до аналогічних процесів у суспільстві в цілому. Переживши стадію масових громадсько-політичних акцій, молодіжний рух сконцентрувався нині саме в організованій, формалізованій частині спектру проявів соціальної активності — як найбільш ефективній стосовно захисту своїх інтересів.

5. В дисертації окреслена типологізація різноманіття молодіжних організацій на Півдні України. Зокрема, визначені та проаналізовані характерні властивості

громадських структур: фахові об'єднання, товариства за інтересами, національно-культурні утворення, релігійні спілки, студентські організації, субкультурні рухи («туси»). Розгляд їх еволюції та досвіду діяльності демонструє зростаючу роль кожної з них у формуванні та інституалізації громадянського суспільства.

6. Завдяки кросрегіональному вимірюванню політичного спектру в діяльності молодіжних об'єднань вдалося висвітлити те, що молодь є рішучою силою політичного процесу та може бути не просто пасивним масовим суб'єктом суспільних процесів. Виходячи з цього розпочалося трансформування комплексу спеціальних молодіжних політик, який передбачає не лише шляхи «використання», але й сукупність дій, спрямованих на вирішення молодіжних проблем. Вищевикладена тактика відчуження позначилася на феномені виникнення молодіжних партій та об'єднань.

7. Значна кількість проявів соціальної активності молоді Півдня України здійснюється у неформальних об'єднаннях. Свідомством цього є чисельне існування різнопланових гуртків. Хоча вони й структурно аморфні і малочислені, але така субкультура має принципове значення як для повсякденної практики сучасної української молоді, так і для наукового розуміння поняття «молодіжний рух». Всіх їх можна віднести до громадського напрямку у молодіжному русі Півдня України. Молодіжні об'єднання, які політично не заангажовані, утворюють справжню мережу, яка перевищує всі політичні, не лише за своєю кількістю, загальною але й за наявністю членів.

8. Перспективи інституалізації молодіжного руху як у південному регіоні, так і на всій території України залежать від:

- чіткого визначення правового статусу молодіжних об'єднань;
- конкретного окреслення змісту, способів і порядку здійснення державної підтримки молодіжних організацій і рухів;
- встановлення повноважень і відповідальності всіх державних і посадових осіб у державному гарантуванні підтримки діяльності сучасного молодіжного руху;
- постійного здійснення на регіональному рівні матеріально-технічного забезпечення цілеспрямованих молодіжних проектів і програм.

Таким чином, феномен молодіжного руху на Півдні України новітнього часу досліджувався не сам по собі, а була здійснена спроба вписати його до політологічного аналізу сучасної практики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка української політики: Довідник / [авт.-упор. М. Томенко (кер. кол.), Л. Бодешко, В. Гребельник та ін.]. — Вип. 5. — К. : Смолоскип, 2002. — 362 с.
2. Айзенштадт Ш. От поколения к поколению / Ш. Айзенштадт. — Нью-Йорк, 1956 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.christsocio.info/component/option,com_alphacontent/section,5/Itemid,68/
3. Акматалиева А. Роль молодежи в цветных революциях / А. Акматалиева // Время Востока [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.easttime>
4. Андронова І. Політична соціалізація як засіб формування політичної культури / І. Андронова // Вісник книжкової палати. — 2007. — № 1. — С. 42—44.
5. Багмет М. О. Молодь і відродження національної самосвідомості: Монографія / М. О.Багмет // Ред. П. Л. Пироженко. — К.: Либідь, 1992. — 162 с.
6. Багмет М. О. Роль владних структур по виробленню молодіжної політики / М. О. Багмет, В. О. Корицька // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. — Вип. 20. — Політичні науки. — Т. 33. — Миколаїв, 2004. — С. 27—32.
7. Барабаш В. Інституціоналізація молодіжного руху України / В. Барабаш // Політичний менеджмент. — 2004. — № 3. — С. 98—111.
8. Барабаш В. В. Інституціоналізація сучасного молодіжного руху України: тенденції та проблеми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / В. В. Барабаш. — Харків, 2004. — 16 с.
9. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики / В. Барабаш // Український соціум. Науковий журнал. — 2004. — № 1(3). — С. 119—130.
10. Баразгова Е. С. Идеологическое воспитание молодежи в США/ Е.Баразгова. — Свердловск, 1989. — С. 15.
11. Баснин А. С. Государственная молодежная политика в Украине: источники и реализация / А. С. Баснин // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту ім. П. Могили. — Вип. 41. Політичні науки. — Т. 54. — К., 2006. — С. 169—172.

12. Бебик В. М. Політична культура сучасної молоді / В. М. Бебик, М. Ф. Головатий, В. А. Ребкало. — К. : А.Л.Д., 1996. — 112 с.
13. Бень О. Т. Інституціоналізація молодіжних громадських організацій у сучасному українському суспільстві (на прикладі м. Львова): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / О. Т. Бень. — Львів, 2004. — 16 с.
14. Бестужев-Лада И. В. Молодежь и зрелость. Размышление о некоторых социальных проблемах молодежи / И. В. Бестужев-Лада. — М. : Политиздат, 1984. — 312 с.
15. Белавіна Т. І. Деякі аспекти становлення молодіжної політичної субкультури в Україні / Т. І. Белавіна // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. — К., 2001. — Вип. 3. — С. 156 — 160.
16. Бородин Е. И. Государство и молодежь: история ювенального законодательства в Украине (середина 80-х – начало 90-х годов XX ст.) / Е. И. Бородин. — К. : Украинский центр политического менеджмента, 2004. — 238 с.
17. Бородин Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991 – 2004 рр.) / Є. І. Бородин. — Дніпропетровськ. : Герда, 2006. — 472 с.
18. Боряз В. Н. Молодежь. Методологические проблемы исследования / В.Н. Боряз. — Ленинград : Наука, 1973. — 155 с.
19. Бойко О.Д. Анатомія політичного маніпулювання / О.Д. Бойко. — Ніжин: Міланік, 2007. — 223с.
20. Бойко О. Не всі неформали вибиваються в люди / О. Бойко // Віче. — 2003. — № 7. — С. 61-65.
21. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання : Навчальний посібник. / О.Д. Бойко. — К: Академвидавництво. – 2010. — 43с. — (серія «Альма матер»)
22. Бойко О. Предтеча Руху: неформальні організації як фактор громадсько-політичного життя України у період перебудови / О. Бойко // Людина і політика. — 2001. — № 1. — С. 44-57.

23. Бойко О.Д. Суспільно-політичні трансформації в Україні (квітень 1985 – серпень 1991 рр.): історико-політологічний аналіз: автореферат дис. на соиск. научн. степени д-ра політ. наук: 23.00.02 « Політичні інститути та процеси» / О.Д. Бойко — К., 2003. — 45 с.
24. Бойко О.Д. Україна: від путчу до Пущі (серпень-грудень 1991) / О.Д. Бойко. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. — 224с.
25. Булатецкий Ю. В. Борьба коммунистических партий развитых капиталистических стран за привлечение молодежи на сторону идей мира, демократии и социального прогресса (70 – начало 80-х годов): автореф. дис. на соиск. научн. степени д-ра филос. наук / Ю.В. Булатецкий. — М., 1985. — 44 с.
26. Бюлетень Центру досліджень проблем громадянського суспільства. — 1997. — № 2. — С. 4.
27. Вагнер К. Молодежь, ее настоящее и будущее / К. Вагнер. — СПб. : Просвещение, 1897. — 268 с.
28. Верник О. Союз Коммунистической молодежи (СКМ). Манифест молодости / О. Верник // Товариш. — 1996. — № 7. — С. 5.
29. Верховна Рада України IV скликання. Передвиборчі програми / [Авт.-упорядник Ю. Шайгородський]. — К. : Український центр політичного менеджменту, 2002. — 600 с.
30. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : інформ.-аналіт. матеріали / [кол. авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін.]. — К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. — 191 с.
31. Волошин Д. Будущее социалистических идеалов в среде украинской молодежи / Д. Волошин [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.e-news.com.ua/online_conferences/111
32. Всеукраинской болгарской ассоциации – 10 лет / [сост. А. В. Жечева]. — Одесса : Маяк, 2003. — 212 с.

33. Гаврош О. Україна молода. Скаутський рух на Одещині розвивається без владної підтримки / О. Гаврош // Пластовий портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/news?newsid=2550>
34. Газета. «2000»: еженедельник. — 2000 — 2009. — № 1 — 450.
35. Галактіонова І. В. Порівняльний аналіз молодіжного руху в Україні, Росії та Білорусі кінця 1980-1990-х років ХХ століття / І. В. Галактіонова // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту ім. П. Могили. — К., 1999. — Т. 9: Спеціальний випуск. — С. 190—193.
36. Галух О. Завоювання «молодіжного електорату»: зусилля тривають / Галух О. // Молода Україна. — 1999. — № 1. — С. 37—38.
37. Гедикова Н. Ф. Политический выбор молодежи Украины // Проблемы політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави / Н. Ф. Гедикова. — К. : Знання, 2001. — Вип. 3. — С. 147—178.
38. Глядя на Запад: культурная глобализация и российские молодежные культуры / [пер. с англ. О. Оберемко и У. Блюдиной]. — СПб., 2004. — 278 с.
39. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М. Ф. Головатий. — К. : Наук. думка, 1993. — 237 с.
40. Головатий М. Ф. Соціологія молоді / М. Ф. Головатий. — К. : МАУП, 2006. — 304 с.
41. Головаха Е. Киев: 1990 — 1991. Социологические репортажи / Е. Головаха, Н. Панина, Н. Чурилова. — К., 1992. — 129 с.
42. Головенько В. Зародження українського молодіжного руху / В. Головенько // Ракурс — УІМ. — 1994. — № 1. — С. 25—29.
43. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. А. Головенько. — К. : А.Л.Д., 1997. — 160 с.
44. Головенько В. А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення / В. А. Головенько, О. А. Корнієвський — К. : Наукова думка, 1994. — 111 с.
45. Головенько В. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / В. Головенько. — К., 1995. — 18 с.

46. Голос України: газета Верховної Ради України. — 1992 – 2009. — № 1 — 4550.

47. Гонтарук О. Роль молодіжних громадських організацій в українському суспільстві / О. Гонтарук // Молодь. Громадські організації. Громадянське суспільство : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 верес. 2001 р. — К., 2001. — С. 74—76.

48. Гончарук В. МОРУ: Державність, Самостійність, Демократичність, Соборність / В. Гончарук // Молода республіка. — 1994. — Серпень. — С. 1.

49. Громадські організації в Україні у 2007 році: Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. — С. 7-9.

50. Громадські організації та фонди / Херсон. Громада. Ініціатива. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.hgi.org.ua/?ch=grom_org

51. Громов А. Неформалы: кто есть кто? / А. Громов, О. Кузин. — М. : Мысль, 1990. — 271 с.

52. Гуревич П. С. Культура и контркультура / П. С. Гуревич // Культурология. — М. : Знание, 1996. — С. 148—171.

53. Давыдов Ю. Н. Социология контркультуры. Критический анализ / Ю. Н. Давыдов, И. Б. Роднянская. — М. : Наука, 1980. — 264 с.

54. Декларація молодіжних представників, які взяли участь у 3-й Міжнародній Конференції з питань міжрегіонального співробітництва в басейні Чорного моря [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.municipal.gov.ua/data/loads/deklar_molodig_2007.doc

55. Дембицька Н. М. Проблема політичної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства / Н. М. Дембицька // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. : матеріали міжнар. наук. конф. — К. : Міленіум, 2002. — С. 48—51.

56. Державний архів Миколаївської області Р. – 5888. Опис 1. Спілка молодіжних організацій Миколаєва. Справа 1. Протокол установчої конференції СМОН від 26.10.1991р. — 22 арк.

57. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2008 року [Кол. авторів: Ж. В. Петрочко та О. О. Яременко (керівники) та ін.] — К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2008. — С. 67—68.

58. Дзеркало тижня. — 1994-2009. — № 10 — 740.

59. Діяльність «Союзу молоді регіонів України» на Миколаївщині: офіційній веб-сайт Партії регіонів, Миколаївське регіональне відділення [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<http://www.regionparty.narod.ru/smrwork.htm>

60. Довідник молодіжних організацій Донеччини. — Донецьк, 1998. — 126с.

61. Довідник нормативно-правових актів державної молодіжної політики / [упоряд. А. В. Коновалов, М. О. Шишкова.] — Х. : Громадський інформаційно-аналітичний Центр для молоді, 2007 — 191 с.

62. Доній О. Історія УСС мовою документів і фактів (1989 — 1999) / О. Доній, О. Синельников. — К. : Смолоскип, 1999. — 323 с.

63. Доній О. Покоління оксамитової революції. Як нам дожити до 2009 року. Есе / О. Доній. — К. : Смолоскип, 1999. — 24 с.

64. Енциклопедія політичної думки. — К.: Дух і літера, 2000. — 327с.

65. Жданова І. Становище молоді в Україні не цікавить український істеблшмент / І. Жданова // Українська правда. —2007. — 2 січня. — С. 3.

66. Жданович Ю. М. Виховання особистості у Пласт / Ю. М. Жданович, Т. Ф. Алексеєнко. — К. : Проспект-А, 2006. — 262 с.

67. Жиро Т. Політологія / [пер. з польск. К. Н. Крупський] / Т. Жиро. — Харків. : Гуманітарний Центр, 2006. — 428 с.

68. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Курілло, С. В. Савченко. — К. : Генеза, 2004. — 112 с.

69. Закидальська О. Молоді політики на Україні: політик, інтелектуал і реформатор / О. Закидальська // Post — Поступ. — 1992. — № 3. — С. 10—18.

70. Закон Республики Беларусь от 24 апреля 1992 г. № 1629-XII «Об общих началах государственной молодежной политики в Республике Беларусь» // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь. — Минск, 1992. — № 19. — Ст. 304.

71. Закон Республики Беларусь от 9 июля 1997 г. № 56-3 «О внесении изменений в Закон «Об общих началах государственной молодежной политики в Республике Беларусь» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.brsm.by/ru/youth_infoline/zakon/1921501283/molodejn/1997/56-III).

72. Закон СССР от 16 апреля 1991 г. «Об общих началах молодежной политики в СССР» // Правда. — 1991. 18 апреля 1991. — С. 1—2.

73. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо молодіжних та дитячих громадських організацій» № 271-V від 19 жовтня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. — К., 2006. — № 50. — Ст. 501.

74. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України» № 2353-IV від 18 січня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. — К., 2005. — № 10. — Ст. 191.

75. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України» № 3109-III від 7 березня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. — К., 2002. — № 32. — Ст. 232.

76. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» № 878-VI від 15 січня 2009 року // Відомості Верховної Ради України. — К., 2009. — № 23. — Ст. 284.

77. Закон України «Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» № 1659-IV від 23.03.2004 // Відомості Верховної Ради України. — К., 2004. — № 29. — Ст. 370

78. Закон України «Про внесення змін до статті 11 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» № 876-VI від 15 січня 2009 року // Відомості Верховної Ради України. — К., 2009. — № 23. — Ст. 283.

79. Закон України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» № 2859-ХІІ від 15 грудня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. — К., 1993. — № 16. — Ст. 166.

80. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. № 2998-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — К., 1993. — № 16. — Ст. 167.

81. Закон України № 2402-ІІІ від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради України. — К., 2001. — № 30. — Ст. 142.

82. Закон України № 2558-ІІІ від 21 червня 2001 року «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» // Відомості Верховної Ради України. — К., 2001. — № 42. — Ст. 213.

83. Закон України № 2789-ІІІ від 15.11.2001 р. «Про попередження насильства в сім'ї» // Відомості Верховної Ради України. — К., 2002. — № 10. — Ст. 70.

84. Закону України № 1281-ІV від 18.11.2003 р. «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки» // Відомості Верховної Ради України. — К., 2004. — № 11. — Ст. 144.

85. Звіт про роботу управління Одеської облдержадміністрації / офіційний сайт Управління у справах сім'ї та молоді ООДА [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ussm.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=21049&id=11>

86. Иванов Н. С. Неформальное молодежное движение как социально-политическое явление: автореф. дис. на получение науч. степени канд. полит. наук: 23.00.02 «Политические институты и процессы» / Н.С. Иванов. — Одесса, 1992. — 15 с.

87. Идет «Новая Генерация!» // Деловая Украина. — 1999. — 11 февраля.

88. Иконникова С. Н. Молодежь как социальная категория / С. Н. Иконникова, И. С. Кон — М. : Мысль, 1970. — 184 с.

89. Иконникова С. Н. Молодежь. Социологический и социально-психологический анализ / С. Н. Иконникова. — Л. : ЛГУ, 1974. — 224 с.

90. Ильинский И. М. Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория / И. М. Ильинский. — М. : Голос, 2001. — 696 с.

91. Исламшина Т. Г. Молодежные субкультуры / Т. Г. Исламшина. — Казань, 1997. — 323 с.
92. Иванов М.С. Роль політичної освіти у формуванні громадянської культури молоді в сучасній Україні / М.С. Иванов // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту ім. Петра Могили. — Вип. 10. — 2002. — С. 24—28.
93. Історія БЮТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.byut.com.ua/ua/aboutus/history.php>
94. Історія Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dcssm.gov.ua/ua_first.phtml
95. Історія ЛіМО // Ліберальне молодіжне об'єднання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www2.limo.org.ua/text/limo/activity.html>
96. Історія Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=159092&cat_id=43145
97. Історія Народно-демократичної ліги молоді [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ndlm.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=9&Itemid=16
98. Історія Союзу молоді регіонів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.smru.com.ua/history.php>
99. Камінський А. На перехідному етапі / А. Камінський. — Мюнхен, 1990. — 623 с.
100. Карпенко О. М. Молодежь в современном политическом процессе в России / О. М. Карпенко, И. А. Ламанов. — М. : Изд-во СГУ, 2006. — 560 с.
101. Кербаль М. О. Громадсько-соціальні молодіжні об'єднання у південному регіоні України / М.Кербаль // Гілея. Науковий вісник: Збірник наукових праць. — Вип.31. — Київ, 2010. — С.402—409.
102. Кербаль М. О. Зарубіжний досвід формування нормативно-правовій бази щодо молодіжної політики / М.Кербаль // Сучас. Укр. політика, політики і політологи про неї. — Вип. 13. — Київ-Миколаїв, 2008. — С. 122—129.

103. Кербаль М. О. Молодіжні об'єднання як суб'єкти державотворення (стан наукової розробки проблеми в працях українських вчених) / М.Кербаль // Сучас. Укр. політика, політики і політологи про неї. — Вип. 15. — Київ-Миколаїв, 2009. — С. 198—206.

104. Кербаль М. О. Молодіжні організації політичного спектру на півдні України / М.Кербаль // Науковий вісник. Збірник наукових праць – Вип.1(102). – Одеса, 2010. – С. 87-99.

105. Кербаль М. О. Нормативно-правові засади функціонування молодіжних організацій / М.Кербаль // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту ім. Петра Могили. — Вип. 52. — 2007. — С. 106—112.

106. Кербаль М. О. Роль і місце молодіжних об'єднань у політичному житті / М.Кербаль // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту ім. Петра Могили. — Вип. 66. — 2008. — С. 89—94.

107. Кербаль М. О. Участь молоді у виборчих процесах в незалежній Україні // Сучас. Укр. політика, політики і політологи про неї. — Вип. 16. — Київ-Миколаїв, 2009. — С. 292—297.

108. Киевские ведомости. — 1992 — 2009. — № 100 — 4650.

109. Киссе А. И. Возрождение болгар Украины. Очерки / А. И. Киссе. — Одесса : Optimum, 2006. — 288 с.

110. Ковалева А. И. Социология молодежи. Теоретические вопросы / А. И. Ковалева, В. А. Луков. — М. : Социум, 1999. — 351 с.

111. Кодекс законів України про працю [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kzot.net/?cat=4/13>

112. Коваль Г.В. Висвітлення зарубіжними та вітчизняними вченими політичної соціалізації молоді / Г.В. Коваль // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. ім П. Могили. — Випуск 34: Політичні науки. — Том 47 — Миколаїв, 2006. — С.189-192.

113. Коваль Г. В. Особливості військово-патріотичного виховання в Україні // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. ім П. Могили. — Випуск 52: Політичні науки. — Том 65 — Миколаїв, 2007. — С.142-147.

114. Коваль Г.В. Проблеми зайнятості молоді Миколаївської області та шляхи її регулювання в умовах реформування економіки / Г.В. Коваль // Професійне навчання. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. — № 3 — Миколаїв, 2001. — С. 6-9.

115. Колісниченко Н. М. Становище молоді як одна з гуманітарних проблем нашого часу / Н. М. Колісниченко // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. ім П. Могили — Вип. 10: Політичні науки. — Т. 23. — Миколаїв, 2002. — С. 88—90.

116. Коляка І. Молодіжний рух як об'єкт наукового дослідження / І. Коляка // Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики : матеріали наук.-практ. конф. 11-13 жовтня 1996 р. — К., 1996. — С. 136—138.

117. Комсомол: вчера, сегодня, завтра (сост. Н.А. Бондаренко). — Одеса.: Библиотечка патриота; №20-09, 2009. — 176с.

118. Комуніст. — 1995 — 2009. — № 1 — 720.

119. Кон И. С. Психология юношеского возраста / И. С. Кон. — М. : Просвещение, 1979. — 190 с.

120. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. — М. : Мысль, 1967. — 214 с.

121. Конт О. Курс позитивной философии / О. Конт. — СПб., 1899—1900. — Т. 1—2.

122. Концепції розбудови народно-демократичної партії (2000-2004 рр.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ndp.org.ua/index.php?pid=1287388855&id=16>

123. Корнієвський О. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні / О. Корнієвський, В. Якушик. — К. : Київське братство, 1997. — 248 с.

124. Корнієвський О. Сучасний стан молодіжного руху та його оцінка молоддю / О. Корнієвський // Політологічні читання. — 1993. — № 2. — С. 18—26.

125. Корнієвський О. Хто сказав, що час молодіжних організацій минув? / О. Корнієвський // Віче. — 1995. — № 2. — С. 25—37.

126. Коротков Д. Комсомольцы XXI века: самые молодые политики Украины / Д. Коротков, М. Ципюра // Сегодня. — № 93. — 2009. — 6 мая.

127. Короткий Оксфордский політичний словник. — К.: Основи, 2005. — 687 с.

128. Косарецкая С. В. О неформальных объединениях молодежи / С. В. Косарецкая, Н. Ю. Синягина. — М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2004. — 159 с.
129. Косенко Е. Некоторые методологические вопросы изучения политических отношений молодёжи в буржуазном обществе // Международное молодёжное движение : вопросы теории и методологии / Е. И. Косенко. — М. : Политиздат, 1983. — С. 35—47.
130. Косенко Е. И. Молодежь в современном американском обществе / Е. И. Косенко — М. : Мысль, 1977. — 226 с.
131. Кравчук В. М. Молодіжні організації в громадянському суспільстві: питання вдосконалення правового регулювання / В. М. Кравчук // Наук. записки НУ «Києво-Могилянська Академія». — К., 2006. — Т. 53: Юридичні науки. — С. 212—218.
132. Криворученко В. К. Молодежь и молодежная политика : в 2-х част. / В. К. Криворученко. — М. : Московский гуманитарный университет. — Ч. 1. — 2005. — 216 с.; Ч. 2. — 2006. — 188 с.
133. Криворученко В. К. Молодежь и молодежная политика: термины и понятия / В. К. Криворученко. — М. : Национальный институт бизнеса, 2005. — 400 с.
134. Кудинов В. А. Детское и молодежное движение в России в XX веке / В. А. Кудинов — Кострома : КГУ, 2000. — 144 с.
135. Кукаркин А. В. Буржуазная массовая культура : Теории. Идеи. Разновидности. Образы / А. В. Кукаркин. — М. : Знание, 1985. — 168 с.
136. Кулик В. Майдан погіб навсеред? [Електронний ресурс] / В. Кулик. — 2009.— 29 июля. — Режим доступу : <http://www.politcom.ru/print.php?id=8585>
137. Кулік В. Молодіжний рух сьогодні / В. Кулік // Молода республіка. — Осінь. — 1995. — С. 1.
138. Кулік В. Сучасний організований молодіжний рух в Україні як об'єкт наукового дослідження / В. Кулік // Гуманітарне знання на початку XXI століття : матеріали наук. конф. 22-23 листопада 2000 р. — К., 2001. — С. 38—49.

139. Кулік В. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива / В. Кулік, Т. Голобуцька, О. Голобуцький, — К. : Центр дослідження проблем громадянського суспільства, 2000. — 460 с.

140. Кураса Е. Сегодня николаевские студенты поиграют «в государственность» / Е. Кураса // Вечерний Николаев. — № 69 (2781). — 2009. — 27 июня.

141. Левикова С. И. Молодежные движения США / С. И. Левикова // Вестник Московского Университета. — 1991. — № 1. — С. 12—20. — (Серия 10: Философия).

142. Лихачев В. Насилие на почве ненависти в Украине в 2008 г. : результаты мониторинга / В. Лихачев // Форум націй : газета Конгресу національних громад України. — 2009. — № 2(81), лютий. — С. 2—3.

143. Лісовий В. Культура – Ідеологія – Політика / В. Лісовий. — К., 1997. — 314 с.

144. Мазан Р. С. Взаємодія державної влади та соціальних інститутів щодо посилення політичної активності молоді / Р. С. Мазан // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. — Вип. 20: політичні науки. — Т. 33. — Миколаїв, 2002. — С. 33—37.

145. Маніфест молодих лібералів України. — К., 1996. — 12 с.

146. Маніфест православної революції // Братство [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bratstvo.info/index.php?go=Page&id=8>

147. Маслак А. Молодежь в украинской политике: мифы и реалии / А. Маслак // Монитор [Електронний ресурс]. — 2007. — 26 вересня. — Режим доступу : http://www.rpmonitor.ru/ru/detail_m.php?ID=6058

148. Махмудов З. Ч. Молодежное движение в политическом процессе современной России: проблемы и перспективы институализации : автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. полит. наук : спец. 23.00.02 / З. Ч. Махмудов. — Москва, 2008. — 16 с.

149. Мельников Д. О. Молодіжний рух в Україні: етапи та проблеми розвитку (80–90-ті рр. ХХ ст.) / Д. О. Мельников // Наук. записки Вінниць. держ. педаг. ун-ту ім. М. Коцюбинського. — Вип. 12: Історія. — Вінниця, 2007. — С. 109—115.

150. Меняющаяся молодежь в меняющемся мире: невидимая повседневность / [под ред. Е. Омельченко, Н. Гончаровой]. — Ульяновск : Изд-во Ульян. госуд. ун-та, 2006. — 240 с.

151. Миколаївська обласна дитяча громадська організація «Миколаївська спілка скаутів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uarivers.net/members/org14_1.htm

152. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту : офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control>

153. Возможности для молодежи / [упор. А. Коновалов, М. Шишкова, Д. Таран]. — Харьков : ХМЦДМ, 2007. — 76 с.

154. Молдован А. Украинская молодежь: политическая сила или политический инструмент? [Електронний ресурс] / А. Молдован. — 2009. — 27 августа. — Режим доступу : http://www.dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=9405

155. Молода провіта [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://litavry.pp.net.ua/>

156. Молодёжная политика для чайников / Комиссия по делам молодежи и спорта Одесского горсовета. — Одеса, 2007. — 58 с.

157. Молодежная субкультура / [научн. ред. Н.А. Победа]. — Одесса : Астропринт, 1999. — 284 с.

158. Молодежные движения и субкультуры [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.subculture.narod.ru/>

159. Молодежные лидеры готовятся в большую политику [Електронний ресурс] // Украина сегодня. — 2008. — 06 листопада. — Режим доступу : http://www.uatoday.net.ua/politics.php?pos_id=48&lng=RUS

160. Молодежный Совет Одессы [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.odessamik.org.ua/main.php?id=98>

161. Молодіжна політика в Миколаївській області очима молоді: аналітичний звіт за результатами громадської думки / [упор. О.Копил] — Миколаїв : МДАЦ, 2006. — 42 с.

162. Молодіжна політика в м. Харкові : інформ.-довід. видання / [упор. А. Коновалов, М. Шишкова й ін.] — Харків : ХМІЦДМ, 2007. — 77 с.
163. Молодіжна політика Європейського Союзу. Перспективи та шляхи запровадження в Україні : тренінг. посіб. — Донецьк, 2006. — 104 с.
164. Молодіжний громадський рух Києва. — К., 2003. — 314 с.
165. Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія та генезис. — К., 1993. — 118 с.
166. Молодіжний рух в Україні : довідник. Ч. I. — К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. — 336 с.
167. Молодіжний рух в Україні : довідник. Ч. II. — К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. — 199 с.
168. Молодіжний рух Києва : інформ. зб. — К., 2000. — 226 с.
169. Молодіжний рух України: історія та сучасність : зб. матеріалів. — К. : НФВ «Студцентр/НІКА-Центр», 1998. — 120 с.
170. Молодіжні муніципальні об'єднання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.studrespublika.com/news/text_news.php?id=736
171. Молодіжні організації / офіційний портал Миколаївської міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gorsovet.mk.ua/funds/public_organizations_03.ua
172. Молодь Миколаївщини 1991-2001 роки: інформаційно-статистичне видання. — Миколаїв, 2002. — 175 с.
173. Молодь України: для неї і про неї. — К. : УкрНДІ проблем молоді, 1993. — 106 с.
174. Молодь: молодіжний портал Миколаєва [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.molod.mk.ua/modul=project>
175. Мошнягул О. Стан реалізації молодіжної політики: передвиборчі обіцянки і реальні справи [Електронний ресурс] / О. Мошнягул // Всеукраїнська експертна мережа. — 2006. — 6 жовтня. — Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/detail.php?ID=11206&phrase_id=9130
176. Наддніпрянська правда. Газета Херсонської обласної ради. — 1991—2009. — № 12026 — 21260.

177. Найновіший англо-український, українсько-англійський словник [уклад. А. Загнітко та ін.]. — Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. — 1120 с.

178. Наказ Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України № 4 від 15.01.2001 «Про затвердження календарного плану роботи Українського державного центру соціальних служб для молоді на 2001 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.nau.ua/doc/?code=v0004335-01>.

179. Наумкіна С.М. Моральні чинники у політичному розвитку/ С.М. Наумкіна // Універсальний вимір політичної діяльності: теорія і практика розвитку сучасного українського суспільства: Зб. наук. праць. — Херсон: вид-во «Олді-плюс», 2010.— С. 5—11.

180. Наумкіна С.М. Основні підходи до сучасного виміру демократії / С.М. Наумкіна // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць, Вип. 39.— Одеса, 2010.— С. 17—25.

181. Наумкіна С.М. Студентське самоуправління як інструмент удосконалення громадянського суспільства / С.М. Наумкіна // Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави і громадського суспільства. — Одеса: ВМВ, 2010. — Т.1. — С. 321—327.

182. Наумкіна С.М. Сучасне суспільство: проблеми гендерної рівності / С.М. Наумкіна // Актуальні проблеми політики. — Одеса: ПП «Фенікс», 2007. — Вип.30. — С. 28—35.

183. Некраса Н. Роль громадських молодіжних організацій в суспільному житті : Розвиток молодіжного руху в Україні / Інститут Політичної Освіти; Офіс Координатора проєктів ОБСЄ в Україні / Н. Некраса // Школа молодого лідера «Нова молодь – нова Україна», 6–8 жовтня 2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ipo.org.ua/archive/2005/2_rozvytok_molod_ruhu.doc

184. Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення / [співголови ред. кол. Кіссе А.І., Михальченко М.Т.]. — К, Миколаїв: вид. МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 416 с.

185. Николаевские новости: областная общественно-политическая газета. — 1995—2009. — № 1 — 1840.

186. Нове покоління незалежної України (1991–2001 роки): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Комітету мешканців України про становлення молоді в Україні (за підсумками 2001 р.). — К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. — 211 с.

187. Новий день: незалежна газета Херсонщини. — 2001–2009.

188. Новітня історія // КПУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kpu.net.ua/category/news/>

189. Новітня історія ЛКСМУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vlksm-lksmu.org/history.htm>

190. Нормативно-правова база діяльності громадських молодіжних організацій / [Редкол. В. П. Банах, С. В. Зелінський, А. Г. Зінченко та ін.] — К. : Четверта хвиля, 2001. — 232 с.

191. О концепции молодежной политики Компартии Украины : доклад первого секретаря ЦК Компартии Украины П. Н. Симоненко на объединенном Пленуме ЦК и ЦКК Компартии Украины 30 ноября 1996 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kpu.net.ua/nojabrskij-1996-goda-obedinennij-plenum-tsk-i-tskk/>

192. Общая и прикладная политология / [под ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова]. — М. : Союз, 1997. — 992 с.

193. Одесский вестник. Газета Одесского горсовета. — 1991–2009. — № 1— 360.

194. Одеські вісті: газета Одеської обласної ради. — 1991—2009. — № 12 — 3900.

195. Олійник М. О. Правові основи організації та управління фізичною культурою, спортом і туризмом в Україні / М. О. Олійник, А. П. Скрипник. — Харків, 1998. — 260 с.

196. Омельченко Е. Краткий обзор отечественных и зарубежных теорий молодежи [Електронний ресурс] / Е. Омельченко. — Режим доступу : <http://www.regioncentre.ru/generation/scienceaboutyouth/scienceaboutyouth1/>

197. Омельченко Е. Молодежные культуры и субкультуры / Е. Омельченко. — М. : Институт социологии РАН, 2000. — 264 с.

198. Омельченко Е. Молодежь : Открытый вопрос / Е. Омельченко. — Ульяновск : Симбирская книга, 2004. — 184 с.
199. ОМК: наша жизнь / [сост. Т. Десенко]. — Т.1. — 1978—1990. — Одесса, 1998. — 142 с.
200. Определены приоритеты европейской молодежной политики [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.mzr.uzhgorod.ua/?molod=103>
201. Оришака С. Волонтерський рух – це дуже актуально / С. Оришака // Одеські вісті. — 2006 — № 66 (3381). — 11 квітня.
202. Основы демократії: Навчальний посібник. За редакцією А.Колодій. — К.: Ай-бі, 2002. — 419 с.
203. Остапюк О. Політична соціалізація молоді Миколаївщини: проблеми, тенденції та перспективи / О. Остапюк // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. ім. П.Могили — Вип. 1: Політичні науки. — Т. 12. — Миколаїв, 2001. — С. 160—167.
204. Павленко Ю. Молодь мусить побачити перспективу / Ю. Павленко // Альтернатива. — 1996. — № 5. — С. 5.
205. Павловский В. В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи / В. В. Павловский. — М. : Академический проект, 2001. — 302 с.
206. Паламарюк О. Вболівальники субкультур. Неформальні групи як втеча від реального життя? / О. Паламарюк // День. — 2003. — 29 серпня. — С. 1.
207. Парсонс Т. Система современных обществ / [пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева; под ред. М. С. Ковалевой] / Т. Парсонс. — М. : Аспект Пресс, 1998. — 270 с.
208. Партия Регионов и Союз молодежи регионов Украины – единая команда Президента / официальный сайт Всеукраинской молодежной общественной организации Молодые регионы Украины. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.smru.com.ua>
209. Передвиборча програма виборчого блоку політичних партій «Блок Юлії Тимошенко» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.byut.com.ua/ua/aboutus/manifest.php>

210. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Богословської Інни Германівні // Голос України. — 2009. — 24 грудня. — С.5.

211. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Бродського Михайло Леонідовича // Голос України. — 2009. — 17 грудня. — С.5.

212. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Гриценка Анатолія Степановича // Голос України. — 2009. — 15 грудня. — С.4.

213. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Костенка Юрія Івановича // Голос України. — 2009. — 17 грудня. — С.4.

214. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Литвина Володимира Михайловича // Голос України. — 2009. — 25 грудня. — С.4.

215. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Мороза Олександра Олександровича // Голос України. — 2009. — 18 грудня. — С.4.

216. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Пабата Олександра Вікторовича // Голос України. — 2009. — 23 грудня. — С.4.

217. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Противсіх Василя Васильовича // Голос України. — 2009. — 19 грудня. — С.4.

218. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Ратушняка Сергія Миколайовича // Голос України. — 2009. — 23 грудня. — С.5.

219. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Рябоконея Олега Васильовича // Голос України. — 2009. — 19 грудня. — С.5.

220. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Симоненка Петра Миколайовича // Голос України. — 2009. — 16 грудня. — С.5.

221. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Супрун Людмили Павлівні // Голос України. — 2009. — 25 грудня. — С.5.

222. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Тігіпка Сергія Леонідовича // Голос України. — 2009. — 15 грудня. — С.5.

223. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Тимошенко Юлії Володимирівні // Голос України. — 2009. — 22 грудня. — С.4.

224. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Тягнибока Олега Ярославовича // Голос України. — 2009. — 16 грудня. — С.5.

225. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Ющенко Віктора Андрійовича // *Голос України*. — 2009. — 22 грудня. — С.5.

226. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Януковича Віктора Федоровича // *Голос України*. — 2009. — 18 грудня. — С.5.

227. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Яценюка Арсенія Петровича // *Голос України*. — 2009. — 24 грудня. — С.4.

228. Перепелиця М. П. Государственная молодежная политика в Украине (региональный аспект) / М. П. Перепелиця. — К. : Укр. ін-т соц. досл., Укр. центр полит. менедж., 2001. — 242 с.

229. Печончик Т. Малювали тин, чули дзвін... Парламентські слухання з молодіжної політики не вирішили жодної проблеми / Т. Печончик // *Дзеркало тижня*. — 2007. — № 50 (629). — 30 грудня — 5 січня. — С. 3.

230. Політична Херсонщина: незалежний спостерігач [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.politics.kherson.ua/>

231. Полянников Т. Л. Синдром «цветных» революций // *Россия в глобальной политике : журнал о мировой политике и междунар. отношениях* [Електронний ресурс] / Т. Л. Полянников, Г. В. Прокопов — Режим доступу : <http://www.globalaffairs.ru>

232. Полянников Т. Л. Теория кризиса : «Бархатный» сезон. Технология и геостратегия «новых революций» [Електронний ресурс] / Т. Л. Полянников, Г. В. Прокопов. — Режим доступу : <http://www.rus-crisis.ru>

233. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році. — К. : Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2003. — 478 с.

234. Поснова Т. Особливості формування політичної культури молоді / Т. Поснова // *Політична психологія*. — 2004. — № 6. — С. 17—25.

235. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань з питань практичної діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування щодо реалізації законодавства у сфері молодіжної політики» № 822-

XIV від 6 липня 1999 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=822-14>

236. Постанова Верховної Ради України № 816-V від 22 березня 2007 року «Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні (щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соціального захисту дітей та молоді у 2001–2006 роках)» // Відомості Верховної Ради України. — К., 2007. — № 18—19. — Ст. 272.

237. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» № 1757 від 25 грудня 2004 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1757-2004-%EF>

238. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні («Молодь України»)» № 348 від 20 березня 1998 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : — <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=348-98-%EF>

239. Постанова Кабінету Міністрів України № 1125 від 27.08.2004 р. «Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1125-2004-%EF>

240. Постанова Кабінету Міністрів України № 1126 від 27.08.2004 р. «Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1126-2004-%EF>.

241. Постанова Кабінету Міністрів України № 1291 від 03.10.2001 р. «Про розвиток центрів соціальних служб для молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1291-2001-%EF>

242. Постанова Кабінету Міністрів України № 41 від 28 січня 2009 р. «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=41-2009-%EF>

243. Постанова Кабінету Міністрів України № 536 від 12 квітня 2002 р. «Про затвердження Державної програми підтримки молодіжного підприємництва на 2002-2005 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=536-2002-%EF>

244. Постанова Кабінету Міністрів України № 63 від 21.01.1998 р. «Про подальший розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді та підвищення ефективності їх діяльності» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=63-98-%EF>

245. Постанова Кабінету Міністрів України № 648 від 13.08.1993 р. «Про соціальні служби для молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_28/pg_igcxoh.htm

246. Постанова Кабінету Міністрів України № 839 від 17.10.1995 р. «Про розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=839-95-%EF>

247. Постанова Кабінету Міністрів України № 896 від 3 листопада 1993 р. «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»))» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/tpart07/isx07484.htm>

248. Постанова колегії Міністерства України у справах молоді та спорту за № 32-а від 30.12.1994р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/tpart07/isx32-3012.htm>

249. Постанова Президії Федерації профспілок України 27.07.2004 N П-9-13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.9119.0>

250. Постановление Верховного Совета РФ от 03.06.1993 г. № 5090-1 «Об основных направлениях государственной молодежной политики в РФ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_64539.html

251. Поточний архів Управління у справах сім'ї, молоді та спорту Миколаївської області.

252. Право вибору: політичні партії та виборчі блоки / [Упор. М. Томенко, О. Проценко]. — К., 1998. — 128 с.

253. Представительство молодежи в составе Верховной Рады Украины V созыва [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.stratagama.org/polittechnology.php?nws=et34k0611754232>

254. Президентський вісник: газета Верховної Ради України. — 2001 - 2005. — №№1438.

255. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1997 року): Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. — К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. — 154 с.

256. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1998 р.) : щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. — К. : ТМ ПрінтіксПрес, 1999. — 154 с.

257. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1999 р.): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. — К.: Український інститут соціальних досліджень, 2000. — 159 с.

258. Проблема висвітлення молодіжної тематики регіональними мас-медіа (на матеріалі Миколаївського регіону) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1429>

259. Програма «Молодь за Литвина» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.socium.com.ua/nbl/html/index.html>

260. Програма «Молодь Ізмаїла на 2008-2011 рр.» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.izmail.odessa.gov.ua/Webpage.aspx?sect=Page&IDPage=13054&id=1182>

261. Програма «Пори» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pora.org.ua/content/view/1974/2/>

262. Програма КПУ до виборів у Верховну Раду України 2008 року. — К., 2008. — 16 с.

263. Програма МПУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.mpu.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=33

264. Програма Народно-демократичної партії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ndp.org.ua/index.php?pid=1287388855&id=67>
265. Програма Народної партії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.narodna.org.ua/ua/about/programa/>
266. Програма партії «Молода Україна». — К., 1999. — 24 с.
267. Програма партії «Наша Україна» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.razom.org.ua/documents/program>
268. Програма Партії регіонів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.partyofregions.org.ua/meet/program/>
269. Програма ПР до виборів у Верховну Раду України 2008 року. — К., 2008. — 24 с.
270. Програма СДПУ(о)/ Офіційний сайт СДПУ(о) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sdpuo.org.ua/history/itm>
271. Програма СПУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.spu.in.ua/about/programa#N07>
272. Програма СПУ до виборів у Верховну Раду України 2008 року. — К., 2008. — 18 с.
273. Програмний маніфест НДЛМ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ndlm.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=314&Itemid=71
274. Програмні засади партії БЮТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.byut.com.ua/ua/aboutus/program.php>
275. Програмова декларація громадської організації «Християнсько-демократична молодь». — К., 1996. — 24 с.
276. Проект «Організація роботи Жіночого Інформаційного Центру» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uspishnazhinka.org.ua>
277. Реалізація державної молодіжної та сімейної політики в Одеській області через взаємодію з громадськими формуваннями (з досвіду роботи) / [відп. ред. Л. С. Акімова]. — Одеса, 2003. — 168 с.
278. Регіональна угода Федерації профспілок Одеської області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fpodessa.org.ua>

279. Рідне Прибужжя: офіційне передплатне видання Миколаївської області — 1991-2009. - №№ 1 — 2896.

280. Рішення виконкому Одеської міської Ради № 6 від 12.01.2009 р. «Про затвердження міських заходів щодо проведення у 2009 році Року молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/OD090006.html

281. Рішення Одеської міської ради № 2148-V від 22.01.2008 р. «Про затвердження Міської програми реалізації завдань державної політики у галузі забезпечення молоді житлом у 2008 — 2012 роках» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/OD080158.html

282. Рішення Одеської міської ради № 2477-V від 05.04.2008 р. «Про внесення змін у рішення Одеської міської ради № 2148-V від 22.01.2008 р. «Про затвердження Міської програми реалізації завдань державної політики у галузі забезпечення молоді житлом у 2008 – 2012 роках» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/OD080177.html

283. Рішення Одеської обласної ради № 352-V від 9 листопада 2007 року «Про затвердження обласної програми підтримки молоді «Молодь Одещини» на 2008-2011 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ussm.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=18343&id=117>

284. Розпорядження № 1241 від 19.09.2008 р. Херсонської обласної державної адміністрації «Про забезпечення виконання в області Указу Президенту України від 3 липня 2008 року № 616/2008 «Про проведення у 2009 році в Україні Року молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

285. Розпорядження № 220-р від 17.05.2008 р. Миколаївської обласної державної адміністрації «Про проведення засад щодо сприяння розвитку пластового (скаутського) руху у Миколаївській області 2008 році» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation /conect/3409>

286. Розпорядження № 776 від 22.08.2000 р. Херсонської обласної державної адміністрації «Про затвердження Тимчасового положення про Управління зі справ

сім'ї та молоді Херсонської обласної державної адміністрації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

287. Розпорядження від 30.01.2002 № 47-р Миколаївської обласної державної адміністрації «Про забезпечення виконання постанови Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2001 р. № 1291 «Про розвиток центрів соціальних служб для молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/1983>

288. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 845-р від 11 червня 2008 р. «Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки» // Офіційний вісник України. — К., 2008. — № 43. — С. 1427.

289. Розпорядження Миколаївської обласної державної адміністрації № 282-р від 10.09.2007 р. «Про затвердження заходів щодо виконання у 2007 році Загальнонаціональної програми підтримки молоді на 2004-2008 рр. у Миколаївській області» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/3168#top>

290. Розпорядження Миколаївської обласної державної адміністрації № 375-р від 01.09.2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/3405>

291. Розпорядження Миколаївської обласної державної адміністрації № 376-р від 01.09.2008 р. «Про затвердження мір по виконанню у 2008 році загальнодержавної програми підтримки молоді на 2004 — 2008 роки у Миколаївській області» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/3405>

292. Розпорядження Миколаївської обласної державної адміністрації № 44-р від 01.02.2008 р. «Про внесення змін до розпорядження голови облдержадміністрації № 293-р «Про Молодіжну колегію при голові Миколаївської обласної державної адміністрації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/3412>

293. Розпорядження Миколаївської обласної державної адміністрації № 75-р від 27.03.2007 р. «Про створення координаційної ради із питань сім'ї, жінок та молоді

при облдержадміністрації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/3022>

294. Розпорядження Миколаївської обласної державної адміністрації № 94-р від 03.03.2008 р. «Про створення колегії служби зі справ дітей Миколаївської обласної державної адміністрації та затвердження Положення про її» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk-oda/publscation/conect/3411>

295. Розпорядження Одеської обласної державної адміністрації № 798/А-2008 від 02.10.2008 р. «Про проведення у 2009 році Року молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://oda.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=15969&id=313>

296. Розпорядження та Положення Одеської обласної державної адміністрації № 17/А-97 від 16.01.1997 «Про затвердження Положення про Управління зі справ сім'ї та молоді обласної державної адміністрації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://oda.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=15969&id=313>.

297. Розпорядження та Положення Херсонської обласної державної адміністрації № 222 від 20.03.2003 р. «Про Положення про Управління зі справ сім'ї та молоді ОХДА» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

298. Розпорядження Херсонської обласної державної адміністрації № 1570 від 28.12.2007 р. «Про внесення змін та доповнень до програми розвитку молодіжного житлового кредитування у Херсонській області на 2006 – 2012 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

299. Розпорядження Херсонської обласної державної адміністрації № 1574 від 28.12.2007 р. «Про проект обласної комплексної програми «Молодь Херсонщини» на 2008 – 2012 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

300. Розпорядження Херсонської обласної державної адміністрації № 386 від 04.04.2008 р. «Про забезпечення реалізації у галузі механізму молодіжного

житлового кредитування» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

301. Розпорядження Херсонської обласної державної адміністрації № 586 від 17.05.2008 р. «Про проект обласної комплексної програми «Молодь Херсонщини» на 2008 – 2012 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

302. Розпорядження Херсонської обласної державної адміністрації № 835 від 31.08.2006 р. «Про колегію управління зі справ сім'ї, молоді та спорту обласної державної адміністрації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

303. Розпорядження Херсонської обласної державної адміністрації № 385 від 16.04.2009 р. «Про затвердження пріоритетів діяльності обласної державної адміністрації стосовно дітей, сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту на 2009 рік» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua/cgi-bin/control.pl?lang=uk&type=body&id=roz>

304. Самойлик Е. Кудя ідем? [Електронний ресурс]. / Е. Самойлик. — Режим доступу : http://www.kpu.net.ua/kuda_idem/

305. Сахаренко К. Государственная молодежная политика в Украине [Електронний ресурс] / К. Сахаренко, Ф. Герасимчук. — Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/youth/.../N10_Youth_policy_Ukraine_ru.pdf

306. Сборник материалов I областной молодежной конференции / [сост. О. В. Фесенко]. — Одесса, 1995. — 58 с.

307. СДПУ(о) // Україна.ru [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukraine.ru/catalog/bloki/esdeki.html>

308. Семеліт С. Молодь – Європа – Майбутнє [Електронний ресурс] / С. Семеліт. — Режим доступу : <http://www.regionparty.narod.ru/article7.htm>

309. Сергеев С. Молодежные субкультуры Республики Татарстан / С. Сергеев // Социс. — 1998. — № 21. — С. 96.

310. Скаути України. — К., 2001 — 2006. — № 1 — 26.

311. Скрипник О. Вплив інститутів громадянського суспільства демократичного режиму / О. Скрипник // Політична думка. — 2002. — № 12. — С. 18—24.
312. Слюсаревский Н. Н. Субкультура как объект исследования / Н. Н. Слюсаревский // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2002. — № 3. — С. 117—127.
313. Современная западная социология. — М.: Политиздат, 1990. — 345 с.
314. Соколов В. Н. Власть и общество / В. Н. Соколов, А. Г. Старинец. — Одесса : Маяк, 2003. — 180 с.
315. Сорока С. В. Неформальні молодіжні організації в Україні у 60-80-х роках ХХ століття / С. В. Сорока // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. ім. П.Могили — Вип. 9: Політичні науки. — Миколаїв, 2002. — С. 128—133.
316. Сорока С. В. Неформальні молодіжні рухи як форма соціальної ініціативи в 1960-1980-х роках в Україні / С. В. Сорока // Наук. праці Микол. держ. гуман. ун-ту. ім. П.Могили — Вип. 27: Політичні науки. — Т. 40. — Миколаїв, 2007. — С. 32—37.
317. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / [авт.-уклад. Піча В.М. та ін.]. — К. : Каравела, 2002. — 480 с
318. Социальная защита молодежи: вопросы теории и практики : сб. научн. трудов / [Отв. ред. В.Т. Лисовский]. — М., 1993. — 204 с.
319. Социальная работа с молодежью в Украине : сб. информ.-метод. материалов. — К. : Столица, 1997. — 256 с.
320. Социология молодежи / [отв. ред. В. Т. Лисовский]. — СПб., 1996. — 312 с.
321. Спенсер Г. Основания социологии / Спенсер Г. — СПб., 1877. — Т. I-II.
322. Спілка молодих соціалістів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.spu.in.ua/ua/pub_org/7
323. Статут та програма політичного об'єднання «Батьківщина молода» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bm.org.ua/article/show/alias/about/article_id/22
324. Створення та розвиток Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.spu.in.ua/ua/dovidka/6558>

325. Субкультура Онлайн [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.all-culture.ru/>
326. Субкультуры: Неформальные движения молодежи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.subcult.ru/>
327. СУС-інформ. Прес-бюлетень. — 1992 — 1994.
328. Сухина И. Г. Контркультура как феномен и категория: основы культурфилософского анализа / И. Г. Сухина // Ноосфера і цивілізація. — Донецьк, 2006. — Вип. 4(7). — С. 76—82.
329. Сухина И. Г. Экологический императив в контексте проблемы отношения человека к природе / И. Г. Сухина. — Донецьк : МЧП «ВИК», 2006. — 184 с.
330. Сучасний молодіжний рух України : [довідник]. — К. : Столиця, 1997. — 216 с.
331. Теория и практика социальной работы. Отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф. Яркина]. В 2-х т. — М., 1993. — Т. 1-2.
332. Тихонов А. В. Деятельность молодежных организаций как элемент технологии осуществления «бархатных революций» на постсоветском пространстве / А. В. Тихонов // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов [Електронний ресурс]. — М., 2006. — Режим доступу : <http://www.jurnal.org/articles/2008/polit82.html>
333. Товариш: газета українських соціалістів. — 1995 — 2009. — № 1 — 1250.
334. Указ Президента № 616 від 3 липня 2008 року «Про проведення в 2009 році в Україні Року молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/8082.html>
335. Указ Президента Российской Федерации от 16.09.1992 г. «О первоочередных мерах в области государственной молодежной политики» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bestpravo.ru/fed1992/data01/tex11888.htm>;
336. Указ Президента України «Питання Державного комітету України у справах сім'ї та молоді» № 340 від 15 квітня 2002 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dcsm.gov.ua/ua_decrees.phtml

337. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики» № 221/2001 від 29 березня 2001 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=221%2F2001>

338. Указ Президента України «Про Міністерство України у справах молоді та спорту» № 381/2005 від 26 лютого 2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=381%2F2005&p=1118052739545346>

339. Указ Президента України «Про Національну раду з питань молодіжної політики» № 201/97 від 03.03.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129%2F95>

340. Указ Президента України «Про Національну раду з питань молодіжної політики» № 70/99 від 27.01.1999 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129%2F95>

341. Указ Президента України «Про Національну раду з питань молодіжної політики» № 543/99 від 21.05.1999 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129%2F95>

342. Указ Президента України «Про Національну раду з питань молодіжної політики» № 619/2000 від 26.04.2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129%2F95>

343. Указ Президента України «Про Національну раду з питань молодіжної політики» № 77/2005 від 22.01.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129%2F95>

344. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» № 1086/2005 від 11 липня 2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_4p/pg_iocgsk.htm

345. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій» № 1284/99 від 6 жовтня 1999 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1284%2F99>

346. Указ Президента України «Про реорганізацію Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України» № 1132 від 22 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dcssm.gov.ua/ua_decrees.shtml

347. Указ Президента України № 1176 від 18 серпня 2005 року «Про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=381%2F2005&p=1118052739689045>

348. Украинская социал-демократическая молодежь [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kiev-city.com.ua/rus/about/facts/>

349. Україна молода: щоденна інформаційно-політична газета. — 1991 — 2009. — № 1 — 3450.

350. Умланд А. «Неоевразийство», вопрос о русском фашизме и российский политический дискурс / Умланд А. // Зеркало недели. — № 48 (627). — 2006. — 16—22 декабря. — С. 2—3.

351. Урядовий кур'єр: газета Верховної Ради України. — 1992 – 2009. — №№ 1 - 4550.

352. Устав Аванграда Красной молодёжи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.akm-kotovsk.letnick.com/index.php?cat=1182780677>

353. Федерация греков Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.donetsk.ukrgold.net/enterprises/954/17410/>

354. Фіщук А. Проблеми розвитку сучасного молодіжного руху [Електронний ресурс] / А. Фіщук. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/november08/18.htm>

355. Херсонський вісник. — 1992 — 2009. — № 9800 — 13400.

356. Хохлова Н. А. Современное молодежное движение в России: структурно-функциональный анализ : автореф. дис. канд. полит. наук : спец. 23.00.02 / Н. А. Хохлова. — Нижний Новгород, 2007. — 24 с.

357. Худавердян В. Ц. Молодежь Запада 80-х : Идеологическая борьба и международное молодежное движение / В. Ц. Худавердян. — М. : Знание, 1985. — 212 с.

358. Худавердян В. Ц. Современные альтернативные движения : Молодежь Запада и «новый» иррационализм / В. Ц. Худавердян. — М. : Мысль, 1986. — 186 с.

359. Центральный Державний Архів Громадських Об'єднань України(далі ЦДАГОУ). Фонд 1. ЦК КПУ. Опис 32. Документи загального відділу ЦК Компартії України (несекретна частина) 1970-1991 рр. Справа 2903. Записки, довідки, листи ЦК КПРС і ЦК ВЛКСМ про закон «Об общих началах государственной политики в СССР» – 307 арк.

360. ЦДАГОУ. Фонд 7. ЦК ЛКСМУ. Опис 19. Протоколи конференцій, пленумів, бюро активістів, зборів обласних комітетів ЛКСМУ 1980-1991 рр. Справа 5469. Протоколи Пленумів Миколаївського обкома ЛКСМУ (МДС) Протокол №5 – 78 арк.

361. ЦДАГОУ. Фонд 7. ЦК ЛКСМУ. Опис 19. Протоколи конференцій, пленумів, бюро активістів, зборів обласних комітетів ЛКСМУ 1980-1991 рр. Справа 5474. Протоколи Пленумів Одеського обкома ЛКСМУ (МДС) Протокол №1 «О положении дел в области комсомольской организации и её развитии» – 68 арк.

362. Чернышева И. Нужна ли молодежь во власти / И. Чернышева // Наш город Николаев. Еженедельная общественно-политическая газета. — 2010. — № 33(247) — С. 3.

363. Чурбанов В. Неформальные объединения и перестройка: надежды и тревоги / В. Чурбанов, А. Нелюбин // Неформалы: кто они? Куда зовут? : сб. статей. — М., 1990. — С. 24-25.

364. Шульгач Т. Усе, як у дорослих / Шульгач Т. // «День». — 1999.— № 221. — 30 листопада

365. Щепанская Т. Б. Символика молодежной субкультуры : опыт этнографического исследования системы: 1986–1989 гг. / Т. Б. Щепанская. — СПб., 1993. — 188 с.

366. Щепанская Т. Б. Система: тексты и традиции субкультуры / Т. Б. Щепанская. — М. : ОГИ, 2004. — 314 с.

367. Юг: независимая газета. — Одесса. — 1991-2009. — № 10221 — 15690.

368. Южная правда: николаевская общественно-политическая независимая газета. — 1991-2009. — № 11240 — 22460.

369. Юрчишин Я. Аналітична стаття про стан скаутського руху в Україні / Я. Юрчишин // Пластовий шлях : журнал пластової думки та інформації. — Ч.2 (146). — 2006. — С. 87-95.

370. Ющенко: сегодня ни одна гривня не направлена на молодежные программы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.unian.net/rus/news/news-321133.html>

371. Якуба О. Н. Неформальные молодежные движения: причины и история возникновения / О. Н. Якуба // Sociology Hall [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.sociology.kharkov.ua/docs/chten_01/yakuba_01.doc

372. Якушик В. Современное государство переходного типа (теоретические и методологические аспекты) : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. д-ра. пол. наук : спец. 23.00.02 / В. Якушик. — К., 1992. — 48 с.

373. Якушик В. М. Государство переходного типа (вопросы теории) / В. М. Якушик. — Киев : Либидь, 1991. — 199 с.

374. Ярема О. Український молодіжний рух за останній рік зробив серйозний крок в напрямку інтеграції в європейський молодіжний простір [Електронний ресурс] / О. Ярема. — Режим доступа : http://www.dialogs.org.ua/print.php?part=opinion&op_id=1066

375. Ярошенко В.М. Особистісно-орієнтований підхід до розвитку громадянськості української молоді // Сучас. Укр. політика, політики і політологи про неї. — Вип. 16. — Київ–Миколаїв, 2009. — С. 176—183.

376. Brake M. The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada / Brake M. — London., 1995. — 240 p.

377. Downes D. The Delinquent Solution. A Study in Subcultural Theory. — London: Routledge & Kegan Paul, 1966 / Downes D. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : — <http://www.regioncentre.ru/resources/books/subcult/subcult17/>

378. Frith S. The Sociology of Youth. — London: Open University Press, 1984 / Frith S. [пер. с англ. О. Оберемко] [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.regioncentre.ru/resources/books/subcult/subcult14/text6/>

379. Pilkington H. Russia's Youth and its Culture. A Nation's Constructors and Constructed. — London-New York: Routledge, 1994. / Pilkington H. [пер. с англ. Е. Омельченко] [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.regioncentre.ru/resources/books/subcult/subcult14/text10/>

380. Reich C. A. The Greening of America / Reich C. A. — New York: A Bantam Book / Published by arrangement with Random House, 1970. — 266 p.

381. Williams R. Keywords. — London: Flamingo, 1981. / Williams R. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.regioncentre.ru/resources/books/subcult/subcult26/>

Додаток

АНКЕТА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО РУХІВ І ОБ'ЄДНАНЬ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ

Миколаївський центр соціологічних досліджень
Центр політичних досліджень

Шановний респонденте!

Просимо Вас висловити своє ставлення до молодіжних рухів і об'єднань, які існують в Україні

Ваша робота з анкетною буде корисною, якщо Ви дасте щирі й відверті відповіді.

1. Як Ви оцінюєте роль молодіжних об'єднань та рухів у розбудові демократії в Україні? (один варіант відповіді):

- а) вони є головними акторами у демократизації суспільного життя;
- б) вони відіграють незначну роль у розбудові демократії;
- в) вони ніяк не впливають на суспільне життя;
- г) мене це не цікавить.

2. Які молодіжні об'єднання та рухи, на Ваш погляд, є найбільш активними на сучасному етапі? (можливі декілька варіантів відповідей):

- а) політичного спрямування;
- б) громадсько-соціальні;
- в) спортивно-патріотичні;
- г) культурно-мистецькі;
- д) екологічні;
- е) наукові;
- є) релігійні;
- ж) благодійні;
- з) ніякі.

3. Що, на Вашу думку, спонукає молодь до участі у діяльності молодіжних об'єднань та рухів? (можливі декілька варіантів відповідей):

- а) можливість кар'єрного зростання;
- б) можливість залучення до суспільно-політичних процесів;
- в) можливість задоволення власних інтересів;
- г) Ваш варіант _____

4. Ви особисто берете участь у діяльності молодіжних об'єднань та рухів? (один варіант відповіді):

- а) я є керівником певного молодіжного об'єднання /руху;
- б) я є активним членом певного молодіжного об'єднання /руху;
- в) я лише формально рахуюсь членом певного молодіжного об'єднання /руху, але фактично ніякої участі у його діяльності не беру;
- г) я не є членом жодного молодіжного об'єднання/руху, але беру участь у масових заходах, які вони проводять;
- д) взагалі не маю ніякого відношення до діяльності молодіжних організацій та рухів;
- е) мене це не цікавить.

5. Якщо Ви є членом певного молодіжного об'єднання/ руху, то вкажіть якого спрямування?

- а) політичного;
- б) громадсько-соціального;
- в) спортивно-патріотичного;
- г) культурно-мистецького;
- д) екологічного;
- е) наукового;
- є) релігійного;
- ж) благодійного;
- з) Ваш варіант _____

Відомості про себе:

Стать: жін. / чол.

Дякуємо!

Анкета соціологічного дослідження щодо ставлення молоді до рухів і об'єднань проведена автором дисертації на півдні України.

**Аналіз результатів соціопитування
про ставлення молоді до молодіжних рухів та об'єднань,
які існують в Україні**

1. Як Ви оцінюєте роль молодіжних об'єднань та рухів у розбудові демократії в Україні? (один варіант відповіді):

		Всього (%)	Жін. (%)	Чол. (%)
а	вони є головними акторами у демократизації суспільного життя	24.0	27.0	19.2
б	вони відіграють незначну роль у розбудові демократії	45.7	46.2	44.1
в	вони ніяк не впливають на суспільне життя	16.2	16.2	16.2
г	мене це не цікавить	14.1	10.6	20.5

2. Які молодіжні об'єднання та рухи, на Ваш погляд, є найбільш активними на сучасному етапі? (можливі декілька варіантів відповідей):

		Всього (%)	Жін. (%)	Чол. (%)
а	політичного спрямування	27.3	25.0	31.9
б	громадсько-соціальні	33.2	36.9	26.4
в	спортивно-патріотичні	30.9	28.4	36.1
г	культурно-мистецькі	27.7	31.1	20.8
д	Екологічні	14.1	15.5	11.1
е	Наукові	12.7	12.8	12.5
є	Релігійні	8.6	8.8	8.3
ж	Благодійні	24.1	29.1	13.9
з	Ніякі	9.5	8.1	12.5

3. Що, на Вашу думку, спонукає молодь до участі у діяльності молодіжних об'єднань та рухів? (можливі декілька варіантів відповідей):

		Всього (%)	Жін. (%)	Чол. (%)
а	можливість кар'єрного зростання	38.6	39.2	37.5
б	можливість залучення до суспільно-політичних процесів	30.5	31.1	29.2
в	можливість реалізації своїх ідей та задоволення власних інтересів	48.6	49.3	47.2
г	Ваш варіант	0	0	0

4. Ви особисто берете участь у діяльності молодіжних об'єднань та рухів? (один варіант відповіді):

		Всього (%)	Жін. (%)	Чол. (%)
а	я є керівником певного молодіжного об'єднання /руху	2.3	2.0	2.8
б	я є активний член певного молодіжного об'єднання /руху	5.5	6.1	4.2
в	я лише формально рахуюсь членом певного молодіжного об'єднання /руху, але фактично ніякої участі у його діяльності не беру	9.3	9.1	9.7
г	я не є членом жодного молодіжного об'єднання/руху, але беру активну участь у масових заходах, які вони проводять	23.3	26.4	18.1
д	взагалі не маю ніякого відношення до діяльності молодіжних організацій та рухів	45.5	44.1	47.2
е	мене це не цікавить	14.1	12.3	16.9

5. Якщо Ви є членом певного молодіжного об'єднання/ руху, то вкажіть якого спрямування? (З тих, хто відповів, що є керівником, або активним членом молодіжного об'єднання чи руху, або формально ним рахується – 17.3% (16.9% жінок, 18.1% чоловіків). Деяко зазначав декілька варіантів відповідей.

		Всього (%)	Жін. (%)	Чол. (%)
а	політичного спрямування	18.4	16.0	23.0
б	громадсько-соціального	28.9	28.0	30.7
в	спортивно-патріотичного	21.1	12.0	38.5
г	культурно-мистецькі	10.5	12.0	7.7
д	Екологічного	7.9	8.0	7.7
е	Наукового	7.9	12.0	0
є	Релігійного	10.5	16.0	0
ж	Благодійного	7.9	12.0	0
з	Ваш варіант	0	0	0

Аналіз результатів соціопитування про ставлення молоді до молодіжних рухів та об'єднань на Півдні України зроблено автором дисертації.